

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка**

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра мов і методики їх викладання

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»
на тему:

**«ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ
ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ»**

Виконала:
студентка VI курсу, 61 групи
Спеціальності 013 «Початкова освіта»
Костян Анна Михайлівна

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Михайленко Олена Вікторівна

Чернігів – 2021

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2021 року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*
протокол № _____ від «___» _____ 2021 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ.....	13
1.1. Патріотичне виховання учнів початкових класів як педагогічна проблема	13
1.2. Аналіз програми та підручників з літературного читання в контексті виховання патріотизму молодших школярів.....	18
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ II. ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ УЧНІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ...	35
2.1. Структурно-компонентна характеристика патріотичної вихованості учнів початкових класів.....	35
2.2. Критерії, показники та рівні сформованості патріотичної вихованості молодших школярів.....	39
2.3. Діагностика сформованості патріотичної вихованості учнів початкових класів.....	47
Висновки до розділу 2.....	58
РОЗДІЛ III. ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	60
3.1. Педагогічні умови розвитку патріотичної вихованості у молодших школярів на уроках читання.....	60
3.2. Динаміка рівнів сформованості патріотичної вихованості учнів початкової школи.....	78

Висновки до розділу 3.....	83
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90
ДОДАТКИ.....	98

ВСТУП

Актуальність дослідження У сучасних умовах державотворення патріотичне виховання підростаючого покоління повинно забезпечувати цілісність, соборність України, що є серцевиною української національної ідеї. У нормативно – правових документах: Конституції України, Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) [11], у Концепції громадянського виховання [21] та Концепції національного виховання учнівської молоді [22] зазначено, що патріотичне виховання як пріоритетний напрям національної системи виховання передбачає формування патріотичних почуттів, любові до свого народу, глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність відстоювати державні інтереси Батьківщини.

Детальний аналіз цих документів свідчить, що підґрунтям важливих напрямів виховання повинні бути принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї та школи з метою забезпечення всебічного розвитку гармонійної особистості. У цих освітніх документах конкретизовано сучасне розуміння патріотизму. У Концепції «Нова українська школа» [20] зосереджено увагу на формуванні громадянської компетентності учнів початкової школи, вихованні у них патріотичних почуттів. Саме тому сьогодні потрібна ефективна система патріотичного виховання молодших школярів, змістовим компонентом якої є духовно – культурна спадщина народу України.

Окрім того у період творення Нової української школи особливої актуальності набуває проблема оновлення змісту початкової освіти, її модернізація засобами літератури. Тому завдання вчителя – зберегти для майбутнього ті предковічні творчі літературні здобутки народу, які лежать у підвалинах його існування, і передати наступному поколінню.

На жаль, не всі вчителі замислюються над впливом літератури на емоційну сферу учнів, на практиці не всі можуть так організувати роботу на уроці, щоб сформувати у кожного учня патріотичні почуття.

Все це підтверджує актуальність обраної нами проблеми створення системи роботи з виховання патріотизму у молодших школярів на уроках літературного читання, її значущість для теорії і практики літературної освіти молодшого школяра.

Аналіз наукових досліджень з проблеми Аналіз науково – педагогічної та психолого – методичної літератури дає підставу стверджувати, що проблема змісту освіти у контексті патріотичного виховання знаходить відображення у наукових доробках сучасних науковців. Теоретико – технологічні засади патріотичного виховання у площині особистісно зорієнтованого підходу розкривають сучасні науковці І. Бех [1; 2], О. Вишневський [6], Ю. Руденко [47], О. Сухомлинська [57], М.Павленко [34] та ін. Проблему формування в учнів патріотичних почуттів, національної самосвідомості крізь призму загального процесу виховання молодого покоління розглядають С. Долецька [13], В.Мусіна [29], Є.Макарова [27], О. Коркішко [24], М.Качур [19] та ін.

У останні десятиліття здійснено низку дисертаційних досліджень з проблем патріотичного виховання: Т. Гавлітіна «Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу» (2007) [9]; С. В. Долецька «Патріотичне виховання молодших школярів у процесі краєзнавчої роботи» (2011) [13]; Ю. Є. Зубцова Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї (2011) [18]; С. В. Волошин «Патріотичне виховання учнів початкової школи засобами музейної педагогіки» (2019) [7] та ін.

Аналіз науково – теоретичної літератури, нормативних документів та стан розробленості проблеми дослідження дали змогу виявити наявні суттєві *суперечності* між:

– сучасними потребами суспільства у формуванні патріотичної вихованості особистості молодшого школяра засобами художньої літератури і станом освітнього процесу, зорієнтованого на стереотипи в освітній діяльності учнів;

– потенційними можливостями освітнього середовища щодо підготовки патріотично вихованих учнів початкової школи та консерватизмом змісту, традиційних методів і форм освітньої роботи;

– необхідністю здійснювати формування патріотичної вихованості учнів засобами літератури в початковій школі і недостатньою готовністю педагогічних працівників загальноосвітніх шкіл до його реалізації.

З огляду на зазначене вище, було обрано **тему нашого дослідження** – *«Патріотичне виховання молодших школярів на уроках літературного читання»*.

Мета дослідження – обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування патріотичної вихованості у молодших школярів на уроках літературного читання.

Відповідно до теми і мети наукового дослідження було поставлено такі **завдання**:

1. Розглянути підходи відомих педагогів до визначення понять «патріотизм», «патріотичне виховання», «патріотична вихованість».

2. Здійснити аналіз навчальної програми та підручників «Українська мова та читання» для учнів 2 класів авторів Л.Сапун (2019), Г.Остапенко (2019), Н. Кравцової (2019) Л. Варзацької, В.Чипурко (2019) в контексті патріотичного виховання.

3. Схарактеризувати структуру патріотичної вихованості молодших школярів.

4. Визначити критерії, показники та рівні сформованості формування патріотичної вихованості учнів початкової школи.

5. Діагностувати рівні формування патріотичної вихованості молодших школярів на уроках читання.

6. Науково обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування патріотичної вихованості учнів початкової школи на уроках читання.

Об'єкт дослідження – патріотичне виховання молодших школярів на уроках літературного читання.

Предметом дослідження є педагогічні умови формування патріотичної вихованості у молодших школярів на уроках літературного читання.

Для вирішення зазначених завдань в роботі застосовуються такі **методи наукового пошуку**:

- *теоретичні*: описово – аналітичний (аналіз психолого-педагогічної, філософської літератури вітчизняних і зарубіжних авторів); соціально – педагогічний (аналіз програм з читання та підручників для початкових класів, спостереження за сприйняттям матеріалу);

- *емпіричні*: експериментальний (проведення констатувального та формувального експерименту); статистичний (аналіз отриманих результатів експерименту)

Експериментальна база дослідження. Експериментально – дослідна робота проводилась на базі Сновської початкової школи м. Сновськ Чернігівської області, Корюківського району. На різних етапах експериментом було охоплено 58 учнів 2-х класів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати наукового дослідження доповідалися й обговорювалися на науково-практичній інтернет – конференції молодих науковців та студентів: «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (випуск № 7 м. Вінниця, 2020) та на засіданнях кафедри дошкільної та початкової освіти, кафедри мов і методики їх викладання Національного університету «Чернігівської колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано у науковій статті «Аналіз підручників з літературного читання в контексті виховання патріотизму молодших школярів»(Педагогічний альманах випуск №1 м. Ніжин 2021)

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи Дослідження складається із вступу, 3 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (67 джерел на сторінках), додатків – 6 (на 108 сторінках). У роботі вміщено 16 таблиць та 1 рисунок. Загальний обсяг роботи становить 227 сторінок , із них основного тексту на – 83 сторінки

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

1.1. Патріотичне виховання учнів початкових класів як педагогічна проблема

Затверджена Концепція національно – патріотичного виховання дітей і молоді (2015) наголошує на національно – патріотичному вихованні як ключовому напрямі роботи в загальноосвітньому навчальному закладі; прищепленні поваги та любові до державної мови, формуванні школяра як громадянина та патріота країни; вихованні моральних якостей особистості, культури поведінки, бережливого ставлення до природи [44].

У цьому документі вказано, що патріотизм в учнів початкової школи формується через тексти під час вивчення навчальних предметів початкової школи, зокрема рідної мови, літературного читання та ін. [там само].

Для того, щоб визначити особливості патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку, щоб здійснювати роботу з формування патріотизму, необхідно розкрити сутність ключових понять «патріотичне виховання», «патріотизм», «патріотична вихованість».

Педагогічний феномен патріотичного виховання досліджують вітчизняні науковці О. Абрамчук, Т. Гавлітіна, О. Гевко, А. Максютів, В. Мірошніченко, С.Оришко, О. Стьопіна, С.Волошин. Патріотичне виховання визначають основоположним принципом вітчизняної педагогіки (Б.Кобзар, В.Оржеховська); духовно – моральним принципом (Г.Ващенко, Т.Дем'янюк), основним принципом національного виховання (В. Кузь, М.Стельмахович, Б.Ступарик) [16, с. 8].

На думку О. Вишневського, національно – патріотичне виховання – це діяльність, що обумовлена потребами національного життя і процесів державотворення [6, с. 25].

Л.Никонова дає таке визначення патріотичного виховання – це процес освоєння спадщини традиційної вітчизняної культури, формування ставлення до країни і державі, де живе людина. Дослідник І.Харламов розглядає патріотичне виховання як взаємопов'язану сукупність моральних почуттів і рис поведінки, що включає любов до Батьківщини, активну працю на благо Батьківщини, проходження і збільшення трудових традицій народу, дбайливе ставлення до історичних пам'яток і звичаїв рідної країни, прихильність і любов до рідних місць, прагнення до зміцнення честі і гідності Батьківщини, готовність і вміння захищати її, військову хоробрість, мужність і самовідданість, братерство і дружбу народів, нетерпимість до расової і національної неприязні, повагу звичаїв і культури інших країн і народів, прагнення до співпраці з ними [31, с. 36].

На думку В.Буткевич, патріотичне виховання – це «формування патріотизму як інтегративної якості особистості, що містить в собі любов до Батьківщини і прагнення до миру, внутрішню свободу і повагу державної влади, державної символіки, символіки інших країн, почуття власної гідності і дисциплінованість, гармонійний прояв національних почуттів і культури міжнародного спілкування» [7, с. 32].

К.Назаренко патріотичне виховання розуміє як процес, який формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, уболівання за долю свого народу, його майбутнє [30, с. 7].

За О.Жаровською, патріотичне виховання – процес розвитку особистості громадянина і патріота України на основі прийняття європейських цінностей,

дотримання закону, норм права, загальнолюдської моралі й участі майбутніх учителів у демократичних процесах, підготовки їх до здійснення патріотичного виховання учнів [16, с.10].

Під патріотичним вихованням ми розуміємо виховання найважливіших духовно – моральних і культурно – історичних цінностей, що відображають специфіку формування та розвитку суспільства і держави, національної самосвідомості, способу життя, світорозуміння і долі України. Воно включає в себе безмежну любов і відданість своїй Батьківщині, гордість за приналежність до українського народу і його звершень, випробувань і проблем, шанування національних святинь і символів, готовність до гідного і самовідданого служіння суспільству і державі.

Проведений аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми свідчить про різноманітність підходів до тлумачення поняття «патріотичне виховання», але водночас надає можливість виокремити його суттєві риси. Так, цей феномен корелює з національною ідеєю; національною культурою; рідною мовою; історією України; її самовизначенням; Вітчизною, феноменами Майдану та Небесної сотні [16, с. 9].

Метою патріотичного виховання є сформованість основ патріотизму як моральної якості особистості, розвиток у особистості високої соціальної активності, громадянської відповідальності, духовності, становлення особистості, що володіє позитивними цінностями і якостями, здатною виявити їх в творчому процесі в інтересах Вітчизни; виховання переконаного патріота, який любить свою Батьківщину, відданого Батьківщині, готового служити йому своєю працею і захищати його інтереси [31, с. 36].

Окрім того, результатом патріотичного виховання науковці визначають категорію патріотичної вихованості, яка ототожнюється з патріотизмом (О.Жаровська, С.Волошин) [16, с.10].

Проаналізуємо виокремлені в сучасній науці сутнісні характеристики патріотизму у філософській, соціальній та психолого – педагогічній площинах. Так, учені – філософи А. Бичко, І. Надольний, Л. Сохань розуміють це поняття як явище, морально – політичний принцип, якість особистості, єднання людини й суспільства. Дослідники пов'язують філософську та соціальну сутність патріотизму з кризовими явищами суспільства, які активізують ставлення людей до певних феноменів, що мають глибоку історико – культурну традицію і виховний потенціал [16, с. 8].

Патріотизм (грец. Patriots – співвітчизник, від patris – батьківщина, вітчизна), який є конкретно історичним поняттям, в кожному епоху має різне тлумачення і змістовне наповнення. Однак першооснова його залишається однією і тією ж і пов'язана з процесом самоідентифікації, тобто з усвідомленням себе членом якої – небудь групи і прийняття на себе властивостей цієї групи і відповідальності за неї [7, с. 28].

У словниках патріотизм визначають найчастіше як «любов до Батьківщини». Так автори соціологічного словника пов'язують патріотизм з любов'ю до батьківщини, почуття відданості їй та своєму народу» [38, с. 210].

«Патріотизм» - (з грецького - «Patriots – земляк», «patris – батьківщина, вітчизна») любов до батьківщини, одне з найбільш глибоких почуттів, закріплених віками і тисячоліттями [36, с. 482].

С. Гончаренко тлумачить цей феномен як одне з «найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури» [10, с. 249].

С. Пальчевський розуміє патріотизм як почуття прив'язаності й любові до рідної землі, відповідальності перед Всесвітом і самим собою. Науковець виокремлює конституційний патріотизм як дотримання конституційних вимог

держави та етнонаціональний патріотизм, який ґрунтується на прагненні до власної самоцінності громадянина держави [35].

Отже, розуміння патріотизму як любові, напевно, є найбільш представленим і усталеним підходом.

Патріотизм І. Бех [1], О. Стьопіна [56], О. Сухомлинська [57] пов'язують з такими цінностями як гідність, гордість, справедливість, працелюбність, відповідальність, правдивість.

Соціально – філософський підхід розглядає патріотизм як відображення духовної культури індивіда і суспільства в цілому. Змістом цього підходу є любов до Батьківщини, відданість їй, гордість за її минуле і сьогодення, прагнення захищати інтереси Вітчизни. Таким чином, даний підхід розглядає патріотизм як найважливішу сторону особистої і громадської культури духу, яка передбачає здатність ставити надособистісну мету (О.Журавльов, В.Ольшанський, В.Руденко, Г.Флоровський) [7, с. 30].

Відмінною рисою соціологічного підходу є визначення патріотизму як ціннісної орієнтації, в основі якої лежить ціннісне відношення «особистість – Батьківщина», морально – емоційний зв'язок, єдність географічних, етнічних, культурних, релігійних, естетичних, історичних характеристик в межах поняття «Батьківщина» (В.Алексеева, В.Водзинська, І.Мазняк та ін.) [7, с. 31].

Психологічний підхід пояснює патріотизм як стійке позитивне ставлення людини до місця свого народження, до історії і культури своєї Батьківщини, прийняття її, переживання, успіхів і невдач, активну і позитивну участь в збереженні та примноженні всього кращого, що накопичено попередніми поколіннями [там само].

Психологи розглядають патріотизм з точки зору трикомпонентної структури: 1) когнітивна складова (знання); 2) афективна (емоційні оцінки); 3)

конативний компонент (готовність до дії) (Б.Братусь, В.Косирев, Н.Лєвіна, М.Старов та ін.) [там само].

С.Волошин феномен поняття «патріотизм» вважає багатоаспектним, розуміє його як фундаментальну духовно – моральну якість, світоглядну і психологічну характеристику особистості, духовно-моральний принцип. Окрім того вона не розрізняє дефініцій патріотизму та патріотичної вихованості [7, с.86]. У своєму дослідженні ми будемо дотримуватись її ідей.

Отже, аналіз підходів до визначення сутності поняття патріотичного виховання уможливив такий висновок: цей феномен науковці тлумачать по – різному: як діяльність, що обумовлена потребами національного життя і процесів державотворення (О. Вишневський); як формування патріотизму як інтегративної якості особистості (В.Буткевич); як взаємопов'язану сукупність моральних почуттів і рис поведінки (І.Харламов); як процес формування усвідомлення людини своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, уболівання за долю свого народу, його майбутнє (К.Назаренко). Науковці пов'язують цей феномен з національною ідеєю; національною культурою; рідною мовою; історією України; її самовизначенням; Вітчизною, феноменами Майдану та Небесної сотні. Метою патріотичного виховання є сформованість основ патріотизму.

Нами з'ясовано, що феномен патріотизму у поглядах науковців постає багатоаспектним, духовно – моральною якістю особистості та духовно – моральним принципом, що виражає ставлення учнів до себе, свого роду та сім'ї, українського народу й Вітчизни, історії держави й її культурних надбань, готовності до праці в ім'я процвітання народу й України.

Патріотизм або патріотичну вихованість ми, як і С.Волошин, тлумачимо як фундаментальну духовно – моральну якість, світоглядну і психологічну характеристику особистості, духовно – моральний принцип.

1.2. Аналіз програми та підручників з літературного читання в контексті виховання патріотизму молодших школярів

У типовій програмі з «Української мови і літературного читання» автора О.Савченко для НУШ вказано, що «метою початкового курсу мовно – літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі...» [59, с. 6].

Змістова лінія програми «Читаємо» для учнів 2 класу орієнтована на патріотичне виховання школярів, оскільки передбачає від здобувачів освіти здатність називати державні символи України й окремі національні символи, традиції українського народу. Зміст навчання пропонує теми дитячого читання на патріотичну тематику: про Батьківщину, сім'ю, на героїко – патріотичну тематику, про живу й неживу природу, дітей, дружбу, шкільне життя, пригоди [там само, с. 13].

Програма для учнів 3 – 4 класів також пропонує патріотичну тематику для дитячого читання: твори про почуття дітей, їхні захоплення, мрії, взаємини в сім'ї, школі; про стан природи у різні пори року; ставлення до Батьківщини, рідної мови, народних традицій, про історію рідного краю, видатних людей; відкриття; про життя письменників, створення книг; медіатексти [там само, с. 17].

Важко переоцінити у вирішенні завдань освіти і виховання молодших школярів роль і значення уроків літературного читання. По – перше, тому що вони знайомлять учнів з морально – естетичними цінностями культури свого народу і людства в цілому. По – друге, тому що в процесі сприйняття

художнього тексту беруть участь розум, почуття і воля, значить паралельно проходить розвиток особистості дитини, її моральне виховання [12, с. 9].

Моральні цінності складають основу справжніх творів мистецтва, «містяться» в них, але читач повинен зуміти «витягти» їх, перевести на «свою» мову і зробити своїми. Це не проста робота, що вимагає певних духовних зусиль і вмінь. Цю роботу на уроках читання повинен організувати вчитель. Розв'язанням проблеми формування патріотизму учнів на уроках літературного читання, реалізуючи поставлену мету є виховання патріотичних якостей молодших школярів в процесі роботи з текстом [34, с. 8].

З метою визначення того, як втілюються основні завдання програми у роботі над творами у сучасних підручниках з літературного читання, нами було проаналізовано підручники авторів Г.Остапенко (2019), Н. Кравцової (2019), Л.Сапун (2019) для учнів 2 класу в контексті патріотичного виховання, зокрема тих творів, які здебільшого орієнтовані на формування поваги та шани до Батьківщини, рідної мови, народних традицій, історії рідного краю, сім'ї.

Аналізуючи зміст тематичного планування, складеного на основі підручників «Українська мова та читання» авторів Г.Остапенко (2019), Н.Кравцової (2019), Л. Сапун (2019) Л. Варзацької, В.Чипурко (2019) для учнів 2 класу, можна констатувати той факт, що у їхньому змісті є матеріал, твори, спрямовані на формування патріотичної вихованості молодших школярів. Проте ми вважаємо, що патріотичному вихованню учнів у цих підручниках відводиться недостатньо уваги. Лише невелику кількість творів можна віднести до тих, які виховують такі моральні поняття, як повага до пам'яті предків, родоводу, малої Батьківщини, до історії нашого народу, героїзм, відвагу, шляхетність, любов до Батьківщини.

Проаналізуємо підручник «Українська мова та читання» Г. Остапенко для учнів 2 класу в контексті патріотичного виховання.

Матеріал підручника побудований за тематичним та календарним принципом і містить розділи: «Зміни», «Факти і здогадки», «Територія», «Спільнота» та ін. У ньому представлені тексти різних жанрів: казки, байки, вірші, оповідання, легенди, твори малих фольклорних жанрів, здебільшого сучасних українських та зарубіжних авторів: І.Андрусяка, Н.Забіли, А.Майданюк, Б.Коломійчука, Т.Коломієць, Т.Хромової та ін. Тексти творів подані у доступній формі, цікавій для сприйняття, вони відрізняються пізнавальною цінністю в контексті виховання любові до рідної землі, до рідної мови, до національних традицій, звичаїв, спрямовані на формування поваги до батьків, сім'ї [32; 33].

Автор доцільно упорядкувала умовні позначення, які допомагають у вирішенні поставлених завдань виховання читача – патріота, розрізняються візуально, чітко узгоджуються зі змістом. Так є такі позначення: «Попрацюй в парах», «Попрацюй в групах», «Попрацюйте всім класом», «Пограйте разом в ігротеці», «Уточніть значення виділеного слова у «Глумачку» [32; 33].

У підручнику репрезентовані такі твори патріотичного змісту: І. Малович «Свічечка букви»; «Мова»; Н.Забілої «Бабуся», П.Осадчука «З тобою», І.Андрусяка «Третій сніг: «Назва для лісу»; «Легенда про Карпати» (без автора), В.Правоторової «Дрова», А.Майданюк «Андрійкова бабуся», Б.Коломійчука «Анна та Марія Музинчук», О.Іваненко «Синичка», «Легенда про святого Миколая», Ю.Смаль «Різдвяна пригода» [там само].

Отже, діти читатимуть казки, легенди, малі фольклорні жанри, оповідання, вірші, які є в підручнику, зміст і форма яких ілюструють суттєві ознаки представлених жанрів. Саме це допомагатиме вчителю акцентувати увагу учнів не лише на жанрових особливостях цих творів, опрацювати до кожної методичний апарат, який має не лише репродуктивний, а діяльнісний,

творчий характер, а також націлити школярів на розуміння суті їх глибинної патріотичної ідеї.

У підручнику Остапенко Г. С. Українська мова та читання : підруч. для 2 класу підібрані тексти, що дозволяють молодшому школяреві емоційно сприймати твір, відчувати радість, веселощі, гордість, смуток, печаль, ніжність, захоплення. Дуже цікаві твори, об'єднані в розділі «Територія», який має підрозділи патріотичної тематики «Твоя Україна», «Твій рідний край» та розділ «Спільнота», який, у свою чергу, вміщує тематичний підрозділ «Новий рік та Різдво». Ці підрозділи дають можливість протягом року повертатися до вивчення творів, що дозволяють виховувати у дітей доброту, працьовитість, любов до Батьківщини, природи [33].

У підручнику розміщені різноманітні завдання репродуктивного, пошукового та творчого характеру, які допомагають дитині стати читачем – патріотом своєї держави. Такими є репродуктивні завдання, які збагачують читацький досвід та формують почуття гордості за Батьківщину: «Прочитай вірш Н.Забіли «Бабуся». Який настрій у тебе він викликав?» [33, с. 56]; «Прочитай вірш П.Осадчука. У які моменти ти відчуваєш особливий зв'язок з рідною країною? Які рядочки тебе вразили? Прочитай їх уголос із відповідною інтонацією» [там само, с. 64]; «Прочитай вірші В.Правоторової «Дрова», «Між сторінок» і запам'ятай, що потрібно берегти книги і поважати інших. Читаючи вірші, правильно став наголос у виділених словах» [там само, с. 18] та ін. (Див. Додаток А).

Творчі завдання у підручнику також впливають на емоційно – чуттєву сферу читача – початківця, окрім того вони розвивають у нього мислення, уяву, емоційну чуйність на літературний твір, сприяють виникненню переживань, емоцій і почуттів. Наведемо приклади: «Здогадайся за ілюстрацією, про що йдеться у творі, а потім прочитай його. Поміркуй, як саме ти можеш захистити українські літери. Що означає «не покладатися тільки на солов'їв»? [там само, с.

50]; «Поміркуйте, як ви можете виразити свою любов і повагу до рідної землі. Які добрі справи вам до снаги? Можна почати з найменшого — прибрати подвір'я свого будинку чи школи, посадити квіти, всміхнутися сусідці, допомогти другові» [там само, с. 64]; «Занотуйте свої ідеї в зошит. Що ти знаєш про походження назви твого населеного пункту? Підготуйте відеорозповідь про своє місто або село і висловіть свою любов і повагу до рідного краю. Якщо є змога, за допомогою вчителя завантажте її на сайт школи та ознайомтеся з роботами учнів інших класів» [там само, с. 68]; «Поміркуй, яким може бути продовження казки. Підготуй виставку плакатів про життя різних птахів узимку. Запросіть на виставку батьків та інших учнів» [там само, с. 93]. (Див. Додаток А).

Автор пропонує також частково – пошукові завдання, які пробуджують в учнів бажання здобувати нові знання, уміння, вдосконалювати здобуті, усвідомлювати свої труднощі, прагнути до їх подолання, освоювати нові види діяльності, брати участь у спільному пошуку нового з товаришами, при цьому усвідомлювати себе членом колективу та водночас індивідуальністю. Наведемо приклади: «Випиши з тексту фрази, які тебе найбільше вразили. Які почуття викликали в тебе успіхи сестер Музичук – здивування, радість, гордість? Де можна дізнатися новини про спортсменок? Знайди останні новини про сестер Музичук» [33, с. 7-8]; «Запропонуйте їжаківі інші назви для його лісу» [там само, с. 68]; «Що в цій казці казкового, а що справжнього?» [там само, с. 93]; «Придумайте власну назву до цієї казки» [там само, с. 112]. (Див. Додаток А).

Отже, завдання у підручнику мають широкий спектр: коментування, інтерпретація, аналіз змісту і форми, виразне читання і драматизація творів. Автор пропонує завдання, які передбачають залучення практичних дій учнів (підкреслення, позначки, перегрупування тексту), образотворчу діяльність, ігрові прийоми, лист (дописування, твори).

Установлено, що в підручнику «Українська мова та читання» Г.Остапенко подано 32 творів патріотичного змісту. Кількість завдань до них репродуктивного характеру 79, що становить 31,4 % від усієї кількості, кількість пошукових завдань - 116 (46,2 %), та найбільше творчих завдань – 56, що становить 22,3 %. (Див. таблицю 1.1 та Додаток А).

Таблиця 1.1

Аналіз змісту підручника Г. Остапенко (2 клас) щодо використання творів патріотичного змісту

Загальна кількість усіх творів у підручнику	Кількість творів патріотичного змісту	Кількість завдань до них репродуктивного характеру	Кількість частково-пошукових завдань	Кількість творчих завдань
119	32	79	116	56
У %	26 %	31,4 %	46,2 %	22,3 %

Як бачимо з таблиці 1.1, найбільше завдань у підручнику частково – пошукових – 46,2 %, найменше творчих – 22,3 %.

Щоб з'ясувати доцільність використання підручника Л. Варзацької «Українська мова та читання» у контексті патріотичного виховання школярів, нами було проведено аналіз наявних у ньому творів і завдань до них. Було визначено кількість текстів про Батьківщину, про любов до сім'ї, повагу до старших, матері, мови, звичаї та традиції українців, адже саме такі твори сприяють патріотичному вихованню.

Установлено, що в цьому підручнику автор подає 72 твори патріотичного характеру, що становить 27,4 % від загальної кількості. Серед них твори як сучасних українських авторів, так і представників української класики:

В.Сухомлинський «Яблуко в осінньому саду», В. Гринько «Сім», Т. Шевченко «У цьому раї на землі...», М.Познанська «Моїй мамі», В.Крищенко «Вишиванка», М.Підгірянкя «Пробудження» та ін. [4; 5]. (Див. Додаток А).

2 частина підручника має тематичні розділи «Я і моя сім'я», «Колиска і колисанки», «Світ моїх казок», «Таємниці зими», «Різдвяні візерунки», «Що найкраще на землі», «Де казка — там підказка», «Світ – велика писанка», у яких подано тексти про народні звичаї святкування Різдва, Нового року, Великодня, казки, малі фольклорні жанри. календарні пісні, веснянки, гаївки. Твори спрямовані на виховання інтересу і поваги до української культури, інших країн, активно впливають на почуття і свідомість юного читача, сприяють формуванню особистих якостей, адекватних національним і загальнолюдським цінностям [5].

При здійсненні роботи за підручником молодші школярі зможуть досягти особистісних результатів, таких як: з повагою ставитися до традицій сім'ї, любов'ю до місця, де народився; відгукуватися позитивно про свою Батьківщину; усвідомлювати свою приналежність до народу; з повагою ставитися до людей іншої національності; проявляти інтерес до читання творів усної творчості свого народу і народів інших країн. Цьму сприяє спрямованість завдань, яка націлює школярів на виховання моральних норм, розвиток у них вміння координувати свої вчинки з принципами поведінки культурної людини, вибудовувати доброзичливе партнерство [5].

До предметних результатів, яких теж можуть домогтися учні, виконуючи завдання під час опрацювання творів патріотичного змісту, відноситься розуміння літератури і світової культури як засобу, який зберігає цінності і традиції; формування громадянської ідентичності, почуття гордості за Батьківщину, український народ та історію України, усвідомлення етнічної приналежності та ін.

При аналізі підручника виявилось, що центром на уроці літературного читання повинні стати важливі для дитини молодшого шкільного віку етичні правила поведінки в сім'ї і дитячому колективі, морально – етичні норми життя людини в соціумі, а також проблеми ставлення до природи людини, в тому числі і маленької людини [там само].

До творів автори доцільно упорядкували завдання з умовними позначками: «Працюємо усі разом», «Робота в групах, парах», «Дай відповідь на питання, зроби висновки», «Запам'ятай», «Словникова робота», «Каліграфічна хвилинка», «Домашнє завдання» [4; 5].

Усі завдання до творів ми також розподілили на творчі, частково – пошукові та репродуктивні. Найбільшу кількість завдань ми нарахували репродуктивних. Прикладами завдань репродуктивного характеру є так: «Скільки людей налічує «невеличка сімейка»? А скільки рідненьких «я» у твоїй сімейці? [5, с. 27]; «Яка сімейка в Омелечка? Полічи її членів» [4, с. 27]; «Переглянь мультфільм на пісню «Щедрик» (реж. С. Коваль)» [5, с. 82]; «Прочитай вірш і уяви собі, що ти слухаєш казку, яку гомонить дощик» [там само, с. 42]; «Прочитай байку, виділи для себе незрозумілі слова» [там само, с. 17]. (Див. Додаток А).

Прикладами завдань частково-пошукового характеру є такі: «Чого навчає ця байка? Які людські якості були притаманні лисиці? А вороні? Це позитивні якості чи негативні? Прочитай слова і скажи, до кого із героїв байки можна їх віднести» [5, с. 17]; «Спробуй одним реченням висловити найголовнішу думку, яку збудила притча. Розкажи, як ти допомагаєш своїм рідним» [там само, с. 32]; «Про яке слово йдеться у вірші? Розкажи, що означає для тебе рідне слово» [5, с. 142]; «Чи близькі за значенням вислови: рідне слово, скарбниця рідного слова, рідна мова? Доведіть свою думку. Доповніть і запишіть «гроно» до слова мова» [там само, с. 137] та ін. (Див. Додаток А).

Найменшу кількість у підручнику складають творчі завдання, серед них такі: «Складіть слова подяки матері за рушник від імені героя вірша» [4, с. 14]; «Продовж казочку» [5, с. 138]; «А може, ти придумаєш власний вірш» [там само, с.135]; «Як ти уявляєш собі щастя? Спробуй його намалювати» [там само, с. 133]; «Прочитай вірш і спробуй його продовжити» [там само, с. 126]; «Склади усно маленьке оповідання про весну, використовуючи виділені слова» [там само, с. 115]. (Див. Додаток А).

Співвідношення типів завдань у творах патріотичного змісту за підручником Л. Варзацької, В. Чипурко подано у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Аналіз змісту підручника Л. Варзацької, В. Чипурко щодо використання творів патріотичного змісту

Загальна кількість усіх творів у підручнику	Кількість творів патріотичного змісту	Кількість завдань до них репродуктивного характеру	Кількість частково-пошукових завдань	Кількість творчих завдань
262	72	105	96	43
У %	27,4%	43%	39,3 %	17,6%

Отже, з таблиці 1.2. постає, що у підручнику Л. Варзацької, В. Чипурко найбільшу кількість становлять репродуктивні завдання - 105, що складає 43%, подано 96 пошукових завдань (39,3 %), 43 творчих завдань (17,6 %).

Під час аналізу підручника «Українська мова та читання» Г.Сапун встановлено, що твори в ньому спрямовані на виховання свідомого громадянина, патріота, набуття школярами соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємин, формування в учнів потреби та уміння жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньої – естетичної культури. Твори сучасних українських

письменників та поетів, подані у підручнику, спрямовані на залучення учнів до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури. (Див. Додаток А) [48; 49].

Доцільно впорядковано методичний апарат підручника, зокрема рубрики: «Завдання для читання», «Завдання для письма», «Дослідження мовних та літературознавчих явищ», «Загадки, ребуси, логічні завдання», «Завдання для роботи в парі чи групі».

Патріотичне виховання школярів забезпечується завдяки вдало продуманому співвідношенню типів завдань у підручнику (репродуктивних, творчих та частково – пошукових), які забезпечують розвиток здібностей та обдарованість особистості, збагачення на цій основі її інтелектуального потенціалу, її духовності і культури, що сприяє вихованню громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України. Так у підрозділах «Легенди нашого краю», «Україна — наша Батьківщина», «У труді зростаємо», «Сімейна злагода за все дорожча», «Народні ігри та розваги», «У колі дружної родини» учні ознайомлюються зі звичаями, традиціями українців, легендами, народними іграми та розвагами, архітектурними пам'ятками України. Автори добирають патріотичні твори різних жанрів: народна гра «Земля, вода, повітря, вогонь», оповідання «Чорнобривці» В. Кравець, легенда Наддніпрянщини «За добро – добром», оповідання «Писанка» В. Тарана, вірші «Христос Воскрес!» Л. Глібова, «Сонце України» У.Кравченко, науково-публіцистичні статті «Як вітаються люди в різних країнах (за матеріалами вільних інтернет-джерел), «19 січня — Водохреща» (за Василем Скуратівським), «Старий Новий рік та свято Василя» (за В.Скуратівським), «Найдавніший ляльковий театр України» (за В.Тарасюком) та ін. Під час вивчення цих творів особливо відчутне багатство і

милозвучність української мови, діти захоплюються її красою, пробуджуватиметься любов до рідного слова, прагнення вивчати українську мову [48; 49].

У підручнику з читання для учнів 2 класу цього автора нами нараховано 121 твір, з них 58 (47,9%) складають твори патріотичного змісту [там само].

Автор пропонує значну кількість частково – пошукових завдань, які передбачають добір заголовка до твору, пояснення нових слів, обґрунтування позиції, точки зору щодо певного питання, створення плану, переказування частин твору та ін. Наприклад: «Чи доводилося тобі потрапляти в схожі ситуації? Що ти робив/робила в таких випадках? Що означає слово глузувати?» [49, с. 12]; «Чому хлопчик стояв біля лави? Про що Петрик розкаже мамі? Чому оповідання має такий заголовок? Який інший заголовок ти можеш дібрати?» [там само, с. 17]; «Визнач настрої Тарасика» [там само, с. 12]; «Чому вовк шукав «легкого хліба»? Обговоріть, на скільки частин можна поділити текст казки» [там само, с. 32]; «Перегляньте відеоролик «Як сходить сонце». Зверніть увагу, як змінюються кольори неба, водойми. Обміняйтеся думками про побачене» [там само, с. 32] та ін. (Див. Додаток А).

Творчі завдання пов'язані зі створенням власних текстів, інсценізаціями та розігруванням діалогів, розгадуванням ребусів та виконання різних ролей у іграх: «Складіть розмову Петрика з мамою. Прочитайте в особах розмову Петрика і дідуся. Намагайтеся інтонаціями передати здивування, цікавість, радість учасників діалогу» [49, с. 17]; «Розгадай ребус» [там само, с. 20]; «Складіть рекламу «Соняшник — цінний продукт» [там само, с.29]; «Уявіть, що ви зустрілися з хлопцями — дійовими особами оповідання. Про що б ви їх запитали?» [там само, с. 36]; «Як би ви пояснили хлопчикові, кого можна вважати другом?» [там само, с. 39]; «Уявіть, що Олеся надіслала вам sms-

повідомлення: «Мені не вдається зліпити пластилінового песика». Складіть повідомлення-відповідь» [там само, с. 55] та ін. (Див. Додаток А).

Співвідношення типів завдань під час вивчення творів патріотичного змісту за підручником Л. Сапун подано у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Аналіз змісту підручника Л. Сапун щодо використання творів патріотичного змісту

Загальна кількість усіх творів у підручнику	Кількість творів патріотичного змісту	Кількість завдань до них репродуктивного характеру	Кількість частково-пошукових завдань	Кількість творчих завдань
121	58	164	105	69
	47,9 %	48,5 %	31%	20,5 %

Отже, з таблиці 1.3 постає: найбільшу кількість у підручнику становлять репродуктивні завдання, яких нараховано 164 (48,5 %), пошукових – 105 (31%), а найменше – творчих завдань (20,5%).

Цікавим у контексті формування патріотичних почуттів є також підручник «Українська мова та читання» Н. Кравцової для учнів 2 класу.

Автор знайомить читачів з творами патріотичного змісту в жанровому, тематичному, авторському різноманітті, які найбільш повно відображають потреби духовного зростання дитини на даному етапі розвитку, націлюють учнів на вивчення історії рідного краю, звичаїв та традицій українського народу, прищеплюють любов до Вітчизни. Такими є твори А.М'ястківського «Наш рід», Л. Коваль «Київ», Л.Савчук «Український віночок», Н.Поклад «Герб», «Прапор», З.Мензатюк «Український прапор», А. Камінчука «Це моя

Україна», А. Коршунової «Сім — я», І. Мацко «Загублена писанка» та ін. [25; 26].

У підручнику представлена переважно вітчизняна література. Дітям пропонують значну кількість творів малих фольклорних жанрів. При цьому паралельно з фольклорним твором дається його літературний аналог. Розділи підручника (частина 2) «Україна — рідний край», «Без сім'ї нема щастя на землі», «Весна, весна — весняночка» (Свято Великодня) «Незабаром літечко», «Українські письменники — дітям», «Краса природи рідної землі» спрямовані на ознайомлення школярів з народними легендами («Дзвінниця»), іграми (горюдуб, міст, лавина), мирилками, загадками, прислів'ями, приказками, гаївками, веснянками, Різдвяними колядками. Ухваленню базових цінностей, духовних традицій сприяє читання творів фольклору [25; 26].

Умовні позначення у підручнику допомагають автору реалізувати зазначені завдання формування патріотичного виховання молодших школярів: «Підготуйся до читання», «Читай для себе», «Читай для когось», «Послухай текст, переглянь відео», «Дай відповіді на запитання», «Проведи дослідження», «Словникова скарбничка».

Під час вивчення творів патріотичного змісту автори пропонують значну кількість різнотипних завдань.

Установлено, що у підручнику найбільшу кількість завдань становлять репродуктивні: «Прочитай легенду. Що тебе найбільше вразило?» [25, с.29]; «Прочитай правила української народної гри» [там само, с.93]; «Прочитай вірш. Про кого вірш?» [26, с. 9]; «Де були козаки, коли Бог землі роздавав? Хто, за легендою, подарував козакам мову?» [там само, с.12].

Творчих завдань ми знайшли найменшу кількість, проте вони розвивають пізнавальний інтерес до творів, творчі здібності, прагнення розширити свої знання самостійно. Виконання творчих завдань на кшталт продовження твору,

створення таблиці, лепбука, інсценізації епізодів до оповідань, читання твору за особами та ін. характеризується найвищим рівнем пізнавальної діяльності учнів, яка проявляється в більш вдумливому і допитливому ставленні до встановлення нових зв'язків між досліджуваними явищами і процесами, в розкритті практичної значущості творів. Наведемо приклади: «Розкажи про свою малу Батьківщину. Які видатні місця є у твоєму краї? Які відомі люди народилися у твоєму місті (селі)?» [26, с.29]; «Уяви, що ти — Хвостик. Розкажи про свою пригоду. Уяви, що ти — мама Хвостика. Розкажи, що ти відчуваєш щоразу, коли поряд немає Хвостика. Склади тематичну павутинку (на аркуші паперу)» [там само, с.31]; «Інсценізуйте оповідання» [там само, с.33]; «Склади продовження оповідання (свою кінцівку)» [там само, с.34]; Складіть «стіну слів» на тему «Моя родина» [там само, с.37]; «Проведіть дослідження «Пам'ятники Кобзареві» [там само, с.64]; «Створіть лепбук «Великодній передзвін» [там само, с. 90] та ін.

У підручнику подані також частково – пошукові завдання, які націлюють на пояснення незнайомих слів, поведінки героїв тощо: «Де, на твою думку, дідусь ознайомився із творчістю Тараса Шевченка? Чому Дмитрик хоче вивчити азбуку?» [26, с.86]; «Як ти розумієш виділене речення?» [там само, с.103]; «Що означає вислів чоло зрослося потом?» [там само, с.48]; «Запропонуйте свій заголовок» [там само, с.45]; «Як ти гадаєш, чому Дмитрик погодився на пропозицію Сашка? А як ти вчинив би (вчинила б) на місці кожного з братів?» [там само, с.34] та ін. (Див. Додаток А).

Таблиця 1.4

Аналіз змісту підручника Н. Кравцової (2 клас) щодо використання творів патріотичного змісту

Загальна кількість усіх	Кількість творів	Кількість завдань	Кількість частково-	Кількість творчих завдань

творів у підручнику	патріотичного змісту	до них репродуктивного характеру	пошукових завдань	
155	53	140	76	34
У %	34, 1%	56%	30 %	13,6 %

Отже, з таблиці 1.4 постає: найбільшу кількість у підручнику становлять репродуктивні завдання, яких нараховано 140 (56 %), пошукових – 76 (30%), а найменше – творчих завдань (13,6 %).

Зведені кількісні дані щодо патріотичних творів та типів завдань до них у аналізованих підручниках з літературного читання для учнів 2 класів подано у таблиці 1.5. (Див. Таблицю 1.5).

Таблиця 1.5

Порівняльний аналіз змісту підручників щодо використання патріотичних творів та типів завдань до них (у%)

Кількість усіх патріотичних творів у підручниках (у %)	Кількість завдань до них творчого характеру	Кількість завдань до них репродуктивного характеру	Кількість завдань до них частково-пошукового характеру
Н. Кравцової – 34%	13,6 %	56 %	30%
Л.Сапун - 47,9 %	20,5%	48,5 %	31%
Л. Варзацької, В. Чипурко – 27, 4 %	39,3 %	43%	17,6%
Г. Остапенко – 26 %	22, 3 %	31,4 %	46,2 %

Отже, дані таблиці 1.5. (та таблиць Додатку А) уможливають такі висновки: найбільша кількість патріотичних творів у підручнику (серед аналізованих) Л.Сапун (47,9 %), найменша – у підручнику Г. Остапенко (26 %). Під час наукового пошуку встановлено, що в усіх підручниках найбільшу кількість завдань до них становлять завдання репродуктивного характеру, найменшу – творчого. Найслабшим щодо співвідношення типів завдань, на наш погляд, є підручник Н. Кравцової, у якому більшу половину завдань становлять репродуктивні (56 %), а лише 13,6 % творчі. Значну перевагу має серед аналізованих підручник Л. Варзацької, В. Чипурко, у якому 39,3 % творчих завдань. Варто зауважити, що у підручниках подано недостатню кількість патріотичних творів, кількісні дані щодо розподілу типів завдань у підручниках авторів майже не відрізняються з домінуванням репродуктивних завдань.

Вивчивши та проаналізувавши кількісне співвідношення патріотичних творів у підручниках з читання для учнів 2 класу та типів завдань під час їх вивчення, ми дійшли такої думки, що підручники авторів за своєю структурою та жанровою різноманітністю є доцільними у використанні з метою формування патріотизму школярів, проте потребують удосконалення.

Висновки до розділу 1

Аналіз підходів до визначення сутності поняття патріотичного виховання уможливив такий висновок: цей феномен науковці тлумачать по – різному: як діяльність, що обумовлена потребами національного життя і процесів державотворення (О.Вишневський); як формування патріотизму як інтегративної якості особистості (В.Буткевич); як взаємопов'язану сукупність моральних почуттів і рис поведінки (І.Харламов); як процес формування усвідомлення людини своєї причетності до історії, традицій, культури свого

народу, любов до своєї Батьківщини, уболівання за долю свого народу, його майбутнє (К.Назаренко).

Патріотизм у різних підходах виступає як багатоаспектне поняття, яке науковці визначають духовно – моральною якістю особистості, духовно – моральним принципом, який передбачає певну систему знань, почуттів, понять, переконань, виявляється у ставленні школяра до себе, своєї родини, свого народу й Батьківщини, її історії й духовно – культурних надбань, готовності до праці в ім'я процвітання народу й України.

Аналізуючи зміст тематичного планування, складеного на основі підручників «Українська мова та читання» авторів Г.Остапенко (2019), Н. Кравцової (2019), Л. Варзацької, В.Чипурко (2019); Л. Сапун (2019) для учнів 2 класу, можна констатувати той факт, що найбільша кількість патріотичних творів у підручнику Л.Сапун (47,9 %), найменша – у підручнику Г. Остапенко (26 %). Під час наукового пошуку з'ясовано, що в усіх аналізованих підручниках найбільшу кількість завдань до них становлять завдання репродуктивного характеру, найменшу – творчого. Найслабшим щодо співвідношення типів завдань, на наш погляд, є підручник Н. Кравцової, у якому більшу половину завдань становлять репродуктивні (56 %), а лише 13,6 % - творчі. Значну перевагу має серед аналізованих підручник Л. Варзацької, В. Чипурко, у якому 39,3 % творчих завдань.

РОЗДІЛ II

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ УЧНІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

2.1. Структурно – компонентна характеристика патріотичної вихованості учнів початкових класів

Щоб глибше зрозуміти поняття патріотичної вихованості (патріотизму) та обґрунтувати умови, які сприяють її формуванню у молодших школярів, потрібно зрозуміти структуру цього феномену.

Ретроспективний аналіз проблеми дає змогу стверджувати, що поняття «патріотизм» (патріотична вихованість) охоплює такі складники: любов до Батьківщини, до рідних місць, до мови, повагу до минулого своєї Батьківщини, до традицій і звичаїв свого народу, знання історії Батьківщини, розуміння свого патріотичного обов'язку, нетерпимість до расової і національної неприязні, повагу до армії і готовність захищати Батьківщину та служити її інтересам [7, с. 37].

Зміст поняття патріотичної вихованості як інтегральної цінності та духовно-моральної якості особистості молодшого школяра надало можливість виявити його структуру. О.Абрамчук, А. Максютова, В. Мірошніченко у структурі патріотизму виокремлюють такі складові: любов до Батьківщини; загальнолюдські та національні цінності; морально – естетичні ідеали особистості; творчо – перетворювальну діяльність на благо Батьківщини [7, с. 41].

О.Жаровська визначила інші складові патріотичної вихованості: когнітивний, мотиваційний, діяльнісний [16, с. 10].

В.Мусіна до структури патріотичної вихованості включає такі компоненти: когнітивний, емоційно – ціннісний, діяльнісний [29, с. 49].

О. Коркішко структурує патріотизм через ставлення особистості: до себе; до людей; до Батьківщини; до національних цінностей [24, с. 10].

С. Волошин репрезентує такі складові патріотичної вихованості молодших школярів: пізнавально-когнітивний, емоційно – ціннісний та поведінковий [7, с. 91].

Ми структурували феномен патріотизму з урахуванням системи патріотичного виховання, яка являє собою сукупність наступних складових його елементів: суб'єкти і об'єкти патріотичного виховання школярів; мета; патріотично – орієнтована діяльність (навчально-пізнавальна, трудова, художня, спілкування, спортивна, ціннісно-орієнтовна, громадська); система відносин; управління; зовнішнє і внутрішнє середовище (виховний простір); комплекс критеріїв і показників [29, с. 60].

Аналіз досліджень, які пов'язані з проблемою виховання патріотизму, свідчить, що серед основних критеріїв, які характеризують результати роботи з патріотичного виховання, виділяють: по – перше, критерій, в якому центральне місце займає патріотична свідомість, що включає різні компоненти (патріотичні знання, почуття, погляди, переконання, цінності, мотивацію, орієнтації, ідеали і т.д.); по – друге, діяльнісний, результативний критерій, що виражається головним чином в безпосередньому прояві активності, найважливіших якостей, властивостей поведінки, конкретних дій особистості, групи, категорії громадян, які характеризують патріотичну спрямованість і що представляють реальний внесок у виконання обов'язку перед Вітчизною, гідне служіння їй в тій чи іншій сфері соціально значущої діяльності [7, с. 88].

Перший критерій, який пов'язаний з різними компонентами свідомості, духовного світу особистості, соціальної групи, має переважно суб'єктивну основу в особі людського фактора. Другому критерію, навпаки, головним чином властива об'єктивна основа, внаслідок чого його особливе значення

відзначається не тільки в низці сучасних наукових досліджень, а й підкреслюють в роботах вітчизняні мислителі, у виступах видатні державні і громадські діячі, в офіційних документах, що відображають проблеми виховання, в тому числі і патріотичного, громадян, різних категорій населення [там само, с. 90].

У межах нашого дослідження патріотичної вихованості школярів представлені компоненти цього феномена діагностуються через результат:

- формування патріотичної свідомості школяра на основі знання історії, культури, традицій свого народу в процесі засвоєння досвіду пізнавальної діяльності;

- формування почуття любові, співчуття і гордості за свою Вітчизну, вірність їй, готовності служити їй та ціннісного ставлення людини до Батьківщини, розвиток мотивів і досвіду служіння Батьківщині в процесі засвоєння досвіду емоційно – ціннісних відносин;

- створення умов для успішної соціалізації школярів, саморозвитку кожного з них як особистості та індивідуальності, як суб'єкта патріотичної поведінки і діяльності в процесі засвоєння дієво-практичного досвіду [29, с. 66].

Патріотично-орієнтована діяльність – навчально – пізнавальна, трудова, художня, спілкування, спортивна, ціннісно – орієнтовна, громадська (волонтерство) – це змістовне поле соціального досвіду, який засвоює, освоює і привласнює підрастаюча особистість. В умовах здійснення даних видів діяльності, організованих суб'єктами патріотичного виховання, школярі, класний колектив – змінюються у процесі засвоєння різних видів досвіду: пізнавальної діяльності; емоційно – ціннісних відносин; дієво – практичної формується патріотична вихованість школяра.

Вищим проявом патріотичної вихованості є усвідомлена мотивована патріотична діяльність. Як і будь – яка діяльність, вона має складну організацію,

що включає інформаційно – пізнавальний (знання), процесуально – діяльнісний (способи) і мотиваційно – ціннісний (ціннісні зразки і орієнтації) компоненти.

Окреслені теоретичні положення стали основою для виділення структури патріотичної вихованості молодших школярів. Серед них особливої ваги набувають такі, як: мотиваційно – ціннісний; інформаційно – пізнавальний; процесуально – діяльнісний (рис. 2. 1).

Рис. 2. 1. Структура патріотичної вихованості молодших школярів

Мотиваційно – ціннісний компонент патріотичної вихованості, на нашу думку, відображає основу виховання мотивів, ідеалів і цінностей у свідомості, почуттях, діях, поведінці особистості, розвиток мотивів і досвіду служіння Батьківщині в процесі засвоєння досвіду емоційно – ціннісних відносин під час вивчення творів патріотичного змісту.

Інформаційно – пізнавальний компонент патріотичної вихованості включає знання про феномен патріотизму, його духовно – ціннісну, історико – культурну, психічну і соціальну природу.

Процесуально – діяльнісний компонент патріотичної вихованості характеризується патріотично – орієнтованою діяльністю учнів (навчально –

пізнавальною, трудовою, художньою, спілкування, спортивною, ціннісно – орієнтованою, громадською (волонтерство); здатністю у вчинках брати приклад з героїв – патріотів.

Виокремлені компоненти **патріотичної вихованості** учнів початкових класів (мотиваційно – ціннісний; інформаційно – пізнавальний; процесуально – діяльнісний) слугуватимуть підґрунтям для визначення критеріїв, показників, окреслення рівнів сформованості досліджуваного феномена у освітній практиці початкової школи.

2.2. Критерії, показники та рівні сформованості патріотичної вихованості молодших школярів

Поняття «критерій» визначається як основна ознака, за яким одне рішення вибирається з безлічі можливих, ознака, на підставі якого проводиться оцінка, визначення або класифікація чого – небудь, мірило судження, оцінки [7, с. 90].

Методологічною основою для визначення критеріїв оцінки результатів роботи з патріотичного виховання служить діяльність як процес формування патріотизму у свідомості, цінностях, діях, вчинках і поведінці особистості. При цьому діяльнісна сторона даного процесу, тобто реальні дії і практичні справи виступають критерієм і реалізованістю свідомості (потреб, інтересів, мотивів, цілей) [там само].

Відзначимо, що, незважаючи на достатню опрацьованість оцінки сформованості патріотичних якостей в науковій літературі, серед учених немає однастайності в цьому питанні і вони пропонують різний підхід до вирішення завдання створення релевантного діагностичного інструментарію. Зокрема, О.Коркішко визначила такі критерії патріотичної вихованості молодших школярів: родинний (чемне ставлення до батьків, старших, вчителів, пошана до пращурів, до героїв Батьківщини); соціальний (інтерес до рідного краю,

героїчного минулого, до праці батьків); державний (пошана до національних та державних символів, любов до рідного краю, рідної мови, громадська активність) [24, с.13].

С.Волошин з урахуванням структури патріотичної вихованості молодших школярів, до якої включила пізнавально – когнітивний, емоційно – ціннісний та поведінковий, визначила такі її критерії: критерієм оцінки рівня пізнавально-когнітивного компонента учнів – сформованість патріотичних знань; критерієм оцінки рівня емоційно – ціннісного компонента патріотичної вихованості – вираженість патріотичних почуттів та ціннісного сприйняття рідного краю, держави, ознак нації; критерієм оцінки рівня поведінкового компонента патріотичної вихованості – прояв патріотичної поведінки [7, с.91-93].

Інші науковці виділяють такі критерії ПВ:

- когнітивний (пізнавальний), що визначає рівень розвитку патріотично орієнтованих знань, уявлень, які є основою розуміння патріотизму і цілісного самовизначення особистості в якості суб'єкта соціально значимої діяльності, яка здійснюється на благо Вітчизни;

- світоглядно – ціннісний, що характеризує ступінь сформованості системи поглядів, переконань, принципів, заснованих на усвідомленні найважливіших проблем, цінностей, пріоритетів, інтересів суспільства і держави, що дозволяють усвідомити роль, місце і значення особистості в розвитку патріотизму, в посиленні його позитивного впливу на всі сторони життя і діяльності;

- мотиваційно – потребнісний, що характеризує рівень патріотичної спрямованості особистості, її орієнтації, цілі, установки, що визначаються духовно – моральними і соціально значущими потребами та інтересами, вищими мотивами і прагненнями, іншими компонентами, що формують цілепокладання суб'єкта як громадянина – патріота Батьківщини; особистість

сприймає себе як суб'єкта національної історії; потреби фізичного самовдосконалення і потреби в самовихованні на основі розвитку соціальних мотивів;

- діяльнісно – поведінковий, що визначає готовність особистості до повноцінної самореалізації в якості громадянина – патріота Вітчизни в одній або декількох сферах соціально значимої діяльності, рівень морально – політичної підготовленості; рівень фізичної підготовленості; сформованості основних фізичних умінь і навичок [19, с. 15].

На наш погляд, відсутність єдиних критеріїв свідчить про можливість поповнення діагностичного інструментарію патріотичного виховання. Водночас, незважаючи на розбіжність в термінах, змістовно виділяються різними дослідниками критерії близькі один до одного і в якості обов'язкового є оцінка складових патріотичного виховання: мотиваційно – ціннісної; інформаційно –пізнавальної; процесуально – діяльнісної.

З цих позицій ми вважаємо, що для виведення критеріїв логічно звернутися до структури патріотичного виховання, а складові його показники визначити відповідно до основних напрямів цього виду діяльності. Ми в своєму дослідженні приймаємо чотири напрямки громадянсько – патріотичного виховання, які стають основою для визначення показників його ефективності і, отже, сформованості патріотизму в учнів: соціально – правового, історико – краєзнавчого, духовно – морального, військово – спортивного.

Відповідно до нашого підходу патріотичне виховання як цілеспрямована діяльність – це розвиток мотиваційно – ціннісної; інформаційно – пізнавальної; процесуально – діяльнісної сфер учнів.

У першому випадку передбачається аксіологізації понять, що становлять сутність патріотизму та патріотичної вихованості, у другому потрібне

розширення кругозору учнів, а в третьому випадку необхідне отримання досвіду практичної участі в заходах і подіях патріотичної спрямованості.

Згідно із зазначеними вище методологічними підставами кожному з компонентів структури патріотичного виховання може відповідати узагальнений критерій.

Критерієм сформованості **мотиваційно – ціннісного компонента ПВ** (далі – патріотичної вихованості) учнів початкових класів визначено **мотиваційно – потребнісний**, за емпіричними показниками якого можна судити про розвиток ціннісно – мотиваційної сфери школярів: особистісне ставлення до патріотичних цінностей; адекватне уявлення образу громадянина і патріота (на прикладі історичних особистостей та героїв літератури); наявність необхідних громадянину і патріоту цінностей як особистісних якостей (дисциплінованість, організованість, толерантність та ін.); ставлення до обов'язків (в тому числі конституційних) громадянина і патріота; уміння співвідносити вчинки героїв – патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями.

Діагностувальним інструментарієм вияву показників означеного критерію слугує створена нами анкета «Патріот».

Розвиток **інформаційно – пізнавального компонента** оцінюється за **когнітивним критерієм**, показниками якого є розуміння елементарних понять патріотичного змісту: власної історії (сім'ї, роду, прізвища); знання про «малу батьківщину» (рідний край: історія, культура, традиції, досягнення та ін.); знання про свою Вітчизну, її історію, культуру, етнос, героїчні звершення, досягнення; знання змісту таких понять і категорій, як «Вітчизна», «патріотизм», «патріот», «обов'язок», «служіння Батьківщині», «захист Вітчизни» та ін.

Діагностувальним інструментарієм вияву показників означеного критерію слугує створений нами тест.

Повнота процесуально – діяльнісного компонента **патріотичної вихованості визначається операційно – поведінковим** критерієм, що дає об'єктивне уявлення про розвиток діяльнісної сфери школярів, визначається за такими показниками, як участь у волонтерській діяльності, в заходах дослідницьких, історико – краєзнавчої спрямованості, у благодійній діяльності, в пам'ятних заходах, роботі пошукових загонів, військово – спортивних іграх, прагнення наслідувати вчинки героїв – патріотів з творів літератури у поведінці.

Виділені складові можуть діагностуватися за допомогою створеної нами методики «Моя участь у справах на благо Батьківщини».

Отже, розвиток ціннісно – мотиваційної сфери молодших школярів визначається за мотиваційно – потребнісним критерієм, розвиток когнітивної сфери – за інформаційно – пізнавальним, розвиток діяльнісної сфери – за операційно – поведінковим.

Залежно від повноти кількісних і якісних характеристик виведених показників визначається рівень ПВ учнів – високий, середній, низький.

На високому рівні ПВ для школярів характерним є стійке позитивне ставлення до цінностей патріотичного змісту, вони наводять приклади історичних особистостей – патріотів, патріотів з творів літератури, співвідносять вчинки героїв – патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями. Їх кругозір дозволяє аргументовано доводити свої пріоритети в різних соціальних і моральних ситуаціях. У поведінці школярів виражена патріотична мотивація – громадянська і соціальна активність, самодисципліна, гуманне і толерантне ставлення до оточуючих, прагнення надавати їм посильну допомогу, бажання наслідувати поведінку героїв – патріотів з творів літератури. Глибокі знання учнів щодо власної історії (сім'ї,

роду, прізвища); розуміння понять «патріотизм», «громадянський обов'язок», готовність до безпосередньої участі в творчій діяльності на благо Вітчизни.

Середній рівень ПВ притаманний школярам з частковою потребою в пізнанні історичного минулого і сучасного етапу розвитку України; ситуативним інтересом до історії України; вони не виявляють ініціативи в різних видах громадянської активності, заходах патріотичного змісту, але при зовнішньому стимулюванні беруть участь в них, сумлінно виконують доручені завдання, прагнення в окремих ситуаціях наслідувати поведінку героїв – патріотів з творів літератури у поведінці. Почуття гордості за приналежність до історії, традицій, культури, героїчних звершень Вітчизни спостерігається не в усіх ситуаціях; учні мають базові знання щодо понять «Батьківщина», «патріотизм», «громадянський обов'язок», уявлення про необхідність захисту інтересів Вітчизни у зв'язку з об'єктивною оцінкою політичною ситуацією в світі, уміють переважно самостійно, інколи за допомогою вчителя співвідносити вчинки героїв – патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями.

На низькому рівні ПВ молодших школярів позитивні прояви складових даної категорії ознак рідкісні. Ціннісно – мотиваційна сфера учнів нестійка: вони легко змінюють свою точку зору, їх ставлення до патріотичних цінностей значною мірою залежить від зовнішніх обставин, не вміють самостійно співвідносити вчинки героїв – патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями. Вузький кругозір не дозволяє давати оцінку соціально – політичним процесам і явищам, подіям духовного і культурного життя країни. Діти не орієнтовані на турботу про оточуючих, пасивні при проведенні заходів патріотичного змісту; в учнів нема почуття гордості за приналежність до історії, традицій, культури, героїчних звершень Вітчизни; нечітке осмислення своєї ролі і місця в житті суспільства, держави і долі Вітчизни; елементарні знання

учнів щодо власної історії (сім'ї, роду, прізвища); поняття «патріотизм», «громадянський обов'язок» знаходяться на формально – вербальному рівні; нема розуміння ролі, місця та значення України у світовій цивілізації, самобутності і унікальності нашого суспільства і держави; відсутність готовності до безпосередньої участі в творчій діяльності на благо Вітчизни; мінімальна активність особистості в якості суб'єкта патріотичної діяльності за корекції вчителя; самореалізація як суб'єкта патріотичної діяльності в одній або декількох сферах суспільного і державного життя.

Характеристику рівнів сформованості патріотичної вихованості молодших школярів подано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристика рівня сформованості патріотичної вихованості учнів

критерії	показники	Характеристика рівня сформованості патріотичної вихованості		
		Високий	Середній	Низький
Мотиваційно-потребнісний	Ставлення до патріотичних цінностей	Пишається своєю країною, поважає традиції та звичаї народу, завжди готовий допомогти оточуючим	Пишається своєю країною, поважає традиції та звичаї народу, щодо до оточуючих не завжди уважний	Почуття гордості за країну ситуативне, до традицій і звичаїв байдужий, по відношенню до оточуючих байдужий
	Уявлення про особу громадянина	Має адекватне уявлення про	Має загальне уявлення про	Утруднюється аналізувати патріотичні

	і патріота, уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури їхніми патріотичними якостями	відмінні якості громадянина і патріота, може навести приклад історичних особистостей-патріотів, героїв-патріотів з творів літератури та місце співвідносити вчинки цих героїв з їхніми патріотичними якостями	патріотичні якості, може навести приклад видатних історичних особистостей-патріотів, героїв-патріотів з творів літератури (за допомогою вчителя), уміє ситуативно (інколи з помилками) співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	якості, не мотивує вибір історичних особистостей - патріотів Вітчизни, не може навести приклади героїв-патріотів з творів літератури, не може самостійно співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями

Когнітивний	Знання історичних, культурних, географічних особливостей сім'ї, рідного краю, Батьківщини в цілому прагнення дізнаватися більше про малу батьківщину, історію, культуру України і рідного краю	Використовує будь-яку можливість для розширення кругозору, активно цікавиться історією України і рідного краю, має глибокі знання щодо понять «Батьківщина», «патріотизм», «громадянський обов'язок», родовід та ін.	Має досить широкий кругозір, але не завжди досить ініціативний в отриманні нових патріотичних знань і досвіду; має базові уявлення щодо понять «Батьківщина», «патріотизм», «громадянський обов'язок», родовід та ін.	Не прагне розширювати кругозір, не цікавиться історією і культурою своєї країни; дуже поверхове уявлення про історичні, культурні, географічні особливості сім'ї, рідного краю, Вітчизни
Операційно-поведінковий	Участь у волонтерській діяльності і	має позитивний досвід участі у волонтерській діяльності	готовий брати участь у волонтерській діяльності	не проявляє інтересу до волонтерської діяльності
	Участь в заходах історико-краєзнавчої спрямованості	бере активну участь в заходах історико-краєзнавчої спрямованості	Не завжди охоче бере участь в заходах історико-краєзнавчої	Не бере участь в заходах історико-краєзнавчої спрямованості

			спрямован ості	
Участь у благодійній діяльності	виступає організатором проведенн я благодійних акцій	відповідає вно виконує доручення , але рідко виявляє ініціативу	Пасивний при проведенні благодійн их акцій	
Участь у пам'ятних заходах, роботі пошукови х загонів, військово- спортивних іграх	виявляє активний інтерес до роботи пошукових загонів, бере активну участь у військово- спортивних іграх	не завжди бере активну участь в пам'ятних заходах, охоче бере участь у військово- спортивних іграх	не проявляє інтересу до роботи пошукових загонів, безініціативний у військово- спортивних іграх	
наявність необхідних громадян ину і патріоту особистіс них якостей	Дисциплін ований, вміє сам організувати свою діяльність, толерантний у ставленні до оточуючих	Досить дисциплінований , в організації діяльності потребує допомоги вчителя, не завжди проявляє толерантність до оточуючих	Слабо дисциплінований , не має навичок організації своєї діяльності, у ставленні до оточуючих переважно не толерантний	
ставлення до	шанобливо ставиться	переважно шанобливо	Байдужий щодо	

	обов'язків громадян ина і патріота	до конституційних обов'язків, прагнення наслідувати поведінку героїв- патріотів з творів літератури у вчинках	ставиться до конституційних обов'язків, прагнення в окремих випадках наслідувати поведінку героїв- патріотів з творів літератури	конституц ійних обов'язків, не прагне наслідувати поведінку героїв- патріотів з творів літератури

Отже, з урахуванням змісту патріотичної вихованості молодших школярів, виявлених нами критеріїв мотиваційно-потребнісного, когнітивного та операційно – поведінкового, мотиваційно – ціннісного, інформаційно – пізнавального та процесуально – діяльнісного компонентів інтегративного феномена **патріотичної вихованості** ми визначили його три рівні: високий, середній, низький.

2.3. Діагностика сформованості патріотичної вихованості учнів початкових класів

З метою перевірки концептуальних ідей, на яких ґрунтується дослідження, нами було проведено констатувальний експеримент, який організовано на базі Чернігівської загальноосвітньої школи №5 (контрольна група) КГ та (експериментальна група) ЕГ у 2 класах. Експеримент охоплював по 29 учнів у кожному класі.

Мета констатувального експерименту: визначити критерії та рівні патріотичної вихованості учнів початкових класів; визначити вихідний рівень патріотичної вихованості молодших школярів.

З метою отримання достовірної та різнобічної інформації про вихідний рівень патріотичної вихованості учнів було розроблено критеріально – діагностувальний інструментарій, що слугував деталізації вияву його показників. Вияв сформованості мотиваційно – особистісного, інформаційно – пізнавального та процесуально – діяльнісного компонентів патріотичної вихованості молодших школярів здійснювався за допомогою визначених дослідницьких методик, які були підібрані з урахуванням вимог репрезентативності, надійності, валідності.

Позитивну мотивованість до за суб'єктно – орієнтованим критерієм мотиваційно – особистісного компонента на констатувальному етапі експерименту ми перевіряли за допомогою власно створеної анкети «Патріот», яка складалась з 10 питань відкритого та закритого типу. (Див. Додаток Б).

На перше запитання анкети «Чи вважаєш ти себе патріотом?» ми отримали такі відповіді учнів: 17 % школярів КГ та 22 % ЕГ назвали себе патріотами, 32 % КГ та 28 % ЕГ – не вважають себе такими; 25 % КГ та 19 % ЕГ відповіли «не знаю»; 26 % КГ та 31 % ЕГ – частково вважають себе патріотами.

На запитання анкети «Хто, на ваш погляд, більшою мірою вплинув на формування ваших патріотичних почуттів?» школярі відповіли так: «школа» (12 % КГ та 29 % ЕГ); «батьки» (36% КГ та 27 % ЕГ); «навколишні люди, друзі» (28 % КГ та 14 % ЕГ); «ЗМІ» (14 % КГ та 30 % ЕГ).

24 % учнів КГ та 32% ЕГ визначають для себе поняття «патріотизм» за почуттями гордості за приналежність до своєї нації, народу; 31 % дітей КГ та 42 % ЕГ – за прагненням працювати для процвітання Батьківщини; 21% школярів КГ та 16% ЕГ – за почуттям любові до рідного дому, міста, країни, вірність національній культурі; 9 % учнів КГ та 2% ЕГ – за бескористою любов'ю і служінням Батьківщині, готовністю до самопожертви заради її блага

чи порятунку; 6 % учнів КГ та 7 % ЕГ – за готовністю до співпраці з представниками інших націй і народів на користь своєї Батьківщини; решта висловили думку про те, що патріотизм сьогодні не на часі.

Найскладніше учням виявилось проранжувати список індивідуально – психологічних характеристик і життєвих цінностей людини та визначити для себе ті якості і цінності, якими повинен володіти патріот. Найбільш пріоритетними школярі визначили у такому порядку: щасливе сімейне життя (24% КГ та 25 % ЕГ); матеріальне забезпечення життя (21 % КГ та 19 % ЕГ); наявність хороших і вірних друзів (20% КГ та 16 % ЕГ); чесність (правдивість, щирість) (20% КГ та 19 % ЕГ); навчання (12% КГ та 15 % ЕГ); здоров'я (фізичне і психічне) (16% КГ та 9 % ЕГ); активне діяльне життя (3 % ЕГ); краса природи і мистецтва (1% КГ); суспільне визнання (13% КГ та 24 % ЕГ); розвиток (постійне духовне і фізичне вдосконалення) (16% КГ); розваги (5% ЕГ); щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому) (4% КГ та 6 % ЕГ); свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках) (3% КГ та 7% ЕГ).

Одне з питань анкети передбачало завершення речень. Ми отримали такі відповіді респондентів: «Захищати свою Батьківщину можна не тільки зі зброєю в руках, а й словом» (46% КГ та 39 % ЕГ); «Захищати свою Батьківщину можна не тільки зі зброєю в руках, а й добрими справами» (34% КГ та 42 % ЕГ); «Кожен з нас вірить, що війна на Сході завершиться перемогою» (62% КГ та 74 % ЕГ); «Кожен з нас вірить, що Україна стане багатою країною» (22% КГ та 15 % ЕГ); «Кожен з нас готовий захищати Україну» (41% КГ та 37 % ЕГ); «Кожен з нас готовий гарно навчатися» (11% КГ та 20 % ЕГ); «Кожен з нас готовий робити добрі справи» (26% КГ та 17 % ЕГ); «Коли я замислююся про майбутнє своєї країни, то стає моторошно» (34% КГ та 26 % ЕГ); «Коли я замислююся про майбутнє своєї країни, то мене охоплює почуття гордості» (21% КГ та 18 %

ЕГ); «Бути гідним громадянином своєї країни - значить бути гарним учнем» (59% КГ та 72 % ЕГ); «Бути гідним громадянином своєї країни – значить працювати задля її процвітання» (18% КГ та 24 % ЕГ).

Школярам складно було навести без підказки приклади особистостей-патріотів у творах літератури. Найчастіше учні називали Котигорошка та Кирила Кожум'яку – казкових героїв (60 % КГ та 73 % ЕГ), інші (8% КГ та 4 % ЕГ) діда Харитона з оповідання «Хліб» Є. Бондуренка; 3% опитаних КГ та 2 % ЕГ – косаря з народної казки «Легкий хліб», 12 % респондентів КГ та 9 % ЕГ – дідуся з оповідання «Дивовижні імена» А. Григорука, решта не змогли дати відповіді на це питання.

На завдання анкети «Навести приклади історичних постатей патріотів» учні відповіли так: 16 % школярів КГ та 14 % ЕГ назвали патріотом Т.Шевченка та Л.Українку, 12 % КГ – Л.Костенко, 24 % ЕГ вважають патріотами мера Чернігова В.Атрощенко та президента України В.Зеленського.

Отже, як бачимо, ставлення школярів до проблеми патріотизму є досить неоднозначним. За свідченням результатів відповідей учнів уявлення про особу громадянина і патріота та адекватне ставлення до патріотичних цінностей сформоване лише у 21 % КГ та 22 % ЕГ.

Нами встановлено: високий рівень особистісного ставлення до патріотичних цінностей; адекватне уявлення образу громадянина і патріота (на прикладі історичних особистостей та героїв літератури); наявність необхідних громадянину і патріоту цінностей як особистісних якостей виявлено у 21 % учнів КГ та 22% школярів ЕГ; середній рівень констатовано у 49 % опитаних КГ та 51 % ЕГ; низький рівень – у 30 % КГ та 27 % ЕГ.

Узагальнені результати, отримані за цим показником, наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівень патріотичної вихованості за мотиваційно-потребнісним критерієм на констатувальному етапі експерименту

Показники	Рівні у %					
	Високий		Середній		Низький	
	К	Е	К	Е	К	Е
	Г	Г	Г	Г	Г	Г
Рівень патріотичної вихованості	21	22	49	51	30	27

Як показують дані таблиці 2.2, рівень патріотичної вихованості за мотиваційно-потребнісним критерієм мотиваційно-особистісного компонента ПВ на констатувальному етапі експерименту учнів КГ та ЕГ перебував здебільшого на середньому і низькому рівні, причому у КГ та ЕГ кількісні були показники приблизно однаковими.

Отже, необхідність подальшого розвитку мотиваційно – потребнісного критерія патріотичної вихованості учнів у освітньому процесі початкової школи не викликає сумнівів.

Рівень патріотичної вихованості молодших школярів за інформаційно – пізнавальним компонентом визначався за допомогою діагностування виокремлених показників когнітивного критерію.

З метою з'ясування рівня патріотичних знань та прагнення дізнаватися більше про малу батьківщину, історію, культуру України і рідного краю нами розроблено тест (Додаток В).

Учням пропонували 11 питань відкритого типу. Учні висловлювали своє розуміння понять «Батьківщина», «Мала Вітчизна», «героїзм», «патріотизм», «громадянський обов'язок», «воїнська честь», «мужність», «родовід»

«архітектурні пам'ятки рідного краю», назвати українські свята, звичаї та традиції українців.

Кожна правильна та самостійна відповідь школяра оцінювалася 2 балами, частково правильна відповідь за допомогою учителя – 1 бал, у підсумку кожен респондент міг набрати 22 бали.

Результати моніторингу розуміння школярами змісту морально-патріотичних понять знайшли відображення в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Розуміння школярами змісту морально-патріотичних понять за когнітивним критерієм на констатувальному етапі експерименту

Поняття	Розуміння учнями патріотичних категорій у %
Батьківщина	80,7
Мала Вітчизна	60%
Патріотизм	65 %
Мужність	50,5%
Героїзм	45,2%
Воїнська честь	44%
громадянський обов'язок	31, 3%
Архітектурні пам'ятки рідного краю	27 %
назвати українські свята	28%
звичаї та традиції українців	25 %
Родовід	52 %

У середньому лише 11 % учнів КГ та 12 % ЕГ змогли повно та аргументовано самостійно пояснити зміст патріотичних понять та набрали від 7 до 22 балів.

Аналіз відповідей учнів переконав у тому, що 36 % опитаних учнів КГ та ЕК мають поверхове уявлення про поняття «Батьківщина», «Мала Вітчизна», «героїзм», «патріотизм», «громадянський обов'язок», не можуть назвати архітектурні пам'ятки рідного краю, українські свята, звичаї та традиції українців.

Узагальнені результати, отримані за цим показником, наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Рівень патріотичних знань молодших школярів за когнітивним критерієм на констатувальному етапі експерименту

Показники	Рівні у %					
	Високий		Середній		Низький	
	К	Е	К	Е	К	Е
	Г	Г	Г	Г	Г	Г
Рівень патріотичних знань	11	12	53	52	36	36

Як показали дані таблиці 2.4, рівень знань молодших школярів КГ та ЕГ за інформаційно – пізнавальним компонентом когнітивного критерію на констатувальному етапі експерименту перебував здебільшого на середньому і низькому рівні: у 11 % опитаних КГ та 12 % ЕГ констатовано високий рівень; у 53 % учнів КГ та 52 % учнів ЕГ – середній рівень, у 36 % респондентів КГ та 36 % ЕГ – низький рівень.

Отже, відзначимо суттєву потребу у подальшому формуванні означеного критерію патріотичної вихованості молодших школярів у освітньому процесі початкової школи.

Рівень готовності до безпосередньої участі в різних видах діяльності на благо Вітчизни і її захисту, прагнення наслідувати вчинки героїв – патріотів з творів літератури у поведінці молодших школярів за процесуально –

діяльнісним компонентом визначався за допомогою діагностування виокремлених показників операційно – поведінкового критерію.

Наявність патріотичних якостей ми перевіряли за допомогою створеної діагностичної методики (див. Додаток Д), яка складалася з 26 питань відкритого та закритого типу.

Аналіз досвіду патріотичного виховання дозволив прийти висновку, що успіх патріотичного виховання учнів може бути забезпечений активною участю всього педагогічного колективу школи в цій роботі, широким використанням в навчальному процесі вправ спортивного характеру, системою змагань, що передбачають регулярну участь всіх учнів, вдосконаленням фізичних і морально – вольових якостей. У зв'язку з цим значний науковий і практичний інтерес представляє виявлення участі школярів у заходах спортивно – патріотичного, краєзнавчого, благодійного характеру, які запам'яталися школярам, справили на них найбільш яскраве враження. З цією метою було здійснено анкетне опитування учнів.

Респондентам було запропоновано вказати найбільш значущі заходи, у яких вони брали участь. Аналіз показав, що найбільш значущими формами патріотичного виховання учні назвали ті, які носили діяльний характер і були пов'язані з краєзнавчою діяльністю. Аналіз відповідей анкетування показав, що переважна більшість учнів усвідомлює необхідність участі у волонтерській діяльності, в заходах дослідницьких, історико-краєзнавчої спрямованості, у благодійній діяльності, в пам'ятних заходах, роботі пошукових загонів, спортивних іграх.

Одне з завдань анкети передбачало оцінку наявних якостей, які необхідні громадянину і патріоту, за 10 – бальною шкалою. У результаті ми отримали такі відповіді: своє активне діяльне життя 24 % учнів КГ та 45 % ЕГ оцінили від 7 до 10 балів; впевненість в собі 19 % учнів КГ та 17 % ЕГ визначили від 7

до 10 балів; решта – від 1 до 6 балів; свою акуратність (охайність) 13 % респондентів КГ та 15 % ЕГ оцінили від 8 до 10 балів; за вихованість (гарні манери) 15 % школярів КГ та 12 % ЕГ поставили собі від 7 до 10 балів; 11 % учнів КГ та 12 % ЕГ визначили високі запити оцінкою 7 – 10 балів; свою життєрадісність, старанність 12 % респондентів КГ та 10 % ЕГ оцінили від 8 до 10 балів; за незалежність, освіченість 12 % школярів КГ та 11 % ЕГ поставили собі від 7 до 10 балів; 15 % учнів КГ та 17 % ЕГ непримиренність до недоліків у собі та інших оцінили від 7 до 10 балів; у 9 – 10 балів 15 % опитаних КГ та 12 % ЕГ оцінили свою відповідальність; за раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення) 13 % респондентів КГ та 14 % ЕГ поставили собі 7 – 10 балів; 14 % учнів КГ та 16 % ЕГ визначили сміливість у відстоюванні своїх поглядів оцінкою 7 – 10 балів; тверду волю (вміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами) 13 % учнів КГ та 14 % ЕГ оцінили у 8-10 балів; терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їх помилки) 10 % опитаних КГ та 9 % ЕГ визначили оцінкою 8 – 10 балів; широту поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички) 12 % школярів КГ та 10 % ЕГ оцінили в 7 – 10 балів; за чесність (правдивість, щирість) 11 % учнів КГ та 12 % ЕГ отримали 7 – 9 балів; за ефективність в справах (працьовитість, продуктивність в роботі) 15 % респондентів КГ та 12% ЕГ поставили собі 8 – 10 балів; свою чуйність (дбайливість) 14 % школярів КГ та 16 % ЕГ оцінили в 7 – 10 балів.

На запитання анкети «У яких у волонтерських заходах ти брав участь?» 24 % школярів КГ та 22 % ЕГ зазначили, що це «прибирання та охорона культурних та історичних пам'ятників»; 25 % учнів КГ та 32 % ЕГ вказали про соціальну допомогу інвалідам, сиротам, людям похилого віку, зокрема стали учасниками благодійної акції «Діти Чернігівщини – воїнам АТО»; 97 % школярів КГ зауважили, що брали участь у виховній годині «Сонце, повітря,

вода – наші вірні друзі», бесіді «Чистота – запорука нашого здоров'я»; 99 % опитаних ЕГ стали учасниками виховних годин «Природні чинники здоров'я», «Твоє здоров'я в твоїх руках»; 26 % респондентів КГ та 24 % ЕГ насаджували дерева; 27 % учнів КГ та 23 % ЕГ вказали, що вшанували пам'ять загиблих воїнів Другої світової війни, війни в Афганістані, були на заходах під час покладання квітів; 14 % школярів КГ та 19 % ЕГ відвідали могили загиблих воїнів; 27 % школярів КГ та 19 % ЕГ брали участь у патріотичній акції «Діти за мир, діти проти війни»; 62 % опитаних КГ та 57% ЕГ брали участь у відзначенні 5-ї річниці з Дня створення Національної гвардії України; 15 % учнів КГ та 22 % ЕГ допомагали поповнювати експозиції шкільного музею бойової слави та вшановувати загиблих воїнів; 99 % учнів КГ та 100 % ЕГ стали учасниками зустрічі з учасником бойових дій, наразі волонтером, Чернігівської спілки ветеранів АТО.

Результати проведеного дослідження показали, що 15 % опитаних КГ та 14 % ЕГ досягли високого рівня патріотичних якостей та готовності до безпосередньої участі в творчій діяльності на благо Вітчизни і її захисту; 41 % КГ та 39 % ЕГ досягли середнього рівня; 44 % КГ та 47 % ЕГ залишилися на низькому рівні, оскільки допускали багато помилок, не змогли самостійно відповісти на більшість питань.

Узагальнені результати, отримані за цим показником, наведено в таблиці 2.5. (Див. таблицю 2.5).

Таблиця 2.5

Рівень сформованості готовності до безпосередньої участі в різних видах діяльності на благо Вітчизни і її захисту молодших школярів за операційно-поведінковим критерієм на констатувальному етапі експерименту

Показники	Рівні у %

	Високий		Середній		Низький	
	К	Е	К	Е	К	Е
	Г	Г	Г	Г	Г	Г
Рівень готовності до безпосередньої участі в діяльності на благо Вітчизни і її захисту молодших школярів	15	14	41	39	44	47

З таблиці 2.5 бачимо, що в результаті виконання методики учнями виявлено такі кількісні дані: рівень розвитку готовності до безпосередньої участі в творчій діяльності на благо Вітчизни і її захисту учнів початкових класів перебував здебільшого на середньому і низькому рівні.

Рівень патріотичної вихованості учнів на констатувальному етапі експерименту наведено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Рівень патріотичної вихованості учнів на констатувальному етапі експерименту

Показники	Рівні у %					
	Високий		Середній		Низький	
	К	Е	К	Е	К	Е
	Г	Г	Г	Г	Г	Г
Мотиваційно- ціннісний компонент	21	22	49	51	30	27
Інформаційно- пізнавальний компонент	11	12	53	52	36	36

Процесуально -діяльнісний компонент	15	14	41	39	44	47
Узагальнені дані	15 ,6	16	47 ,6	47 ,3	36 ,6	36 ,5

Отже, з таблиці 2.6 постає: кількісні дані у КГ та ЕГ відрізняються в межах 2 %; у школярів найбільш сформований мотиваційно – ціннісний компонент **патріотичної вихованості**, оскільки учнів з низьким рівнем патріотичної вихованості на констатувальному етапі експерименту відповідно 30 % КГ та 27 % ЕГ, найменш сформований – процесуально – діяльнісний компонент, найнижчі показники якого складають високого рівня **патріотичної вихованості** відповідно 44 % КГ та 47 % ЕГ.

Вивчення компонентів розвитку патріотичної вихованості учнів на констатувальному етапі експерименту дало змогу з'ясувати, що у молодших школярів домінує середній рівень патріотичної вихованості, а саме у 47,6 % КГ та 47,3 % ЕГ. Високий рівень мають 15,6% КГ та 16 % ЕГ опитаних; низький рівень виявлено у 36,6% КГ та 36,5% ЕГ учнів.

Висновки до розділу 2

Патріотична вихованість молодшого школяра – інтегративне утворення, яке складається з мотиваційно – ціннісного, інформаційно – пізнавального та процесуально – діяльнісного компонента.

Розвиток ціннісно – мотиваційної сфери учнів визначається за мотиваційно – потребнісним критерієм, розвиток інформаційно – пізнавальної сфери – за когнітивним, розвиток процесуально – діяльнісної сфери – за операційно – поведінковим.

Показниками **мотиваційно – потребнісного критерію ПВ** учнів початкових класів визначено: особистісне ставлення до патріотичних цінностей; адекватне уявлення образу громадянина і патріота (на прикладі історичних особистостей та героїв творів); наявність необхідних громадянину і патріоту цінностей як особистісних якостей (дисциплінованість, організованість, толерантність та ін.); ставлення до обов'язків (в тому числі конституційних) громадянина і патріота; уміння співвідносити вчинки героїв –патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями.

Показниками когнітивного критерію патріотичної вихованості є знання про власну історію (сім'ї, роду, прізвища); знання про «малу батьківщину» (рідний край: історія, культура, традиції, досягнення та ін.); знання про свою Вітчизну, її історію, культуру, етнос, героїчні звершення, досягнення; знання змісту таких понять і категорій, як «Вітчизна», «патріотизм», «патріот», «обов'язок», «служіння Батьківщині», «захист Вітчизни» та ін.

Показники операційно – поведінкового критерію патріотичної вихованості дають об'єктивне уявлення про розвиток діяльнісної сфери школярів: участь у волонтерській діяльності, в заходах дослідницьких, історико – краєзнавчої спрямованості, у благодійній діяльності, в пам'ятних заходах, роботі пошукових загонів, військово – спортивних іграх; прагнення наслідувати вчинки героїв – патріотів з творів літератури у поведінці.

Вивчення компонентів розвитку патріотичної вихованості учнів на констатувальному етапі експерименту дало змогу з'ясувати, що у опитаних найбільш сформований мотиваційно-ціннісний компонент патріотичної вихованості, оскільки з низьким рівнем патріотичної вихованості на констатувальному етапі експерименту відповідно 30 % школярів КГ та 27 % ЕГ, найменш сформований – процесуально – діяльнісний компонент, найнижчі показники якого складають високого рівня патріотичної вихованості відповідно

44 % КГ та 47 % ЕГ. У молодших школярів домінує середній рівень патріотичної вихованості, а саме у 47,6 % КГ та 47,3 % ЕГ. Високий рівень мають 15,6% опитаних КГ та 16 % ЕГ; низький рівень виявлено у 36,6% КГ та 36,5% ЕГ учнів.

Проаналізувавши результати діагностик, ми дійшли наступних висновків:

- необхідно проводити систематичну роботу з діагностики рівнів розвитку патріотичної вихованості, враховувати це під час створення індивідуальної роботи зі школярами;
- необхідно розробити педагогічний комплекс заходів, спрямованих на формування патріотичної вихованості молодших школярів, що й буде наступним етапом нашої роботи.

РОЗДІЛ ІІІ

ДОСЛІДНИЦЬКО – ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

3.1. Педагогічні умови розвитку патріотичної вихованості у молодших школярів на уроках читання

Розвиток патріотичної вихованості молодших школярів на уроках літературного читання забезпечується комплексом педагогічних умов. Умови ефективності діяльності науковці визначають як об'єктивні та суб'єктивні передумови, втілення яких сприяє досягненню запланованої мети при оптимальному застосуванні сил та засобів. Реалізація умов виявляється у вдалому вирішенні поставлених завдань, у доцільному використанні засобів та способів досягнення цілей [39, с.356].

Щоб сформувати патріотичну вихованість молодших школярів, необхідно комплексно впливати на всі її компоненти: формувати систему знань, нові потреби і мотиви поведінки, погляди і переконання, установки, навички поведінки. Психологічні особливості даного процесу визначають вибір форм і методів педагогічної діяльності [7, с. 90].

На становлення і розвиток особистості впливають різні фактори: макросередовище (можна сказати, держава зі своєї панівною ідеологією, політикою, економікою, правом, мораллю, різними соціальними інститутами); мікросередовище (сім'я, школа, трудовий колектив, найближче оточення і т.д.); природне середовище, в якому живе людина; характер провідної діяльності. Усе це - об'єктивні умови, що мають опосередковано – виховний характер, оскільки їх вплив на особистість здійснюється не безпосередньо, а за допомогою інших умов і факторів, в тому числі, мікросередовища. Однак, наявність об'єктивних

умов саме по собі ще не вирішує завдання формування розвиненої особистості. Необхідна організація систематичного освітнього процесу, що ґрунтується на знанні і врахуванні об'єктивних закономірностей розвитку особистості, який служить необхідною і загальною формою цього розвитку [7, с. 91].

З цих позицій переходимо до обґрунтування педагогічних умов розвитку патріотичної вихованості у молодших школярів на уроках читання.

Молодший шкільний вік характеризується як період найбільш чутливий для емоційно – психологічного впливу завдяки відомій емоційності дітей цього віку. Це диктує вчителю необхідність при організації та проведенні уроків літературного читання спиратися на емоції і почуття учнів, що означає наділяти знаннями про суспільство, Батьківщину, літературними творами і їхніми авторами в яскравій формі. Учень повинен емоційно пережити те, що розповідає йому вчитель. Інакше почуте або зроблене педагогом не залишить глибокого сліду в душі дитини. Можна навести такий приклад: вчителі іноді запрошують на урок літературного читання ветеранів, акторів, цікавих людей для прочитання віршів або виконання пісень патріотичної спрямованості. Однак такі зустрічі можуть залишити дітей байдужими [29, с. 46].

Уникнути такого результату допоможе включення дітей в підготовку до такого незвичайного уроку. Учні можуть підготувати запрошення, подарунки, придумати питання, які вони хочуть поставити гостям, підготувати невеликий виступ: сценку, пісню або вірш на патріотичну тему. Такий підхід неодмінно викличе емоційний відгук в учнів, а також дозволить виявити іншу особливість, властиву їхньому віку [там само].

Такою особливістю молодшого шкільного віку є активність.

Діти завжди готові до активних дій, до зустрічей з новими людьми, відкриті для будь – якого життєвого досвіду. Їх величезний запас енергії і сил

надає вчителю широкі й різноманітні можливості для патріотичного виховання. Молодші школярі із задоволенням беруть участь в різних видах діяльності, виконують доручення, працюють на користь суспільству. Саме тому на одні з уроків читання вчитель може запросити поетів рідного краю, щоб сформувати в учнів почуття гордості за своїх земляків та поглибити патріотичні знання.

Не слід забувати також, що діти молодшого шкільного віку прагнуть до самостійності. Тому важливо залучати їх до самостійної роботи з патріотичною дитячою літературою – віршами, легендами, розповідями і іншими жанрами дитячої літератури [там само, с.51].

Хоча з надходженням дитини в школу у неї змінюється провідний вид діяльності з ігрової на навчальну, в житті молодшого школяра гра займає важливе місце. Учитель може широко використовувати гру, ігрове оформлення, ігрові моменти, інтерактивні методи навчання в патріотичному вихованні на уроках літературного читання. Це можуть бути: пізнавальні ігри, вікторини, конкурси, ситуативне моделювання, дискусії та ін. – все те, що імponує сприйняттю молодшого школяра. Однак, використовуючи гру під час уроку літературного читання, необхідно пам'ятати, що ігрові елементи повинні сприяти патріотичному вихованню школярів на уроках літературного читання [12, с.84].

Всі перераховані вище особливості молодших школярів вказують на те, що цей віковий період є найбільш оптимальним для виховання патріотичних почуттів, для розвитку інтересу до суспільних явищ, до життя своєї країни.

При вивченні творів на уроках літературного читання вчителю необхідно орієнтуватися на розвиток у школярів таких патріотичних якостей, як відповідальність за долю Батьківщини; дбайливе ставлення до рідної природи; ціннісне ставлення до національного багатства своєї держави, її історії, культури, традицій; почуття національної гордості, та повагу законів і

символіки своєї країни; почуття обов'язку перед країною, суспільством і батьками; інтернаціоналізм і повагу до народів інших країн [там само].

В.Мусіна [29] у своїй праці описує систему роботи з патріотичного виховання молодших школярів на уроках літературного читання. Ця система включає в себе такі компоненти: робота над словом, робота над текстом, робота з різним додатковим матеріалом (репродукціями картин, музикою і т.п.), робота з історичними фактами, а також творча робота. Робота над словом має на увазі формування у дітей таких важливих понять, як «Батьківщина», «патріот», «подвиг» та інше.

Особливої актуальності ця робота набуває при вивченні творів військової тематики. Наступний компонент, з яким необхідна робота з патріотичного виховання, – це робота з текстом. Художній текст і робота над його аналізом і осмисленням є незамінною при вихованні патріотичних почуттів на уроках літературного читання. З першого класу школярі на матеріалі невеликих оповідань і віршів починають читати, осмислено переказувати зміст і висловлювати своє ставлення до прочитаного. Вчителю необхідно допомогти учням розібратися в тому, як автор бачить світ, як він передає свої думки і почуття, і сформуванню активну читацьку позицію дитини. У процесі роботи з вивчення літературних творів про Велику Вітчизняну війну може виникнути низка проблем, пов'язаних, в першу чергу, з нерозумінням або недостатнім усвідомленням молодшими школярами величини трагедії, яка спіткала нашу країну в роки Великої Вітчизняної війни. Ці проблеми можливо вирішити за допомогою застосування різноманітних засобів, методів, форм і прийомів навчання. До засобів виховання патріотичних почуттів на уроках літературного читання можна віднести, в першу чергу, книгу і літературний твір. Також засобами патріотичного виховання можуть бути пізнавальні журнали, виставки,

фільми або відеоматеріали про війну, про країну або місті, дидактичні ігри, дитяча самодіяльність, бесіди з цікавими людьми [29, с. 93-100].

Л.Добровольська [12] при вихованні патріотичних почуттів на уроках літературного читання акцентує увагу на роботі з малими фольклорними жанрами, особливо з прислів'ями, зі словниками та історичними фактами. На її переконання, факти про війну не залишають дітей байдужими, особливо в період АТО. Історичний матеріал викликає в учнів інтерес до минулого, робить сильний емоційний вплив на особистість дитини і сприяє вихованню любові до Батьківщини.

Діяльність учителя з виховання патріотичних почуттів повинна бути складною і багатогранною як по використанню різноманітних методів і прийомів, так і за змістом [12]. Роботу, перш за все, треба починати з малого: з залучення учнів до краси рідної природи і слова. Починати саме з цього, тому що тільки людина, яка вміє цінувати прекрасне, буде дорожити цим і боятися втратити майбутнє. А в залученні школярів до прекрасного як ніщо інше, допомагають уроки літературного читання. Лише добре продуманий і підготовлений урок з використанням наочних і технічних засобів зможе донести до дітей душевний настрій поета, передати його ставлення до світу, до Батьківщини і її культури. Насамперед виховання почуття любові до Батьківщини на літературному читанні необхідно починати з емоційного читання твору учителем, яке доповнене прослуховуванням музичних уривків і переглядом репродукцій картин [12, с.95].

Під час уроку на тему «Старий Новий рік та Свято Василя» вчитель може організувати турнір знавців народних звичаїв та традицій «Чи знаєте ви?», під час якого учні зможуть показати свої знання прислів'їв, приказок, скоромовок, колискових, потішок, пісень, народних легенд, казок. Школярі об'єднуються у

групи, отримують завдання. Перемагає та команда, яка набирає найбільше балів під час виконання завдань.

Отже, для повноцінного виховання патріотичних почуттів ми пропонуємо використовувати різноманітні форми і методи роботи, відібрані з урахуванням вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку: розповідь вчителя (про письменників, про літературні твори, про війну та ін.); різні види бесід про вивчені літературні твори, про рідне місто, про країну, про історію; екскурсії і цільові прогулянки; показ ілюстрацій, картин, фільмів, слайдів; аналіз творів; прослуховування патріотичної музики; організація тематичних виставок; інтерактивні методи навчання.

Саме тому першою умовою розвитку патріотичної вихованості у молодших школярів на уроках читання нами визначено застосування різноманітних форм і методів роботи, які сприяють активності, самостійності учнів та формують процесуально – діяльнісний компонент феномена.

Другою умовою розвитку патріотичної вихованості у дітей на уроках читання ми вважаємо організацію навчальних занять за традиційними формами і використання нетрадиційних уроків (заочна подорож, змагання, конференція) на уроках класного та позакласного читання з використанням міжпредметних зв'язків, які сприяють формуванню інформаційно – пізнавального компонента патріотизму учнів.

Серед методологічних умов розвитку інформаційно – пізнавального компонента патріотичної вихованості можна виділити наступні: обґрунтування особистісної та соціальної значущості освоюваних патріотичних знань, діяльнісний підхід до процесу навчання, створення сприятливої психологічної атмосфери, гуманістично спрямоване спілкування між учнями, турбота педагога про особистість кожного учня, інтерес до його проблем [7, с. 148].

Учитель Н. Тимчишина [58, с. 7], описуючи досвід своєї роботи, вважає, що головне завдання педагога у патріотичному вихованні на уроках – це створення умов для формування духовно – багатой і розвиненої особистості, а також умов для позитивної взаємодії в системі «Учитель – школяр». На уроках педагог використовує підручник з читання, а також користується різними енциклопедіями («Велика енциклопедія Кирила і Мефодія», «Енциклопедія літератури»). За думку, Н.Тимчишиної [там само] важливо організовувати уроки в різних формах класних і позакласних занять. Так як ми досліджуємо виховання патріотичних почуттів на уроках літературного читання, доцільно розглянути запропоновані нею форми проведення уроків.

У своїй педагогічній практиці з патріотичного виховання Н. Тимчишина [58] організовує навчальні заняття за традиційними формами (екскурсія, бесіди та інше), так і нетрадиційні уроки (заочна подорож, змагання, «Круглий стіл», «творча лабораторія», «проба пера»). Н.Тимчишина [там само, с. 9] підкреслює, що необхідно навчати, застосовуючи методи розвитку критичного мислення, розвивати здібності та навички самостійної роботи з різними джерелами інформації. Особливу увагу автор приділяє використанню в виховному процесі дискусій і культури – виховуючи технологій. Так як патріотичні почуття безсумнівно повинні знаходити в душі дитини емоційний відгук, пріоритетним в її роботі є прояв уваги до інтересів школярів, розвитку їх творчих здібностей.

Окрім того при вихованні патріотичних почуттів необхідно використовувати взаємодію різних видів мистецтв. Уроки літературного читання, де простежуються міжпредметні зв'язки, безсумнівно викличуть у дітей емоційний відгук.

Так можна проводити інтегровані уроки читання та образотворчого мистецтва, читання та народознавства. Наприклад, на такому уроці на тему «Весняні заклички. «Вийди, вийди, сонечко» (з народного)» учитель проводить

бесіду «Жанри усної народної творчості» та організовує дитячу народну гру «Журавель», що збагачує уявлення дітей про українську народну гру; формуватиме національну самосвідомість учнів, викликатиме інтерес до традицій свого народу, виховуватиме бережливе ставлення до природи. Доцільним вважаємо завдання вчителя на відновлення деформованого тексту «Обряд «Зустріч весни» в Україні», під час роботи з яким в учнів формуватимуться вміння повноцінно сприймати народні пісні як жанр українського фольклору, розвиватиметься інтерес до української народної творчості.

При роботі з літературними творами патріотичної спрямованості також важливо, щоб учні глибоко вникли в суть твору. Це допомагає розвинути в учнів уяву і допомагає зрозуміти прекрасне. Молодші школярі будуть з великим інтересом вивчати літературні твори патріотичної спрямованості, якщо будуть учасниками творчого процесу. Це дозволить підвищити їх культурний рівень, у них виникне потреба в отриманні нових знань про Батьківщину, про народні традиції.

Учні 2 класів можуть брати участь у диспутах, основне призначення яких тренування розуміння і уміння обговорювати певні проблеми. Наприклад, під час вивчення вірша «Писанка» В. Тарана буде ефективним диспут «Чи потрібно бути патріотом?», адже не секрет, що серед молодших школярів є діти, яким не подобається брати участь у благодійних акціях, у волонтерській діяльності, в заходах дослідницьких, історико-краєзнавчої спрямованості, в пам'ятних заходах, роботі пошукових загонів, військово-спортивних іграх. Такі заходи потребують великих емоційних зусиль та часу. Тому під час такого диспуту, діти зможуть усвідомити та переконати інших у необхідності бути патріотом, готовності до безпосередньої участі в творчій діяльності на благо України та її захисту.

Окрім того на уроках позакласного читання доцільним буде виконання учнями колективного проєкту «Сучасна поезія Чернігівщини». (див. Додаток Е).

Проведення уроків у нетрадиційній формі сприятиме розвитку патріотичних почуттів. Важливими будуть урок – подорож на тему «Рідний край і наші земляки письменники», урок – дослідження на тему «Природа – наш дім», усний журнал на тему «Перші книги в Україні», літературна гра «В житті казок було немало, та живою казка стала», інтегрований урок читання та образотворчого мистецтва «Життя дано людині на добрі справи», урок – свято «Матусенько рідна, це про тебе слова», урок – конференція на тему «Червона калино, чого в лузі гнешся?», урок – аукціон знань «Стежками Чернігова».

Третьою умовою розвитку патріотичної вихованості учнів на уроках читання є забезпечення емоційної насиченості навчальної та суспільно – корисної діяльності шляхом добору текстів патріотичного змісту, що посилюватиме мотиваційно – ціннісний компонент патріотичної вихованості.

Емоційний розвиток школярів на уроках читання має здійснюватися в процесі так званої душевної праці під час прочитання та аналізу твору, найважливішими умовами здійснення якої є створення вчителем сприятливої емоційної обстановки (свобода і добровільність учнів у обговоренні важливих питань, їхня емоційна чуйність на вчинки героїв) і наявність позитивної емоційної оцінки, емоційного відгуку [29, с. 112].

Оскільки під час наукового пошуку нами з'ясовано, що сучасні підручники з читання недостатньо насичені творами патріотичного змісту, у даному контексті буде ефективним добір учителем значної кількості до кожного уроку малих фольклорних жанрів, оповідань, віршів, легенд на патріотичну тематику.

Систематична робота з виховання патріотичних почуттів у молодших школярів на основі творів літератури передбачає не тільки їх прочитання, але й глибокий аналіз: словникова робота, аналіз вчинків героїв і подій, співвідношення вчинків героїв – патріотів з власною поведінкою, прагнення наслідувати героїв творів літератури, яких учні вважають патріотами, прогнозування поведінки героїв і сюжетної лінії твору, виконання творчих робіт.

Доцільним також вважаємо використання педагогом методів емоційного зараження і емоційного впливу, а також використання яскравого фактичного матеріалу і емоційно – інтелектуальна насиченість уроків читання [29, с. 113].

Ми вважаємо важливим вивчення на уроках позакласного читання оповідання К. Ушинського «Наша Вітчизна», віршів П. Воронька «Краще немає рідного краю», Л.Савчук «Моя Україна – це пісенька мами», Д. Гонтара «Акровірш про Україну», В. Верховеня «Кольорові міста», М.Познанської «Щоб довелося мандрувати», «Про нашу Україну», «Наш рідний край», В. Симоненка «Я закоханий палко, без міри...», Г.Чубая «Україні», І.Січовика «До нас журавлик прилітав», О.Довгого «Батьківщина», О.Лупія «Як ти любиш Україну», Н.Зарічної «Про Україну», В.Сосюри «Україна», В.Терена «Так любимо Україну»; українських народних казок «Добрі брати», «Сім лозин», «Про батьківську любов», «Про матір-зозулю», «Закопане золото», «Названий батько» та ін.; легенди про народні звичаї, свята та традиції українців: «Святий Миколай і злодій», «Стрітєння», «Сорок святих», «Легенда про Святого Спиридона»; легенди про народне мистецтво: «Кобза», «Чарівна скрипка», «Трембіта»; легенди про народні ремесла та промисли: «Як було побудовано першу хату», «Як чумаки винайшли скло», «Як виникла вишиванка», «Як з'явився перший український віз»; легенди про визначні пам'ятки рідного краю: «Дніпрові дзвони», «Батий –руйнівник», «Золоті ворота», «Легенда про Чорну

могилу (Чернігів)», «Легенда про привид ченця Тарасія», «Легенда про Мотрю Кочубей», «Легенда про чернігівського вурдалака», «Легенда про чавунні гармати на Чернігівському Валю», «Легенда про будинок – корабель»; легенди про видатних людей української культури: «Богдан Хмельницький», «Маруся Чурай»; легенди про виникнення поселень та їх етнонімів: «Заснування Чернігова», «Гуцульщина», «Виникнення Києва» [43, с. 184-185].

Освоєння школярами патріотичних цінностей сприяє вихованню на патріотичних традиціях народу, що включає роз'яснення, обговорення цих традицій на історичних і сучасних прикладах життя нашого суспільства під час прочитання творів різних жанрів.

Фрагменти уроків за оповіданням К. Ушинського «Наша Вітчизна» (урок позакласного читання) та роботи над віршем Н.Зарічної «Про Україну» наведено у Додатку Ж.

Робота над кожним окремим твором спрямована на формування в учня патріотичних якостей, почуттів і знань. Так, учні при роботі над твором К.Ушинського «Наша Вітчизна» знайомляться з державними символами України, «відкривають» для себе етимологію слова «Вітчизна» і слова «Батьківщина», знайомляться з новими прислів'ями про Батьківщину, у дітей формується почуття гордості за свою країну. Працюючи над віршами Н.Зарічної, М.Познанської та М.Сингаївського, які не включені до підручників з читання, діти «відкривають» для себе, що не тільки сім'я, дім, місто, країна, а й навколишня природа: стежки, річки, гаї, лани, поля, калина, соловейко, небо є рідними для людини. Працюючи над віршами, у дітей формується почуття відданості своїй Батьківщині. Робота над цими творами в цілому дозволяє вчителю створити основу, на якій в подальшому формується у дитини почуття патріотизму.

Окрім того для уроків позакласного читання вчитель повинен добирати твори різних жанрів, що дають можливість виховувати у дітей любов до Батьківщини, природи, доброти, працьовитості. Важливо, щоб учитель при доборі творів враховував їх відповідність віковим особливостям молодшого школяра. У зв'язку з цим важливо, щоб на кожному уроці читання учні опрацьовували твори усної народної творчості, особливо українські народні казки. Саме казки за своїм сюжетом (боротьба добра і зла) і за своєю ідеєю (перемога добра), дають великий матеріал в зрозумілій і доступній дітям формі для формування таких якостей, як: працьовитість, доброта, сміливість, наполегливість і відповідальність, здатність співпереживати, готовності допомагати іншому [66, с. 132].

Читаючи і думаючи над змістом творів, які подані в підручнику з читання, діти отримують початкові уявлення про такі моральні поняття, як обов'язок, взаємодопомога, співчуття, турбота [там само].

Завдання вчителя – так організувати роботу над текстом, щоб, співпереживаючи героям творів, читаючи вірші, діти відчували сильний емоційний вплив художнього тексту: хвилювалися, раділи і засмучувалися, осягаючи моральні уроки творів [66, с. 140].

З перших уроків вчитель повинен формувати у дітей такі важливі поняття, як «Батьківщина», «патріот», «подвиг», «воїн – визволитель» та ін. У цьому вчителю допомагає багатий матеріал підручника «Літературне читання» автора Л.Сапун (2 клас), в якому враховані психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, що набуває особливої актуальності при вивченні творів, наприклад: «Христос воскрес!» Л.Глібова, «Старий Новий рік та Свято Василя» та «19 січня — Водохреща» (За Василем Скуратівським) «Кулі різнокольорові» В. Бондаренко, «Легкий хліб» (укр. народна казка), «Сонце України» У.Кравченко, «Зацвіла в долині червона калина» Т.Шевченка, «Писанка» В.

Тарана, «Ніхто не має права ображати людину» (За Андрієм Усачовим), «Рослини України» О.Тоцької, «Котигорошко», «Сім лозин» (українські народні казки), «Це моя Україна» А.Камінчука, «Стодзвонні джерела» (За Є.Колодійчуком, «За добро – добром» (легенда Наддніпрянщини) та ін.

У процесі роботи з художніми текстами діти розглядають такі категорії, як відвага, вірність, героїзм, патріотизм і т.д., які допомагають учням зрозуміти значення слів робота з ілюстративним рядом, а також звернення до тлумачного словника та іншої довідкової літератури.

Під час уроку на тему «За добро – добром» (легенда Наддніпрянщини) ми пропонуємо учням пограти у гру «Чарівна торбинка», мета якої розширення уявлень школярів про легенди та архітектурні пам'ятки рідного краю (Чернігова): «Легенда про Чорну могилу», «Легенда про привид ченця Тарасія», «Легенда про Мотрю Кочубей», «Легенда про чернігівського вурдалака» та ін. Учні по черзі витягують з торбинки запитання, на які повинні дати відповідь. Перемагає той, хто набере найбільшу кількість балів за правильні відповіді.

Формувальний етап експерименту проводився протягом 2021 р. (березень – травень). У контрольній групі навчання велося за традиційною методикою. В експериментальній ми реалізовували обґрунтовані педагогічні умови.

Реалізація першої педагогічної умови формування патріотичної вихованості молодших школярів на уроках читання – застосування різноманітних методів навчання, які сприяють активності, самостійності учнів – була спрямована на формування показників процесуально – діяльнісного компонента ПВ учнів.

Методика реалізації цієї умови впроваджувалася у навчальний процес початкової школи з метою об'єктивного уявлення про розвиток діяльнісної сфери школярів: участі у волонтерській діяльності, в заходах дослідницьких, історико – краєзнавчої спрямованості, у благодійній діяльності, в пам'ятних

заходах, роботі пошукових загонів, спортивних іграх; прагненні наслідувати вчинки героїв – патріотів з творів літератури у поведінці. Цьому сприяли такі уроки: урок на тему «Т.Шевченко «Світає, край неба палає...» (прийом словесне малювання, створення учнями ілюстрації до вірша, гра «Знайди помилки»); урок на тему «Т.Шевченко «Зацвіла в долині червона калина...» (конкурс на краще виконання вірша, гра «Хто більше», гра «Добери риму»); урок позакласного читання на тему «Матусенько рідна, це про тебе слова» (свято) (вір «Моя мама»; гра «Улюблена мамина квітка»; пісні про маму); урок позакласного читання «Червона калино, чого в лузі гнешся?» (урок – конференція) (конкурс на краще читання власно підібраних учнями віршів про калину); урок на тему «Українська народна веснянка «Травка – веснянка» (розучування веснянок та гаївок); урок на тему «Підлога буде чиста... А душа?» (дискусія «Що таке чистота душі?»); урок на тему «Свято Великодня. Л. Глібов «Христос Воскрес!» (конкурс «Я знаю народні прикмети, прислів'я та приказки про Великодень», гра «Добери риму») та ін.

Реалізація другої педагогічної умови формування ПВ – організація навчальних занять за традиційними формами та нетрадиційних уроків (заочна подорож, змагання-аукціон, конференція) на уроках класного та позакласного читання з використанням міжпредметних зв'язків, – була спрямована на формування показників інформаційно-пізнавального компонента.

Методика реалізації цієї умови впроваджувалася у навчальний процес початкової школи на уроках традиційного типу та нетрадиційних (заочна подорож, змагання – аукціон, конференція) на уроках класного та позакласного читання з застосуванням міжпредметних зв'язків та використанням різних методів навчання.

Школярі поглиблювали знання про власну історію; про «малу батьківщину»; про свою Вітчизну, її історію, культуру, етнос, героїчні звершення, досягнення під час таких уроків: «Т. Шевченко «Світає, край неба палає...» (бесіда «Шевченко – патріот»); на уроці на тему «Т. Шевченко «Зацвіла в долині червона калина...» (вікторина «Як я знаю творчість Т.Шевченка», складання інформативного грона); на уроці позакласного читання «Матусенько рідна, це про тебе слова» (свято) (технологія «Мозковий штурм»); на уроці позакласного читання «Червона калино, чого в лузі гнешся?» (урок – конференція) (мозкова атака «Що я знаю про калину?»); на уроці на тему «Українська народна веснянка «Травка – веснянка» (розповідь учителя про веснянки, гаївки); «Підлога буде чиста... А душа?» (гра «Передбачення», конкурс «Створюю сам запитання до твору», гра «Добрі чарівники», гра «Добери прислів'я»); на уроці на тему «Свято Великодня. Л. Глібов «Христос Воскрес!» (екскурс в історію виникнення свята Великодня).

На уроці на тему «Наш Тарас Шевченко — сонце України. У. Кравченко «Сонце України» було проведено проблемну бесіду на тему «Що таке Батьківщина?», під час якої учні могли з'ясувати елементарні патріотичні поняття: «Батьківщина», «патріот», «мала та велика Батьківщина»; «громадянський обов'язок», мужність», «доблесть», «подвиг».

Дискусія «Хто такий патріот?» на цьому уроці була націлена на обговорення питань щодо проблеми поета та Батьківщини, розвиток умінь школярів аргументувати власні позиції та співвідносити вчинки героїв творів літератури з власною поведінкою. Цьому сприяли відповіді на такі питання: «Хто є патріотом у сучасній Україні?», «Як насправді проявляється патріотизм?», «Яке значення в слово «патріотизм» вкладаєте ви?», «Чи можна Шевченка назвати патріотом?», «Чи можна бути патріотом за межами своєї країни?», «Чи хотіли б ви бути схожим на Т.Шевченка?» та ін.

Також нами було проведено урок у формі уявної подорожі на тему «Рідний край і наші земляки письменники», який був спрямований на розширення уявлень учнів про творчість письменників – земляків Чернігівщини; ознайомлення з біографічними даними таких письменників як В.Струтинський, Ю.Збанацький, С.Дзюба; виховування любові до своєї землі, почуття гордості за Україну та її славних земляків. (див. Додаток Е).

Урок – подорож розпочалася з чарівного Чернігова, оскільки він славився видатними людьми, письменниками, які увійшли яскравими сторінками в історію рідного краю. Учитель ознайомив школярів з біографією В.Струтинського, який довгий час жив і працював у Чернігові. Потім учні читали вірші В.Струтинського «Дивний сон», «По секрету» та оповідання «Сідайте, будь ласка», «Зоряні квіти». Бесіди за змістом віршів та оповідань передбачали запитання на знайомство з творами, визначення ідеї, прояв емоційного відгуку на тексти, формування умінь наслідувати позитивну поведінку героїв у власній діяльності. Цьому сприяли запитання вчителя до учнів: «Чи сподобався вам вірш? Що вас вразило?», «Яка тема твору?», «Поясніть назву вірша. Придумайте власну назву», «Якби ви зустріли головного героя твору, то що б у нього запитали б?» та ін.

Під час уроку вчитель пропонував гру «Крісло автора». Діти по черзі в кріслі грали роль автора, розповідали від його імені про себе та відповідали на питання товаришів.

Читання та аналіз оповідання В.Струтинського «Зоряні квіти» сприяло ознайомленню школярів з рослинами рідного краю та формуванню дбайливого ставлення до природи краю. Учні зазделегідь готували до уроку інформацію про рослини Чернігівщини, які занесені до Червоної книги: анемона лісова, багатоніжка звичайна, верба лапландська, вільха сіра, вишня кущова, гіацинтик

блідий, горицвіт весняний, журавлина болотна, латаття сніжно – біле (про яке розповідається у творі) та ін.

Далі учні ознайомилися з творчістю нашого земляка С.В. Дзюби, який з 1989 р. до кінця життя жив і працював у Чернігові. Наступною зупинкою подорожі було визначено мальовниче село Борсуків Козелецького району, де народився Юрій Оліферович Збанацький, відомий український письменник. Вчитель до уроку готував виставку книг Ю.Збанацького.

Учні читали та аналізували оповідання – казки «Щедрий їжачок». Учитель організував дискусію «Чи є головний герой твору патріотом?» за такими питаннями: Про події якої війни йдеться в оповіданні? Чи можна назвати головного героя твору патріотом? Чому? Які якості повинні бути у патріота? Які якості головного героя викликають у вас захоплення? Чи хотіли б ви бути схожим на нього? Чому? Як автор ставиться до свого героя? За якими ознаками ви це визначили? До чого закликає автор твору?

Реалізація третьої педагогічної умови формування ПВ учнів – забезпечення емоційної насиченості навчальної та суспільно – корисної діяльності шляхом добору текстів патріотичного змісту – була спрямована на формування показників мотиваційно – ціннісного компонента.

Методика реалізації цієї умови впроваджувалася у навчальний процес початкової школи для формування патріотичних цінностей; адекватного уявлення образу громадянина і патріота, виховання особистісних якостей (дисциплінованість, організованість, толерантність та ін.); уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями.

З цією метою ми провели урок на тему «А. Камінчук «Це моя Україна», під час якого запропонували добір творів на одну тему та здійснення порівняльного аналізу цих творів.

Продемонструємо це на прикладах віршів М. Сингаївського «Мати – Україно!», М. Познанської «Про нашу Україну», А. Камінчука «Це моя Україна».

1. Знайомство з текстами.

- Діти, давайте познайомимося з віршами М. Сингаївського «Мати – Україно!», М. Познанської «Про нашу Україну», А. Камінчука «Це моя Україна» і спробуємо порівняти їх.

Учні знайомляться з цими віршами про Батьківщину.

2. Обговорення прочитаного.

- Що спільного в прочитаних віршах? (І в першому, і в другому, і в третьому вірші описано красу рідної землі – нашої України, з її полями, гаями, калиною. Спільною також є ідея – звеличення нашої Батьківщини, краси її природи, народу).

- Чим відрізняються ці твори? (У вірші «Про нашу Україну» автор змальовує образ соловейка, який співає, і цим він схожий на співучий український народ; у віршах «Мати – Україно!» та «Це моя Україна» автори оспівують Батьківщину, стверджуючи, що вона у нас одна).

3. Перечитування і робота з текстом.

Вчитель опрацьовує з учнями значення незрозумілих слів і виразів:

- зоріє доля – світить;
- повсякчас – завжди;
- диво – луна – відлуння;
- окрас – прикраса.

- За допомогою яких слів авторам вдалося передати свою любов до Батьківщини?

У вірші «Про нашу Україну» є фрази «Ми дуже любим весь наш край», «І любим Україну», а також епітети: «зелений гай», «рясну калину», метафора «змагається соловейко з нами».

Вірш «Це моя Україна» насичений фразами «Це моя Україна», «Це моя Батьківщина, що, як тато і мама, одна!», а також епітетом: «диво – луна», метафорою «котиться диво – луна».

Вірш «Мати – Україно!» містить патріотичні фрази «Мати – Україно, ти одна у нас!», «Рідна мати – Батьківщино», епітет «доля світла і ясна», метафора «зоріє доля».

- Яке з поданих прислів'їв виражає головну думку цих 3 віршів? (Наша слава – Українська держава. Без верби і калини немає України. Людина без Вітчизни, як соловей без пісні).

Нема на світі другої України, немає другого Дніпра.

Україна одному — до границь його ланів, а другому — від колиски до гробу серед злиднів.

Наша слава – Українська держава.

Без верби і калини немає України.

Вкраїна – мати, за неї треба головою стояти.

На чужій стороні Вітчизна удвічі миліша.

Жити – Вітчизні служити.

Нема в світі милішого, як своя країна!

3.2. Динаміка рівнів сформованості патріотичної вихованості учнів початкової школи

Метою формувального етапу експерименту стало здійснення перевірки ефективності обґрунтованих педагогічних умов формування патріотичної вихованості учнів початкової школи на уроках читання.

З урахуванням визначених у підрозділі 2.2. критеріїв, показників, рівнів патріотичної вихованості молодших школярів було проведено контрольний зріз, який дозволив визначити ефективність обґрунтованих педагогічних умов розвитку патріотичної вихованості у дітей контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп, було проведено кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Розпочнемо з аналізу динаміки патріотичної вихованості молодших школярів на уроках читання за мотиваційно-потребнісним критерієм.

Результати діагностики рівнів патріотичної вихованості дітей за вказаним критерієм засвідчили позитивну динаміку в експериментальній групі. Загальна кількість учнів з високим рівнем сформованості патріотичної вихованості ЕГ зросла на 2% порівняно з КГ, де збільшилась лише на 1%; зменшилась кількість респондентів з низьким рівнем патріотичної вихованості у ЕГ (від'ємний приріст у ЕГ – 9% порівняно з КГ, де він становив – 2%).

Динаміка рівнів патріотичної вихованості учнів початкової школи на уроках читання за мотиваційно – потребнісним критерієм відображена на таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Динаміка рівнів патріотичної вихованості молодших школярів на уроках читання за мотиваційно-потребнісним критерієм

Рівні	Експериментальна група (у %)		Динаміка (у %)	Контрольна група (у %)		Динаміка (у %)
	Конс	Конт		Конс	Конт	
	татувальний етап	трольний етап		татувальний етап	рольний етап	

Ви сокий	22	24	+	21	22	+1
Се редній	51	60	+	49	50	+1
Ни зький	27	16	-	30	28	-2

З даних таблиці 3.1. постає: 24 % опитаних ЕГ та 22 % КГ пишуться своєю країною, поважають традиції та звичаї українського народу, завжди готові допомогти оточуючим, які того потребують, мають адекватне уявлення про відмінні якості громадянина і патріота, можуть навести приклади особистостей – патріотів у творах літератури, емоційно відгукуються на твори патріотичного змісту, співвідносять вчинки героїв з їх патріотичними якостями.

Позитивними зрушеннями вважаємо також і зменшення кількості дітей з низьким рівнем патріотичної вихованості за мотиваційно – потребнісим критерієм в ЕГ (під час констатувального етапу він становив 27%, а під час контрольного – 16%).

Схарактеризуємо зміни в показниках рівнів патріотичної вихованості молодших школярів за наступним когнітивним критерієм, який розкривається через такі показники; знання щодо понять «Батьківщина», «патріотизм», «громадянський обов'язок» та ін.

Результати діагностики рівнів патріотичної вихованості дітей за когнітивним критерієм засвідчили позитивну динаміку в експериментальній групі. Кількість опитаних з високим рівнем сформованості патріотичної вихованості ЕГ збільшилась на 8% порівняно з КГ, де приріст був лише на 1%; зменшилась кількість респондентів з низьким рівнем патріотичної вихованості у ЕГ (від'ємний приріст у ЕГ становив – 17% порівняно з КГ, де він був – 3%).

Результати рівнів патріотичної вихованості учнів за когнітивним критерієм в ЕГ суттєво перевищили статистичні дані порівняно з КГ. Різниця

збільшення кількості дітей ЕГ та КГ з високим рівнем патріотичної вихованості склала +8% в ЕГ та + 1% в КГ; із середнім рівнем стало 61 % (приріст становив +9%) в ЕГ порівняно з КГ, де цей показник становив 55% (приріст склав +2%).

Динаміка рівнів патріотичної вихованості учнів початкової школи на уроках читання за когнітивним критерієм відображена на таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Динаміка рівнів патріотичної вихованості молодших школярів на уроках читання за когнітивним критерієм

Рівні	Експериментальна група (у %)		Динаміка (у %)	Контрольна група (у %)		Динаміка (у %)
	Констатувальний етап	Контрольний етап		Констатувальний етап	Контрольний етап	
	Високий	12	20	+	11	12
Середній	52	61	+	53	55	+
Низький	36	19	-	36	33	-

Аналіз даних таблиці 3.2. засвідчив, що 20 % опитаних ЕГ та 12% КГ глибоко обізнані з поняттями «Батьківщина», «патріотизм», «громадянський обов'язок» та ін.; прагнуть дізнаватися більше про малу батьківщину, історію, культуру України і рідного краю; використовують будь – яку можливість для розширення кругозору, активно цікавляться історією України і рідного краю.

Аналіз кількісних та якісних даних засвідчив ефективність запроваджених у практику ЗОШ педагогічних умов розвитку патріотичної вихованості учнів початкової школи на уроках літературного читання.

Проаналізуємо динаміку рівнів сформованості готовності до безпосередньої участі в різних видах діяльності на благо Вітчизни і її захисту за процесуально – діяльнісним компонентом операційно-поведінкового критерію, подану у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Динаміка рівнів патріотичної вихованості молодших школярів на уроках читання за операційно-поведінковим критерієм

Рівні	Експериментальна група (у %)		Динаміка (у %)	Контрольна група (у %)		Динаміка (у %)
	Констатувальний етап	Контрольний етап		Констатувальний етап	Контрольний етап	
	Високий	14	20	+	15	16
Середній	39	52	+	41	42	+
Низький	47	28	-	44	42	-

Аналіз даних таблиці 3.3. дав змогу констатувати, що 20 % опитаних ЕГ та 16% КГ мають високий рівень готовності до безпосередньої участі в різних видах діяльності на благо Вітчизни і її захисту (на констатувальному етапі експерименту ці показники становили 14 % в ЕГ та 15 % у КГ).

Результати патріотичної вихованості молодших школярів на уроках читання за операційно – поведінковим критерієм в ЕГ суттєво перевищили статистичні дані КГ. Різниця збільшення кількості дітей з високим рівнем патріотичної вихованості за операційно – поведінковим критерієм в ЕГ склала + 6 % та + 1 % у КГ; із середнім рівнем + 13 % у ЕГ та + 1 % у КГ.

Порівняльні дані щодо динаміки рівнів сформованості патріотичної вихованості учнів початкової школи за результатами проведення констатувального та контрольного етапів представлено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Динаміка рівнів сформованості патріотичної вихованості молодших школярів

Компонент / Критерій	Г рупи	Етапи	Рівень сформованості у %		
			Вис окий	Се редній	Н изький
Мотиваційно-цінісний (мотиваційно-потребнісний)	К Г	констатувал ьний	21	49	30
		контрольни й	22	50	28
	Е Г	констатувал ьний	22	51	27
		контрольни й	24	60	16
Інформаційно-пізнавальний (когнітивний)	К Г	констатувал ьний	11	53	36
		контрольни й	12	55	33
	Е Г	констатувал ьний	12	52	36
		контрольни й	20	61	19

процесуально- діяльнісний (операційно- поведінковий)	Г	К	констатувал	15	41	44
		ьний				
	Г	Е	констатувал	14	39	47
		ьний				
Узагальнені дані	Г	К	констатувал	15,6	47,6	36,6
		ьний				
	Г	Е	констатувал	16	47,5	36,5
		ьний				
Г	К	констатувал	16,6	49	34,3	
	ьний					
Г	Е	констатувал	21,4	57,6	21	
	ьний					

Згідно з даними таблиці 3.4, у експериментальній та контрольній групах спостерігалася така динаміка: у ЕГ високий рівень патріотичної вихованості виявили 21,4% опитаних (на констатувальному етапі – 16%); середній рівень продемонстрували 57,6% учнів (за результатами констатувального етапу 47,5%); на низькому залишилося 21% респондентів (на констатувальному етапі – 36,5%); КГ: високий рівень – у 16,6% опитаних (за результатами констатувального етапу – 15,6%); середній рівень зафіксовано у 49% школярів (на констатувальному етапі – 47,5%); на низькому – 34,3% респондентів (за результатами констатувального етапу – 36,6%).

Результати контрольного етапу дають змогу констатувати, що не всі молодші школярі готові до безпосередньої участі в творчій діяльності на благо Вітчизни і її захисту; не всі глибоко обізнані з історією, культурою України і рідного краю; не всі розуміють зміст понять «Батьківщина», «патріотизм», «громадянський обов'язок» та ін.

Результати патріотичної вихованості молодших школярів на формувальному етапі експерименту перевищили дані у КГ. Різниця приросту учнів у контрольній та експериментальній групах з високим рівнем стала +1% у КГ та + 5,4% у ЕГ; із середнім рівнем відповідно +1,4% у КГ та + 10% у ЕГ. Отже, за результатами прикінцевого етапу встановлено, що кількість дітей з високим та середнім рівнем патріотичної вихованості зросла у ЕГ з 63, 5 % до 79 % порівняно з КГ (приріст становить +15,5%), де такий приріст був незначним - з 63,2 % до 65,7% (приріст становить +2,5%).

Загалом, отримані після завершення дослідницько – експериментальної роботи дані ілюструють позитивну динаміку рівнів сформованості патріотичної вихованості учнів в ЕГ та КГ на прикінцевому етапі.

Аналіз результатів контрольного зрізу дослідницько – експериментальної роботи підтвердив ефективність обґрунтованих та експериментально перевічених доцільних умов формування патріотичної вихованості молодших школярів під час уроків літературного читання.

Висновки до розділу 3

Педагогічними умовами формування патріотичної вихованості учнів початкових класів на уроках читання нами визначено:

- застосування різноманітних методів навчання, які сприяють активності, самостійності учнів та формують процесуально – діяльнісний компонент феномен патріотичної вихованості;
- організація навчальних занять за традиційними формами та нетрадиційних уроків (заочна подорож, змагання – аукціон, конференція) на уроках класного та позакласного читання з використанням міжпредметних зв'язків, які сприяють формуванню інформаційно – пізнавального компонента патріотичної вихованості учнів;

- забезпечення емоційної насиченості навчальної та суспільно – корисної діяльності шляхом добору текстів патріотичного змісту, що посилюватиме мотиваційно – ціннісний компонент патріотичної вихованості.

Результати патріотичної вихованості молодших школярів на формувальному етапі експерименту перевищили дані у КГ. Різниця приросту учнів у контрольній та експериментальній групах з високим рівнем стала +1% у КГ та + 5,4% у ЕГ; із середнім рівнем відповідно +1,4% у КГ та + 10% у ЕГ. Отже, за результатами прикінцевого етапу встановлено, що кількість дітей з високим та середнім рівнем патріотичної вихованості зросла у ЕГ з 63, 5 % до 79 % порівняно з КГ, де такий приріст був незначним – з 63,2 % до 65,7%.

Загалом, отримані після завершення дослідницько – експериментальної роботи дані ілюструють позитивну динаміку рівнів сформованості патріотичної вихованості учнів в ЕГ та КГ на прикінцевому етапі.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Теоретичне дослідження та експериментальна перевірка педагогічних умов формування патріотичної вихованості у молодших школярів на уроках літературного читання дало змогу дійти висновків:

1. Аналіз підходів до визначення сутності поняття патріотичного виховання уможливив такий висновок: цей феномен науковці тлумачать по – різному: як діяльність, що обумовлена потребами національного життя і процесів державотворення (О. Вишневський); як формування патріотизму як інтегративної якості особистості (В.Буткевич); як взаємопов'язану сукупність моральних почуттів і рис поведінки (І.Харламов); як процес формування усвідомлення людини своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, уболівання за долю свого народу, його майбутнє (К.Назаренко). Науковці пов'язують цей феномен з національною ідеєю; національною культурою; рідною мовою; історією України; її самовизначенням; Вітчизною, феноменами Майдану та Небесної сотні.

Метою патріотичного виховання є сформованість основ патріотизму.

Нами з'ясовано, що феномен патріотизму у поглядах науковців постає багатоаспектним поняттям, духовно – моральною якістю особистості та духовно-моральним принципом, що виражає ставлення учнів до себе, свого роду та сім'ї, українського народу й Вітчизни, історії держави й її культурних надбань, готовності до праці в ім'я процвітання народу й України.

Філософи О.Журавльов, В.Ольшанський, В.Руденко розглядають патріотизм як найважливішу сторону особистої і громадської культури духу, яка передбачає здатність ставити надособистісну мету.

У соціологічній площині науковці В.Алексєєва, В.Водзинська, І.Мазняк та ін. визначають патріотизм як ціннісну орієнтацію, яка ґрунтується на

ціннісному відношенні «особистість – Батьківщина», морально – емоційному зв'язку, як єдності географічних, етнічних, культурних, релігійних, естетичних, історичних характеристик в межах поняття «Батьківщина».

Психологічний підхід (Б.Братусь, В.Косирєв, Н.Левіна, М.Старов та ін.) пояснює патріотизм як стійке позитивне ставлення людини до місця свого народження, до історії і культури своєї Батьківщини, прийняття її, переживання, успіхів і невдач, активну і позитивну участь в збереженні та примноженні всього кращого, що накопичено попередніми поколіннями.

Патріотизм або патріотичну вихованість ми, як і С.Волошин, тлумачимо як фундаментальну духовно – моральну якість, світоглядну і психологічну характеристику особистості, духовно – моральний принцип.

2. Аналізуючи зміст тематичного планування, складеного на основі підручників «Українська мова та читання» авторів Г.Остапенко (2019), Н.Кравцової (2019), Л. Варзацької, В.Чипурко (2019); Л. Сапун (2019) для учнів 2 класу, можна констатувати той факт, що патріотичному вихованню школярів відводиться недостатньо уваги. Установлено, що найбільша кількість патріотичних творів у підручнику Л.Сапун (47,9 %), найменша – у підручнику Г. Остапенко (26 %). Під час наукового пошуку з'ясовано, що в усіх аналізованих підручниках найбільшу кількість завдань до них становлять завдання репродуктивного характеру, найменшу – творчого. Найслабшим щодо співвідношення типів завдань, на наш погляд, є підручник Н. Кравцової, у якому більшу половину завдань становлять репродуктивні (56 %), а лише 13,6 % - творчі. Значну перевагу має серед аналізованих підручник Л. Варзацької, В.Чипурко, у якому 39,3 % творчих завдань. Варто зауважити, що у підручниках подано недостатню кількість патріотичних творів, кількісні дані щодо та розподілу типів завдань у підручниках авторів майже не відрізняються з домінуванням репродуктивних завдань.

Вивчивши та проаналізувавши кількісне співвідношення патріотичних творів у підручниках з читання для учнів 2 класу та завдання під час їх вивчення, ми дійшли такої думки, що підручники авторів за своєю структурою та жанровою різноманітністю є доцільними у використанні з метою формування патріотизму школярів, проте потребують більшого змістовного наповнення творами патріотичного змісту.

3. Патріотична вихованість молодшого школяра – інтегративне утворення, яке складається з мотиваційно – ціннісного, інформаційно – пізнавального та процесуально – діяльнісного компонента.

Розвиток ціннісно – мотиваційної сфери учнів визначається за мотиваційно – потребнісним критерієм, розвиток інформаційно – пізнавальної сфери – за когнітивним, розвиток процесуально – діяльнісної сфери – за операційно – поведінковим.

Показниками мотиваційно – потребнісного критерію ПВ учнів початкових класів визначено: особистісне ставлення до патріотичних цінностей; адекватне уявлення образу громадянина і патріота (на прикладі історичних особистостей та героїв творів); наявність необхідних громадянину і патріоту цінностей та особистісних якостей (дисциплінованість, організованість, толерантність та ін.); ставлення до обов'язків (в тому числі конституційних) громадянина і патріота; уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями.

Показниками когнітивного критерію патріотичної вихованості є знання про власну історію (сім'ї, роду, прізвища); знання про «малу батьківщину» (рідний край: історія, культура, традиції, досягнення та ін.); знання про свою Вітчизну, її історію, культуру, етнос, героїчні звершення, досягнення; знання змісту таких понять і категорій, як «Вітчизна»,

«патріотизм», «патріот», «обов'язок», «служіння Батьківщині», «захист Вітчизни» та ін.

Показники операційно – поведінкового критерію патріотичної вихованості дають об'єктивне уявлення про розвиток діяльній сфери школярів: участь у волонтерській діяльності, в заходах дослідницьких, історико-краєзнавчої спрямованості, у благодійній діяльності, в пам'ятних заходах, роботі пошукових загонів, військово – спортивних іграх; прагнення наслідувати вчинки героїв – патріотів з творів літератури у поведінці.

4. Вивчення компонентів розвитку патріотичної вихованості учнів на констатувальному етапі експерименту дало змогу з'ясувати, що у опитаних найбільш сформований мотиваційно – ціннісний компонент патріотичної вихованості, оскільки учнів з низьким рівнем патріотичної вихованості на констатувальному етапі експерименту відповідно 30 % КГ та 27 % ЕГ, найменш сформований – процесуально – діяльній компонент, найнижчі показники якого складають високого рівня патріотичної вихованості відповідно 44 % КГ та 47 % ЕГ. У молодших школярів домінує середній рівень патріотичної вихованості, а саме у 47,6 % КГ та 47,3 % ЕГ. Високий рівень мають 15,6% КГ та 16 % ЕГ опитаних; низький рівень виявлено у 36,6% КГ та 36,5% ЕГ учнів.

5. Педагогічними умовами формування патріотичної вихованості учнів початкових класів на уроках читання нами визначено:

- застосування різноманітних методів навчання, які сприяють активності, самостійності учнів та формують процесуально – діяльній компонент феномен патріотичної вихованості;
- організація навчальних занять за традиційними формами та нетрадиційних уроків (заочна подорож, змагання – аукціон, конференція) на уроках класного та позакласного читання з використанням міжпредметних зв'

язків, які сприяють формуванню інформаційно – пізнавального компонента патріотичної вихованості учнів;

- забезпечення емоційної насиченості навчальної та суспільно – корисної діяльності шляхом добору текстів патріотичного змісту, що посилюватиме мотиваційно – ціннісний компонент патріотичної вихованості.

Результати патріотичної вихованості молодших школярів на формувальному етапі експерименту перевищили дані у КГ. Різниця приросту учнів у контрольній та експериментальній групах з високим рівнем стала +1% у КГ та + 5,4% у ЕГ; із середнім рівнем відповідно +1,4% у КГ та + 10% у ЕГ.

Отже, за результатами прикінцевого етапу встановлено, що кількість дітей з високим та середнім рівнем патріотичної вихованості зросла у ЕГ з 63, 5 % до 79 % порівняно з КГ (приріст становить +15,5%), де такий приріст був незначним – з 63,2 % до 65,7% (приріст становить +2,5%).

Аналіз результатів контрольного зрізу дослідницько – експериментальної роботи підтвердив ефективність обґрунтованих та експериментально перевічених доцільних умов формування патріотичної вихованості молодших школярів під час уроків літературного читання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д., Чорна К. І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України. Програмно-виховний контекст. Київ, 2014. 48 с.
2. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12–13. С. 26–37.
3. Валеева Р. А., Королева Н. Е., Сахапова Ф. Х. Диагностика сформированности гражданственности у студентов вуза. *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 6. С. 291.
4. Варзацька Л. О., Трохименко Т. О. Українська мова та читання: підруч. для 2 кл. закл. загальн., серед., освіти. У 2 ч. Ч. 1. К.: Видавництво: «Богдан», 2019. 164 с.
5. Варзацька Л. О., Чипурко В.П. Українська мова та читання: підруч. для 2 кл. закл. загальн., серед., освіти. У 2 ч. Ч. 1. К.: Видавництво: «Богдан», 2019. 164 с.
6. Вишневський О. Сучасне українське виховання : пед. нариси. Львів, 1996. 238 с.
7. Волошин С. В. Патріотичне виховання учнів початкової школи засобами музейної педагогіки: дис.. канд. пед. наук. спец.: 13.00.07. К., 2019. 283 с.
8. Воробьева Н. В. Педагогические модели воспитания патриотизма от ГОС ВПО до ФГОС ВО (на примере дисциплины «История»). *Инновационное образование и экономика*. 2016. Т. 1. № 21. С. 61–70.

9. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Київ, 2007. 20 с.
10. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ, «Либідь» 1997. 366 с.
11. Державний стандарт початкової ...zakon.rada.gov.ua > 688-2019... (дата звернення 11.01.2021).
12. Добровольська Л.Н., Чорновіл В.О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів – пріоритетний напрям діяльності педагогів: Навчально-методичний посібник. – Черкаси: Видавництво комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2016.140 с.
13. Долецька С. В. Патріотичне виховання молодших школярів у процесі краєзнавчої роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Луганськ, 2011. 20 с.
14. Егоров И. В., Наумова Д. В. Гражданское мировосприятие личности и аттитюды патриотизма : теория и методы диагностики : учеб. пособие. М. : ИИУ МГОУ, 2018. 110 с.
15. Есина Е. А. К вопросу о разработке критериев личности патриота. *Вестник Моск. гос. ун-та культуры и искусств.* 2008. № 2. С. 191–193.
16. Жаровська О. П. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету: автореферат дис... канд. пед. наук. спец.: 13.00.07. Вінниця, 2015. 23 с.
17. Збанацький Ю. Веселкові мости. Давайте дружить! / Г. Струмський ; худож. С. Кім. К. : Веселка, 1985. С. 88-90.

18. Зубцова Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Запоріжжя, 2012. 258 с.
19. Качур М. М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Київ, 2010. 20 с.
20. Концепція «Нова українська школа». URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf>. (дата звернення 7.01.2021).
21. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. URL: <http://sch17-nizhyn.ucoz.ua/16.doc>. (дата звернення 8.01.2021).
22. Концепція національного виховання учнівської молоді. *Рідна школа*. 1995. № 6. С. 19–25. (дата звернення 7.01.2021).
23. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadskeobgovorennya/2018/01/18/1-kontseptsiya-rozvitku-gromosviti-v-ukraini-17012018-na-grom-obgovor.docx>. (дата звернення 3.02.2021).
24. Коркішко О. Г. Виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Луганськ, 2004. 20 с.
25. Кравцова Н. Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал, серед, освіти. У 2 ч. Ч. 1 / Н. Кравцова, В. Романова, А. Савчук. Тернопіль: Підручники і посібники, 2019. 112 с.
26. Кравцова Н. Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал, серед, освіти. У 2 ч. Ч. 2 / Н. Кравцова, В. Романова, А. Савчук. Тернопіль: Підручники і посібники, 2019. 112 с.

27. Макарова Е. А. Критериально-диагностическая программа по оценке уровня сформированности гражданско-патриотических ценностей будущих педагогов. *Научный потенциал*. 2013. № 4. С. 70–73.

28. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <http://nvo.astra.dv.kr.ua/actual/548-mmetodichn-rekomendacyi-schodo-naconalno-patrotichnogo-vihovannya.html>. (дата звернення 7.12.2020).

29. Мусина, В.Е. Патриотическое воспитание школьников : учебно-методическое пособие. Белгород : ИД «Белгород» НИУ «БелГУ», 2013. 156 с.

30. Назаренко К. В. Патріотичне й інтернаціональне виховання дітей дошкільного віку. К. : Радянська школа, 1979. 167 с.

31. Новосёлова О. П. Патриотическое воспитание детей как психолого-педагогическая проблема дошкольного образования. Педагогика сегодня: проблемы и решения: материалы Междунар. науч. конф. (г. Чита, апрель 2017 г.). Чита : издательство «Молодой ученый», 2017, 78 с. С. 35-38.

32. Остапенко Г. С. Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал. загал, серед, освіти (у 2-х част.). Ч. 1 / Г. С. Остапенко. К. : Світич, 2019. 128 с.

33. Остапенко Г. С. Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал. загал, серед, освіти (у 2-х част.). Ч. 2. К. : Світич, 2019. 128 с.

34. Павленко М. С. Патріотичне виховання молодших школярів на матеріалах творчості Павла Тичини : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ін-т пробл. виховання АПН України. Умань, 2001. 20 с.

35. Пальчевський С. С. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Каравела, 2007. 576 с.

36. Патріотизм. *Тлумачний словник української мови*. URL: <https://eslovnyk.com/патріотизм>.
37. Патріотизм. *Філософський енциклопедичний словник*. URL: <https://studfiles.net/preview/5129867/page:70/>.
38. Патріотизм. *Соціологія* : словник термінів і понять / за заг. ред. Є. А. Біленького, М. А. Козловця. Київ : Кондор, 2006. 372 с.
39. Педагогічний словник / під ред. М.Д.Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
40. Петронговський Р. Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників : монографія / за ред. проф. М. В. Левківського. Житомир : Полісся, 2003. 220 с.
41. Петронговський Р. Р. Формування патріотизму старшокласників у позанавчальній виховній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ін-т пробл. виховання АПН України. Київ, 2002. 21 с.
42. Плахтій В.І. Формування основ моральної свідомості молодших школярів засобами дитячої літератури: автореф... дис. канд. пед. наук. спец. Київ, 2003. 21 с.
43. Поворозюк С. Українські народні казки та легенди у вихованні й розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників антитерористичної операції і внутрішньо переміщених осіб. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 19. Т.2. с. 182-186.
44. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних

зкладах : наказ МОН № 641 від 16.06.15 року. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.

45. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання : наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України від 27.10.2009 р. № 3754/981/538/49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3754643-09>. (дата звернення 7.01.2021).

46. Пушкина Т. Ф. Эмоционально-ценностные аспекты гражданственности личности. *Известия Воронежского государственного педагогического университета*. 2015. № 2. С. 213–216.

47. Руденко Ю. Патріотичне виховання учнів : концепція. *Освіта*. 2001. С. 10–15.

48. Сапун Г. Українська мова та читання: підруч. для 2 кл. закл. загал. середн. освіти. У 2 ч. Ч. 1 / Г. Сапун, О. Придаток. Тернопіль : Підручники і посібники, 2019. 112 с.

49. Сапун Г. Українська мова та читання: підруч. для 2 кл. закл. загал. середн. освіти. У 2 ч. Ч. 2 / Г. Сапун, О. Придаток. Тернопіль : Підручники і посібники, 2019. 112 с.

50. Сергій Вікторович Дзюба: Рекомендований бібліографічний покажчик; Чернігівський музей М. М. Коцюбинського; передмова В. Ковалю. Чернігів: Чернігівські обереги, 2005. 56 с.

51. Сериков В. В. Патриотическая позиция как вид личностного опыта : условия становления. *Известия Волгоградского государственного пед. ун-та*. 2015. № 3 (98). С. 22–26.

52. Слапчук В. Дзюба Сергій Вікторович. Енциклопедія сучасної України. К.: Національна академія наук України, 2007. Т.7. С.556.

53. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>. (дата звернення 23. 11.2020).

54. Струтинський, В. По секрету. Читай- місто : читанка для учнів 1-5 кл. / упоряд. Чайковський Б. Й. Харків : Синтекс, 2002. С. 421.

55. Струтинський, В. Повільномовка. Казки. Вірші. Загадки. Оповідання / упоряд. Кипр'ян ; худож. Ветрова З. К. : Кобза, 2001. С. 322-323.

56. Стьопіна О. Г. Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Східноукр. нац. ун-т імені В. Даля. Луганськ, 2007. 20 с.

57. Сухомлинська О. В. Патріотизм як цінність: погляд на історію і сьогодення. *Шлях освіти*. 2010. № 2. С. 10–14.

58. Тимчишина Н. А. Національно-патріотичне виховання на уроках українського читання. 34 с. ...zhovtneva.jimdofree.com > app > Тимчишина+Н.А..pdf. (дата звернення 17.01.2021).

59. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 12722. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4->(дата звернення 16.11.2020).

60. Хазова С. А., Бегидова С. Н., Ахтаов Р. А. Формирование у студентов гражданственности как показателя их социально-личностного

развития. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2017. Т. 17. С. 58–64. URL: <http://e-koncept.ru/2017/870018.htm> (дата звернення: 23.11.2020).

61. Харчук Р. Задля спасіння себе самого // Дзюба С. Колись я напишу останнього вірша. К.: Смолоскип, 1995. С.117-120.

62. Целуйкина Т. Г. Психологические детерминанты становления гражданственности студентов вуза. *Азимут научных исследований : педагогика и психология*. 2018. Т. 7. № 2. С. 421–425.

63. Чельцов М. В. Проблемы определения критериев сформированности гражданственности и патриотизма молодежи. *Интерэкспо Гео-Сибирь*. 2016. Т. 6. № 2. С. 24–29.

64. Чернякова Н. В. Акмеологический подход к развитию гражданственности личности. *Акмеология*. 2015. № 3. С. 178–179.

65. Шахова И. С. Гражданские установки личности : проблема диагностики. *Вестн. Кемер. гос. ун-та*. 2015. Т. 3. № 3. С. 259–262.

66. Шкрєбтієнко Л.П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури: дис... канд. пед. наук: спец.: 13.00.08. Одеса, 2019. 298 с.

67. Яницкий М.С, Иванов М.С., Утюганов А.А. Изменения осмысленности прошлого, настоящего и будущего как механизм переживания экстремальных ситуаций. *Социальные и гуманитарные науки на Дальнем Востоке*. 2012. № 2 (34). С. 124–130.

Анотація У магістерській роботі уточнено сутність понять «патріотичне виховання учнів початкової школи», «патріотизм», «патріотична вихованість»; визначено та обґрунтовано раціональні методи і прийоми, які сприяють патріотичному вихованню молодших школярів. Автором охарактеризовано показники та рівні сформованості патріотичної вихованості учнів. Педагогічними умовами формування патріотичної вихованості учнів початкової школи на уроках читання визначено:

- застосування різноманітних методів навчання, які сприяють активності, самостійності учнів та формують процесуально-діяльнісний компонент феномен патріотичної вихованості;
- організація навчальних занять за традиційними формами (екскурсія, бесіди та інше) та нетрадиційних уроків (заочна подорож, змагання-аукціон, конференція) на уроках класного та позакласного читання з використанням міжпредметних зв'язків, які сприяють формуванню інформаційно-пізнавального компонента патріотичної вихованості учнів;
- забезпечення емоційної насиченості навчальної та суспільно-корисної діяльності шляхом добору текстів патріотичного змісту, що посилюватиме мотиваційно-ціннісний компонент патріотичної вихованості.

Ключові слова: молодші школярі, патріотичне виховання, патріотизм, патріотична вихованість, художні твори, урок читання, початкова школа.

Abstract The master's thesis clarifies the essence of the concepts "patriotic education of primary school students", "patriotism", "patriotic upbringing"; identified and justified rational methods and techniques that promote patriotic education. The author describes the indicators and levels of patriotic upbringing of junior schoolchildren. The pedagogical conditions for the formation of patriotic upbringing of primary school students in reading lessons are determined by:

- the use of various teaching methods that promote the activity, independence of students and form a procedural component of the phenomenon of patriotic upbringing;

- organization of classes in traditional forms (excursion, conversations, etc.) and non-traditional lessons (correspondence trip, competition-auction, conference) in classroom and extracurricular reading lessons using interdisciplinary links that contribute to the formation of information and cognitive component of patriotic education of students ;

- ensuring the emotional saturation of educational and socially useful activities by selecting texts of patriotic content, which will strengthen the motivational and value component of patriotic upbringing.

Keywords: junior schoolchildren, patriotic education, patriotism, patriotic upbringing, works of art, reading lesson, primary school.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1.

Завдання творчого, пошукового та репродуктивного характеру за підручником Л. Сапун (2 клас) до творів патріотичного змісту для молодших школярів

№ П/ п	Характер завдання	Сторінка підручника	Назва твору, автор
	Частина друга		
1	Пригадай, які свята відзначають у січні. Яких звичаїв і традицій дотримують у твоїй родині? Розкажи.Що цікавого ти помітив/помітила?	С.8	СТАРИЙ НОВИЙ РІК ТА СВЯТО ВАСИЛЯ (За Василем Скуратівським)
2	Склади і запиши два речення за репродукцією картини Станіслава Брунса.	С.10	19 СІЧНЯ — ВОДОХРЕЩА (За Василем Скуратівським)
3	Назви дійових осіб оповідання. Де діти облаштували ковзанку? Чи доводилося тобі потрапляти в схожі ситуації? Що ти робив/робила в таких випадках? Що означає слово глузувати?	С. 12	Слова – що називаються предметами
4	Назви дійових осіб оповідання. Від чийого імені (учасника чи спостерігача) ведеться розповідь? Чому хлопчик стояв біля лави? Про що Петрик розкаже мамі? Чому	С. 17	Дивовижні імена Анатолій Григоруk

	оповідання має такий заголовок? Який інший заголовок ти можеш дібрати? Прочитайте в особах розмову Петрика і дідуся. Намагайтеся інтонаціями передати здивування, цікавість, радість учасників діалогу. Складіть розмову Петрика з мамою.		
5	Про що цей вірш? Перечитай виділені слова. Що вони означають? Чому ці слова починаються з великої літери? Зверніть увагу, які за кольорами кулі приземлялися в різних населених пунктах. Якого кольору куля має приземлитися у твоєму місті (селі)? Розгадай ребус. Запиши дві назви вулиць. Допиши назву вулиці, на якій ти живеш.	С.20	Кулі різнокольорові Валентина Бондаренко
6	Визнач настрої Тарасика. Поміркуй, як потрібно прочитати останнє речення оповідання (голосно чи тихо, радісно чи здивовано). Які слова в тексті підказують, як слід читати?	С.24	Як сонце сходить Василь чухліб
7	Прочитай вірш. Випиши назви сіл з вірша «Гарно жити у селі».	С. 21	ГАРНО ЖИТИ У СЕЛІ Наталка Поклад
9	Прочитай білоруську народну казку (скорочено). Що означає вислів легкий хліб? Про що вовк розмовляв з косарем? Хто ще допоміг вовкові «скуштувати легкого хліба»? Чому вовк шукав «легкого хліба»? Обговоріть, на скільки частин можна	С.32	Легкий хліб Народна казка

поділити текст казки. Доберіть заголовок до кожної частини. 1. Мама не хотіла, щоб Тарасик ішов на риболовлю, бо: а) холодні ночі; б) син не виспитья. 2. Тато з Тарасиком збиралися рибалити: а) на Дністрі; б) на Десні. 3. Прокинувшись, Тарасик не погукав татка, бо: а) побачив, як сходить сонце; б) не хотів його будити. Визнач настрій Тарасика. Поміркуй, як потрібно прочитати останнє речення оповідання (голосно чи тихо, радісно чи здивовано). Які слова в тексті підказують, як слід читати? Обговоріть, які вислови використав автор, щоб показати красу сходу сонця. Чи доводилося вам спостерігати, як сходить сонце? Перегляньте відеоролик «Як сходить сонце». Зверніть увагу, як змінюються кольори неба, водойми. Обміняйтеся думками про побачене. Випиши з оповідання Василя Чухліба «Як сонце сходить» речення, у яких описано схід сонця.		

10	Прочитай оповідання. Про що попросив дід Харитон онука? Чи виконав Михайлик дідусеве прохання? Як ти ставишся до вчинку хлопчика? (зроби висновок). Яка головна думка цього оповідання? Вибери і запиши кілька слів — назв ознак для характеристики Михайлика.	С.34	Хліб Євген Бондуренко
11	Про що йдеться в цьому оповіданні? Чому Василько про – ганяв горобців? З якої частини тексту (зачину, основної частини, кінцівки) ти дізнався/дізналася, що виготовляють із соняшника? Проскануйте QR – код та перегляньте відео «Виробництво соняшникової олії». Обміняйтеся враженнями від перегляду. Складіть рекламу «Соняшник — цінний продукт».	С. 29	СОНЯШНИКОВ А РІДНЯ Б.Вовк
12	Назви дійових осіб оповідання. Перевір себе.	С. 67	Лесина Квітка Ніна Наркевич
13	Коли відбувалися описані події? Де жили хлопці? Де вони навчалися? Як хлопці хотіли виручити один одного? Розглянь малюнки. Знайди і прочитай речення, які стосуються малюнків. Обговоріть, чи можна назвати хлопчиків справжніми друзями. Доведіть свої думки словами оповідання. Уявіть, що ви зустрілися з хлопцями — дійовими особами оповідання. Про що б ви їх	С. 36	ЗАГУБЛЕНІ РУКАВИЧКИ За Борисом Комаром

	запитали? Складіть прислів'я. Визначте, яке з них могло б бути заголовком оповідання.		
14	Назви дійових осіб оповідання. Від чийого імені (учасника чи спостерігача) ведеться розповідь? Чому хлопчик стояв біля лави? Про що Петрик розкаже мамі? Чому оповідання має такий заголовок? Який інший заголовок ти можеш дібрати? Прочитайте в особах розмову Петрика і дідуся. Намагайтеся інтонаціями передати здивування, цікавість, радість учасників діалогу. Складіть розмову Петрика з мамою. Випиши з назви кожного предмета першу букву й утвори слово.	С. 17	ДИВОВИЖНІ ІМЕНА Анатолій Григорук
15	Про що ти дізнався/дізналася з тексту? Що було новим? Про що ти знав/знала раніше? Як вітаються в нашій країні? Як ти вітаєшся з дорослими? З однолітками? Проскануй QR-код та переглянь відео «Привітання в різних країнах світу». 3. Запиши назви країн, про які йдеться у відео. Випиши речення, у яких ідеться про нашу країну. Поміркуй, як доповнити речення	С. 101	Як вітаються люди в різних країнах За матеріалами вільних інтернет- джерел
16	Заповніть таблицю (на аркуші паперу). Проскануйте QR – код та перегляньте відео «Дитячі роки Т. Г. Шевченка». Що ви дізналися про дитинство Тараса Шевченка	С.41	НАШ ТАРАС ШЕВЧЕНКО — СОНЦЕ УКРАЇНИ

17	Кого автор називає «сонцем України»?	С. 42	СОНЦЕ УКРАЇНИ Уляна Кравченко
18	Якого віку був Грицько? Прочитай, як автор описує хлопчика. Що хотів побачити Грицько? Як оповідач ставиться до маленького хлопчика? Доведи свої думки рядками з оповідання. Прочитайте розмову оповідача з Грицьком в особах. Чому Грицько не розумів, що означає бути другом? Як би ви пояснили хлопчикові, кого можна вважати другом?	С. 39	МИ З ГРИЦЬКОМ — ДРУЗІ Андрій М'ястківський
19	Підготуйся до виразного читання вірша (прочитай вірш напівголосно, наголошуючи виділені слова; поміркуй, де варто зробити паузи). Який настрій цього вірша? Які картини ти уявляв/уявляла, читаючи вірш? З ким поет порівнює калину?	С. 44	ЗАЦВІЛА В ДОЛИНІ ЧЕРВОНА КАЛИНА Тарас Шевченко
20	Прочитай.. Який настрій веснянки? Про що діти просять травку? Як по – різному діти звертаються до травки?	С. 53	ТРАВКА- ВЕСНЯНКА З народного
21	Назви дійових осіб оповідання. Де Олеся взяла пластилін? ^ Чому дівчинці не вдалося зліпити песика? Чи допоміг Юрко сестричці? Чи вдалося дівчинці завершити роботу? Вибери серед поданих слів ті, які характеризують Олесю. Уявіть, що Олеся надіслала	С. 55	ПЛАСТИЛІНОВ ИЙ ПЕСИК За Оксаною Кротюк

	вам sms-повідомлення: «Мені не вдається зліпити пластилінового песика». Складіть повідомлення-відповідь. Пам'ятайте, що воно має бути коротким, зрозумілим. Поцікавтеся, які повідомлення склали інші.		
22	Прочитайте назву оповідання. Поміркуйте, про що йтиметься в тексті. Обговоріть, що означає слово вередуля, кого так називають. Чи справдилися ваші передбачення щодо змісту тексту? Як називають вродливих дівчаток? Прочитай, чому всі зупинялися, коли бачили дівчинку. Чим, крім краси, вона запам'ятовувалася людям? Чому дівчинку називали вередулею? Обговоріть, як допомогти дівчинці змінитися. Складіть продовження розповіді.	С. 59	ВЕРЕДУЛЯ Тетяна Нелинь
23	Уявіть, що ви прийшли зі школи, пообідали. Бабуся просить вас помити посуд, а ви хочете переглянути мультфільм. Як ви вчините? Назви дійових осіб оповідання. Як чергові підтримували чистоту в Марійчиному класі? Чому важливо, щоб у класі було чисто? Перечитайте останній абзац. Обговоріть, що означає вислів «чиста душа». Які риси характеру потрібно проявляти стосовно людей похилого віку? Виберіть серед	С. 61	ПІДЛОГА БУДЕ ЧИСТА... А ДУША? Василь Сухомлинський

	поданих слів, обґрунтуйте свій вибір.		
24	Яке свято оспівує поет? Які слова вірша створюють святковий настрій?	С. 64	ХРИСТОС ВОСКРЕС! Леонід Глібов
25	Назви дійових осіб оповідання. Перевір себе. 1. Коли Леся посадила гіацинт? а) Восени; б) узимку. 2. На яке свято мала зацвісти квіточка? а) На Великдень; б) на Різдво. 3. Що трапилося з Грицем? а) Він упав і пошкодив ногу; б) він посварився з Юрком. 4. Що Леся зробила з квіткою? а) Віддала бабусі; б) подарувала Грицеві. Обговоріть, чи правильно вчинили Леся і Юрко. Які риси характеру проявили діти? Чи можемо назвати дітей співчутливими? Уявіть, що ви зустрілися з Лесею, Юрком, Грицем. Про що б ви запитали дітей? Прочитайте в особах розмову Лесі та Юрка. Намагайтеся інтонацією передати співчуття, хвилювання.	С. 67	ЛЕСИНА КВІТКА За Ніною Наркевич

26	Що вам відомо про писанку? Розкажіть одні одним. З яким настроєм потрібно читати вірш? Якою буде писанка? Прочитай. Полічи, зі скількох речень складається вірш.	С. 68	ПИСАНКА Володимир Таран
27	Прочитай текст. Чи справдилися ваші передбачення? Чому оповідання має таку назву? Розкажи, як батьки провчили свою нетерпеливу доньку. Як ти ставишся до вчинку Мар'янки? Висловлюйся за поданим зразком: Я вважаю, що Мар'янка вчинила ..., тому що Отже, ... (зроби висновок). Яка головна думка цього оповідання? Уяви, що ти зустрівся/зустрілася з Мар'янкою. Про що б ти запитав/запитала дівчинку? Запиши два запитання. Що б ти порадив/порадила Мар'янці?	С. 70	НЕТЕРПЛЯЧКА За Анатолієм Григоруком
28	Прочитай оповідання самостійно. Хто є головною дійовою особою твору? Якого віку Катруся? Що здивувало дівчинку? Уяви, що ти разом з Катрусею розглядаєш квіточку. Напиши відповіді на запитання. За потреби скористайся словами для довідки.	С. 72	МАНДРІВНА КВІТКА Іван Сенченко

29	Які картини виникли у твоїй уяві після читання вірша? Як ти розумієш вислови шумить пшениця, колос хилить вус? Чому люди згадують дідуся? З якою інтонацією потрібно читати вірш? Скільки речень у вірші? Що сказано про дідуся?	С. 73	КРИНИЦЯ Анатолій Камінчук
30	Який настрій вірша? Чому «тboxнуло серце» хлопчика? Ким мріяв стати хлопчик? Чи здогадався / здогадалася ти, про чие дитинство йдеться у вірші «Попід гору в'ється річка»?	С. 74	ПОПІД ГОРУ В'ЄТЬСЯ РІЧКА Петро Осадчук
31	Обговоріть, що необхідно робити, щоб досягнути мети, стати тим, ким мрієш.	С. 75	Леонід Каденюк За матеріалами вільних інтернет-джерел
32	Прочитай. Визнач, з якою метою написаний текст.Проведіть мовне дослідження. Крок 1. Прочитайте текст одне одному. Крок 2. З якою метою, на вашу думку, авторка написала текст? а) розповісти про гетьмана Мазепу; б) описати школу, у якій навчався Григорій Сковорода. Крок 3. Зробіть висновок. Склади опис свого класу за планом.	С. 87	ПРИГОДА В ШКОЛІ За Лесею Копач

	Скористайся «стіною слів».		
	Про кого йдеться в тексті? Яким був Складний Чоловічок? Як він змінював своє забарвлення?	С.90	СКЛЯНИЙ ЧОЛОВІЧОК За Василем Сухомлинським
33	Назви дійових осіб оповідання. Яким за віком був хлопчик? Про що він розмовляв з батьком? Яким був настрій хлопчика на початку розповіді? Чому змінився його настрій? Прочитайте в особах діалог. З якою силою голосу потрібно читати слова дійових осіб? У якому темпі?	С. 99	СКАЖИ ЛЮДИНІ «ДОБРОГО ДНЯ!» Василь Сухомлинський
34	Про що ти дізнався/дізналася з оповідання? Чому дядько біг за хлопчиком? Хто захистив Маленького Чоловічка? Перечитай виділене речення. Як ти розумієш ці слова? 3. Прочитайте в особах розмову здорованя і Маленького Чоловічка. Чиї слова потрібно читати здивовано, нетерпляче, а чиї — впевнено?Обговоріть, що вам хотілося б дізнатися про права дітей. Перегляньте відеоролик «Права дитини». Створіть комікс за сюжетом	С. 104	НІХТО НЕ МАЄ ПРАВА ОБРАЖАТИ ЛЮДИНУ За Андрієм Усачовим

	оповідання. Випиши нові для тебе слова з тексту А. Усачова «Ніхто не має права ображати людину».		
35	Назви дійових осіб оповідання. Про що ти дізнався/дізналася із зачину? Перевір себе. 1. Із чим автор порівняв стежки і доріжки? а) З гілками на деревах; б) з листям на деревах. 2. Якою дорогою вирушили дідусь з онуком? а) Тою, що вела в ліс; б) тою, що вела в поле. 3. На що схожа пшениця проти сонця? а) На паляницю; б) на пасочку. Визнач настрій онука. Поміркуй, у якій послідовності потрібно розмістити смайлики. Поміркуй, як потрібно прочитати кінцівку оповідання (голосно чи тихо, радісно чи здивовано). Прочитайте в особах розмову дідуся й онука. Випиши з оповідання Миколи Стеблини «Дороги в літо» назви рослин.	С. 108	ДОРОГИ В ЛІТО За Миколою Стеблиною
	Частина перша		
36	Полічи, скільки назв рослин згадується у вірші.	С. 10	Олеся Тоцька РОСЛИНИ УКРАЇНИ

37	Про що йдеться в тексті? Про що була велика Книга? Як ти гадаєш, для чого господар збирав книги? Обговоріть, чому Вогненна Книга перетворилася на Сплячу	С.19	СПЛЯЧА КНИГА Василь Сухомлинський
38	Скільки синів було в батька? Що означає вислів були нерозлийвода! Коли між братами почалися непорозуміння? Як батько пояснив синам, що потрібно жити у злагоді? Що ти зрозумів/зрозуміла, прочитавши казку? Який інший заголовок ти можеш запропонувати?	С. 36	СІМ ЛОЗИН Українська народна казка
39	Назви дійових осіб казки. Як Оленка потрапила до палацу змія? Прочитай, як Котигорошко поборов змія. Яка риса характеру Котигорошка виявилася у цьому двобої? Чи можна Котигорошка назвати героєм? Чому?	С. 38	КОТИГОРОШКО Українська народна казка
	З ким автор порівнює Батьківщину? Яку назву має твоя Батьківщина? Прочитай. Що для тебе значить Батьківщина	С. 43	ЦЕ МОЯ УКРАЇНА Анатолій Камінчук
40	Де стояла дзвіниця? Скільки дзвонів на ній було? Про що сповіщав дзвін? Що зробили ординці? Чому їм не вдалося зруйнувати дзвіницю? Що з'явилося на її місці? Які звуки чути біля води?	С. 46	СТОДЗВОННІ ДЖЕРЕЛА За Євгеном Колодійчуком

41	Про кого йдеться в легенді? Чому бджола не могла вилетіти з колодязя? Хто допоміг бджілці? Як бджола врятувала голуба? Прочитайте ще раз кінцівку тексту. Обговоріть, чим схожі заголовки і кінцівка. Позмагайтеся: скільки слів зі знаком м'якшення в легенді «За добро — добром»?	С. 48	За добро – добром Легенда Наддніпрянщини
42	Обговоріть, що було для вас новим. Заповніть таблицю (на аркуші паперу). Проскануйте С^К-код та перегляньте відеоролик про чорнобрівці. Чи дізналися ви про те, що хотіли?	С. 49	ЧОРНОБРИВЦІ — СИМВОЛ УКРАЇНИ
43	Прочитай вірш. Порівняй з результатом свого дослідження. Як ти розумієш словосполучення сонечком умита? Опиши чорнобрівці за планом. 1. Коли цвітуть чорнобрівці? 2. Якого кольору квітка чорнобрівців? 3. Які листочки чорнобрівців? 4. Що тобі нагадують чорнобрівці? Я Виконай завдання на вибір. Склади загадку про чорнобрівці. Знайди цікаву інформацію про чорнобрівці.	С. 50	ЧОРНОБРИВЦІ Валентина Кравець
44	Про що ти дізнався/дізналася з тексту? Виконай завдання на вибір. Сьогодні п'ятниця. Який день буде	С. 55	ДНІ тижня За Любов'ю Сердунич

	післязавтра? Запиши. Гра «Дешифрувальник».		
45	Хто дійові особи оповідання? Який настрої був у хлопчиків, коли вони повернулися з крамниці? Як змінився їхній настрої після розмови з дідусем? Прочитай виділене речення. Поясни, як ти його розумієш. Чому оповідання має заголовок «Несправжня вулиця»? Обговоріть, чи правильно вчинили Юрась і Дмитрик. Доведіть свою думку. Простеж, як облітають листочки. Утвори і прочитай слово.	С. 58	НЕСПРАВЖНЯ ВУЛИЦЯ За Оксаною Кротюк
46	Хто дійові особи оповідання? Що робили дідусь із Павликом? Як ти розумієш вислів навмисне чхає? З чим Павлик порівняв колосок? Поміркуй, як доповнити речення. Павлик відхитнувся від мами, тому що...Запиши доповнене речення.	С. 64	ТИХИЙ ВЕЧІР За Борисом Харчуком
47	Заповніть таблицю (на аркуші паперу). Проскануйте (}К-коди та перегляньте відеоролики. Чи дізналися ви про те, що хотіли? Яке диво природи описує автор? Що тобі відомо про ластівок? Побудуйте діалог, використовуючи запитання: Де ластівки ліплять гнізда? Як ластівки годують пташенят?	С. 67	ЛАСТІВКИ Олена Журлива
48	Скільки дітей може грати в цю гру? Що можна використати, якщо немає м'яча? Складіть «стіну слів» для однієї з груп (на вибір).	С. 69	ЗЕМЛЯ, ВОДА, ПОВІТРЯ, ВОГОНЬ

			народна гра
49	Як поетеса говорить про вечір? Що з описаного можна побачити, а що — почути? Вислови свої думки про красу вечора. Складіть поради для своїх однокласників «Як навчитися помічати прекрасне у природі».	С. 71	В п'ятницю, у надвечір'я Надія Красоткіна
50	Прочитай вірш упівголоса. Визнач, з якою інтонацією потрібно його читати. Кого автор називає найдорожчою людиною для дітей? А для мами? Що дають мами дітям? Ти погоджуєшся з думкою, висловленою у вірші? Міркуй так: Я вважаю, що ..., бо	С. 74	НАШІ МАМИ Степан Олійник
51	Прочитай вірш. Про кого вірш? Який настрій був у хлопчини? Чому? Визнач, з якою інтонацією потрібно читати вірш. Перечитай слова тата. Чи погоджуєшся ти з думкою, що не варто хвалитися, коли зробиш комусь добро? Висловлюй свої міркування за зразком: Так, я погоджуюся (ні, я не погоджуюся) з цією думкою. Я вважаю, що ... , бо Наприклад,	С. 75	ТАТОВА ПОРАДА Лідія Компанієць
52	Прочитай заголовок оповідання. Поміркуй, про що може йтися у творі з таким заголовком. Чи доводилося тобі щось знаходити? Назви дійових осіб оповідання. Куди вирішили піти хлопці? Що знайшли діти? Чому годинник був по —	С. 77	ЗНАХІДКА Володимир Сенцовський

	особливому дорогим для дідуся? Як дідусь віддячив за знайдений годинник? Поміркуй, чому Тимко вагався, чи віддавати годинник. Висловлюй свої міркування за зразком: На мою думку, Тимко вагався, тому що Складіть оголошення про те, що ви знайшли (або загубили) годинник.		
53	Прочитай текст. Визнач, який настрій у тебе викликало це оповідання: радість захоплення здивування сум. Хто дійові особи оповідання? З якої частини (зачину, основної частини, кінцівки) ти дізнався/дізналася про їхню пригоду? Де вирішили зупинитися хлопчик з дідусем? Що, за народним звичаєм, означала гілочка ялини на стіні? Що залишив добрий чоловік для подорожніх? Поміркуй, чому добрий чоловік залишив у хатинці вечерю. Висловлюй свої міркування за зразком: На мою думку, добрий чоловік залишив у хатинці вечерю, тому що Наприклад, Перечитай виділені речення. Як ти розумієш їх? Що побачив хлопчик у гущавині? Як було в хатинці?	С. 78	ЩОБ ТИ СТАВ КРАЩИМ Василь Сухомлинський
54	Про що вірш? Прочитай виділені слова. Поміркуй, чому автор називає ліс дивом, казкою, другом. Починай висловлювати свої думки за зразком: Ліс — це диво. Адже Наприклад,	С. 88	ЛІС — ЦЕ ДИВО Надія Красоткіна

	.... Отже, ... (зроби висновок). Обговоріть, чим корисні ліси. Прочитайте рядки, у яких автор закликає берегти ліс. Чи погоджуєтесь ви з цією думкою? Попрацюйте над створенням лепбука «Ліс — це диво, ліс — це казка». Виберіть одну з тем: «Дерева», «Квіти», «Гриби», «Звірі». Доберіть до неї 5-6 слів.		
55	Перевір себе. 1. Журавлі збираються в далеку дорогу: а) влітку; б) восени. 2. Журавель найбільше цінував: а) доброту друзів; б) рідне гніздо. 3. Птаха тримав за ноги: а) лихий морозище; б) старий дуб. Які нові слова трапилися тобі в тексті? Де можна дізнатися значення незрозумілих слів? Обговоріть, як журавель-птах перетворився на журавля-жердину, що допомагає витягувати воду з криниці	С. 100	ЯК ЖУРАВЕЛЬ СТАВ КРИНИЧНИМ За Георгієм Хімічем
56	Що цікавого ти дізнався/дізналася про театр? Прочитай, на що схожа будівля Київського академічного театру ляльок. Як оформлена територія біля театру? Чи доводилося тобі бувати в театрі? Розкажи, що тебе вразило. Обговоріть правила поведінки в театрі. Складіть «стіну театральних	С. 103	НАЙДАВНІШИЙ ЛЯЛЬКОВИЙ ТЕАТР УКРАЇНИ За Володимиром Тарасюком

	слів».		

Таблиця 2.

Завдання творчого, пошукового та репродуктивного характеру за підручником Г. Остапенко (2 клас) до творів патріотичного змісту для молодших школярів

№ п/п	Характер завдання	Сторінка підручника	Назва твору, автор
1.	Здогадайся за ілюстрацією, про що йдеться у творі, а потім прочитай його. Поміркуй, як саме ти можеш захистити українські літери. Що означає «не покладатися тільки на солов'їв»? Поміркуй, як саме ти можеш захистити українські літери. Що означає “не покладатися тільки на солов'їв”? Українську мову називають солов'їною за її милозвучність та співучість. Чи ти чув/чула колись спів цієї пташки? Прослухай аудіо за посиланням: svitdovkola.org/um2/media6 З чим поет порівнює літери “ї” та “є”? Ці літери —унікальні!	С. 50	Іван Малович «Свічечка букви»; «Мова»

	Вони існують лише в українській абетці. На що вони здаються тобі схожими? Намалюй. Згадайте та запишіть якомога більше слів з літерою “Ї” або “Є” за 10 хвилин. Скільки з них з апострофом? Прочитайте свої списки іншим групам.		
2.	Прочитавши вірш. Який настрій у тебе він викликав? Чому? Як ти уявив/уявила собі дітей, бабуся, їхню господу? Пограйте в гру “Факти та здогадки”. Кожен учень має сказати три факти про себе, лише два з яких є правдивими. Решта мають здогадатися, що саме — вигадка. Послухай пісню у виконанні Марії Бурмаки на слова цього вірша: svitdovkola.org/um2/media7 Чим відрізняється пісня від вірша? Що додалося? На що ти більше звертав/звертала увагу під час слухання — на слова чи на музику? Чому? Чим кліп відрізняється від аудіозапису пісні? Що спільного, а що додалося? На що ти більше звертав/звертала увагу — на слова, музику чи зображення? Подивися відео без звуку й	С. 56	Наталя Забіла Бабуся

	спробуй розповісти, що відбувається, своїми словами. Чи виходить схоже на вірш Наталі Забіли? Чому? Послухай аудіо кілька разів та запам'ятай пісню		
3.	Читаючи вірш, уяви, ніби ти гуляєш улюбленими місцями рідного краю. У які моменти ти відчуваєш особливий зв'язок з рідною країною? Які рядочки тебе вразили? Прочитай їх уголос із відповідною інтонацією. Що виникає у вашій уяві, коли чуєте або промовляєте слово “Україна”? Розгляньте мапу думок про Україну. Які слова ви додали б? Поміркуйте, як ви можете виразити свою любов і повагу до рідної землі. Які добрі справи вам до снаги? Можна почати з найменшого — прибрати подвір'я свого будинку чи школи, посадити квіти, всміхнутися сусідці, допомогти другові.	С. 64	Петро Осадчук З тобою
4.	Запропонуйте їжакові інші назви для його лісу. З якої літери ви їх писатимете? Занотуйте свої ідеї в зошит. Що ти знаєш про походження назви твого населеного пункту? Як можна знайти цю інформацію? Підготуйте	С. 68	Івана Андрусика Третій сніг: «Назва для лісу»; «Легенда про Карпати»

відеорозповідь про своє місто або село і висловте свою любов і повагу до рідного краю. Якщо є змога, з допомогою вчителя завантажте її на сайт школи та ознайомтеся з роботами учнів інших класів. Як гадаєш, що відповів Силун Карпові? Чому ти так вважаєш? Вибери два варіанти або запропонуй свій, як можна ввічливо попросити те, що тобі потрібно. Придумайте власну казкову версію того, як дістали назви Карпатські гори або Чорне море. Розкажіть свої легенди іншим групам. Пошук інформації: Знайди в інтернеті чи в енциклопедії наукову інформацію про те, як утворюються гори. Подивіться мультфільм із серії “Моя країна — Україна” за посиланням svitdovkola.org/um2/media9 та поділіться враженнями. Які риси проявив Карпо? Чому, за легендою, на його честь назвали гори? Поміркуй, чим легенда відрізняється від казки, притчі, оповідання. Розпитай у батьків або інших дорослих,		

	чи знають вони легенди, пов'язані з твоїм рідним краєм. Запиши власні назви, які ти почув/почула в цих легендах. Придумайте власну казкову версію того, як дістали назви Карпатські гори або Чорне море. Розкажіть свої легенди іншим групам. Знайди в інтернеті чи в енциклопедії наукову інформацію про те, як утворюються Гори. Збери з літер слова — географічні назви.		
5.	Прочитавши вірші і запам'ятай, що потрібно берегти книги і поважати інших. Читаючи вірші правильно став наголос у виділених словах. Склади і запиши речення із виділеними словами.	С. 18	Віра Правоторова Дрова; Між сторінок
6	Прочитай уривок з казки О.Іваненко «Синичка». Поміркуй, яким може бути продовження казки. Що в цій казці казкового, а що справжнього? Підготуй виставку плакатів про життя різних птахів узимку. Запросіть на виставку батьків та інших учнів.	С. 93	О.Іваненко «Синичка»

7	Прочитайте народні твори та впізнайте серед них забавлянку, загадку, колядку, лічилку, скоромовку. Поміркуйте і скажіть, що допомагає відрізнити жанри народних творів? Згадайте інші скоромовки, забавлянки, лічилки. Запишіть та проілюструйте одну з них.	С. 95	Народні твори
8	Прочитай розповідь Б. Коломійчука про наших славетних співвітчизниць Анну та Марію Музичук. Випиши з тексту фрази, які тебе найбільше вразили. Які почуття викликали в тебе успіхи сестер Музичук – здивування, радість, гордість? Де можна дізнатися новини про спортсменок? Знайди останні новини про сестер Музичук.	С. 7-8	Б.Коломійчук «Анна та Марія Музичук»
9	Прочитай текст. Що в ньому особливого?	С. 6	А.Майданюк «Андрійкова бабуся»
10	Яке свято відзначають в Україні 19 грудня? Прочитай про нього легенду. Випиши з легенди фразу. Яка стала життєвим девізом Миколая. Знайдіть вірші та казки про Святого Миколая у бібліотеці. Прочитайте їх та поділіться враженнями. Поміркуйте, які	С. 108	Легенда про святого Миколая

	добрі справи ви можете зробити один для одного таємно?		
11	Прочитай початок казки Ю.Смаль «Різдвяна пригода». Здогадайтесь, які події відбулися перед початком розповіді. Пофантазуйте, як може закінчитися пригода. Які риси вияви Максим забравши у чортенятка зорю? Що допомогло йому не відступити від свого наміру? Чому Чортеня віддало зорю, хоча й не хотіло? Чи траплялися з тобою ситуації, коли тобі потрібно було захищати свої речі? Згадай свої відчуття. Склади поради, як слід поводитися, коли в тебе забирають речі. Потренуйся, як діяти, інсценізуй ситуації. Придумайте власну назву до цієї казки.	С. 112	Ю.Смаль «Різдвяна пригода»
	Частина 2		
	Прочитай початок литовської народної казки про багату і бідну родини. Чи здивувало тебе щось у цьому уривку? Що було найціннішим для кожної родини? Запиши матеріальні та духовні цінності у різні колонки. Чи могла б ця казка бути українською,	С. 4	Три колоски

французькою? Обґрунтуй свою думку. Чи траплялися тобі схожі казки різних народів? Про що це свідчить? Змініть деякі деталі в казці так, щоб вона стала африканською або ескімоською. Яке продовження може бути в казки? Чи підготовуєте ви пташок узимку? Чому? Дізнайтеся з інтернету, чим можна частувати різних птахів, зробіть пам'ятку і почепіть біля годівнички на шкільному подвір'ї. Дізнайся з продовження казки "Три колоски", кого зустріли діти дорогою додому. Як вважаєш, чи правильно вчинили діти з бідної родини, роздаючи їжу звірам? Чому хлопчик відмовив сові? Вибери два варіанти або запропонуй свій, як ввічливо попросити, щоб з тобою поділилися. Тобі цікаво, як змінилося життя двох родин? Прочитай закінчення казки "Три колоски" Як гадаєш, чи вдасться колишнім багатіям навчитися дбати про інших від щирого серця? Що означає цей		

	вислів? Чи відчуваєш ти різницю, коли тобі щось пропонують від щирого серця, а коли тому, що так заведено? Порівняйте життя родин на початку казки і в кінці. Що змінилося? Чи була щасливою багата родина без духовних цінностей? А бідна без матеріальних? Запиши в зошит, які цінності важливі для тебе. Як ти вважаєш, яка головна думка цієї казки? Добери влучне прислів'я, що підтверджує її.		
	Прочитай статтю з науково-популярного журналу для дітей "Колосок". Які незрозумілі слова трапилися тобі в тексті? Чи вдалося тобі здогадатися, що вони означають? Перевір свої припущення у "Тлумачку". Яка інформація в статті була для тебе новою? Про що цікаво дізнатися більше? Як це можна зробити? 4. Переглянь відео: svitdovkola.org/um2/medial4 Які почуття викликало в тебе побачене? Як досягнули такого ефекту автори	С.10	Планета - наша цінність!

	медіапродукту? Оберіть один з природних ресурсів та поміркуйте, як ви можете оберігати його. Сформулюйте 2-3 поради на щодень і зробіть плакат.		
	Спробуй здогадатися за назвою оповідання Анатолія Григорука, про що воно. Чи ти мріяв/мріяла колись про те, щоб мати чарівну паличку? Що тобі хотілося загадати? Прочитай початок оповідання. Чи доводилося тобі бувати на місці Христинки? Що ти тоді відчував/відчувала? Складіть список з 5 або більше справ, які можна робити, поки дорослі зайняті. Розкажіть одне одному ситуації, у яких можна було б вжити ці вислови. Поміркуйте, чи завжди погано бити байдики. Як тато назвав доньку? Як відрізнити кумедне прізвисько від образливого? Прочитай кінцівку оповідання "Чарівна паличка" Анатолія Григорука. Яке враження справила на тебе кінцівка оповідання? Чи була вона для тебе несподіваною? Які бажання загадали б твої батьки, коли б мали чарівну	С. 24	Чарівна паличка Анатолія Григорука

	паличку? Спробуй здогадатися, що означає прикметник, який описує тата-коня. Які слова в тексті підказують це? Перевір своє припущення у "Тлумачку". Яка "чарівна сила" допомагає тобі виконувати домашні обов'язки?		
	Прочитай уривок зі статті на сайті новин про винахід українського школяра. Прочитай коментарі до статті, які залишили на сайті читачі. Як гадаєш, чи приємно винахіднику читати їх? Знайди в одному з коментарів помилку. Напиши в зошиті свій коментар до новини. Подивися відео, де учень розповідає про свій винахід: svitdovkola.org/um2/medial7 Що дало тобі більше інформації про виготовлення паперу з опалого листя — відео чи стаття? Що забрало більше часу — читання чи перегляд? У якому разі варто обирати відеоперегляд, щоб отримати інформацію, а в якому — читання новин?	С.52	Винахід школяра Ольга Павлова

Прочитай уривок з історії про дитинство українського винахідника Юрія Кондратюка (справжнє ім'я — Олександр Шаргей). Саме він зробив розрахунки, які дали змогу здійснити політ на Місяць. Цю історію написав Богдан Жолдак для серії книжок "Життя видатних дітей". Як ти розумієш назву оповідки? Коли можна почути такий захоплений вигук? Чи є у тексті слова, які ти не розумієш? Спробуй здогадатися, що вони означають, а потім перепитай у дорослих чи скористайся "Тлумачком". Прочитай рядки, з яких ми розуміємо, що майбутній винахідник по-особливому ставився до зірок. Чи є в тебе захоплення, яке викликає такі глибокі почуття? Розкажи про нього. Дізнайтеся більше про політ людей на Місяць, скориставшись інтернетом. Що саме ви напишете в рядочку пошуку? Спробуйте кілька варіантів питальних речень або ключових слів. Чи змінюються посилання, які пропонує пошуковик на першому місці? За яким запитом вдалося знайти найцікавішу	С.60	Ба, який!

	інформацію?		
	Прочитай розмову дівчинки Ясочки з її мамою, описану Наталею Забілою. Прочитай кілька речень уголос. Чи помічаєш ти, як легко читаються ці рядки? Можеш пояснити, чому? Знайди слова, що римуються, прочитай їх парами. Чим цей твір нагадує вірш, а чим — оповідання? Знайди та запиши в зошит щонайменше три факти про життя ластівок, які згадуються в цьому тесті. Послідовно намалюйте те, що відбувається з ластівками від моменту їхнього повернення навесні до відльоту у вирій восени. Презентуйте свою роботу іншим групам. Чи однакові у вас роботи? Послідовно намалюйте те, що відбувається з ластівками від моменту їхнього повернення навесні до відльоту у вирій восени. Презентуйте свою роботу іншим групам. Чи однакові у вас роботи?	С. 68	Ластівки Н.Забіла

Яке свято наближається? Прочитай початок оповідки Галини Ткачук про те, що об'єднує людей. Складіть список речей, потрібних для пікніка. Розкажіть одне одному, як ваша родина святкує Великдень. Перегляньте на сайті та проведіть у своєму класі великодні ігри-гаївки: svitdovkola.org/um2/medial9 Вибери одну з фраз, які допомагають розташуватися по сусідству, і скористайся нею на перерві. - Дозволь мені розміститися поруч. - Можна мені з тобою? - Я сяду тут, якщо ти не проти. Поміркуй, як могла б змінитися оповідка, і запиши один з варіантів розгортання подій. Якби на таємну галявину більше ніхто не прийшов. Якби мама забула вдома весь кошик. Якби на галявині з'явилося ще три родини. . Прочитай кінцівку оповідки	С.80	Великодній пікнік

	"Великодній пікнік" Галини Ткачук. Чи згоден ти з останньою думкою Мишка? Чи траплялося тобі, коли щось забув, позичати у тих, хто поруч? Які емоції викликала в тебе ця оповідка? Чи приємно жити у світі, де навіть незнайомі люди ставляться дружньо й привітно одне до одного? Намалюйте ілюстрації до двох з них і покажіть іншим парам. Чи зможуть вони відгадати, про що йдеться?		
	Прочитай вірші українських поетів. Знайди у віршах слова, які роблять стежки живими. Запиши в зошит три з них. Чи відчував/відчувала ти колись, як тебе кличе стежка? Куди саме? Який з цих віршів білий? Чим він відрізняється від інших віршів? А що в них подібного? Вивчи напам'ять вірш, який тобі сподобався найбільше. Якщо треба, намалюй до нього підказку.	С.92	Дорога Леся Мовчун Запрошення до мандрів Микола Сингаївський Стежечка Ігор Калинець
	Поміркуй над останнім абзацом притчі. Чи погоджуєшся з цією думкою? Пригадай ситуації з власного життя, які можуть підтвердити цю думку. Розіграйте притчу в ролях. Поміркуйте, як відреагував кожний з	С. 93	Які люди живуть у місті? Притча

	подорожніх на відповідь старого.		
	Чи сподобалася тобі пісня? Які емоції вона викликала? Який характер її мелодії? Який настрій створюють короткі ритмічні рядки вірша? Чому слово "помагай" у вірші написане з великої літери? Згадай імена інших персонажів, що описують їхні вдачу чи звички. Чи хотілося б тобі зустріти Помагая? У якій справі тобі найбільше потрібна допомога? Хто зазвичай її надає? Чи не забуваєш дякувати за це? Чи ти стаєш для когось Помагаєм? Що тоді відчуваєш? Вибери два варіанти, як попросити когось про допомогу, і скористайся ними сьогодні.	С. 104	Хлопчик Помагай Платон Воронько
	Прочитай початок японської народної казки. Що здивувало тебе в цій казці? Які емоції викликав Іссумбосі? Чи відомі тобі люди, які, попри свої слабкі сторони, досягали успіху? Які риси характеру їм допомагали? Поміркуйте, як інакше могли б розвиватися події, обравши один з варіантів. Якби батьки не відпустили сина до столиці.	С.111	Іссумбосі, або Хлопчик-Мізничик японська народна казка

	Якби Хлопчик-Мізинчик перестрів на річці хижу форель. Якби він не наважився стукати у двері багатого будинку. Якби вельможа сказав, що такий малюк ні на що не здатен. Чи знаєте ви інші твори, де персонажами були маленькі істоти? Розкажіть їх одне одному. Прочитай закінчення японської казки "Іссумбосі, або Хлопчик-Мізинчик". Які особливі японські деталі привернули твою увагу в цій казці?		

Таблиця 3.

Завдання творчого та репродуктивного характеру за підручником Н.Кравцової (2 клас) до творів патріотичного змісту для молодших школярів

№ п\п	Характер завдання	Сторінка підручника	Назва твору, автор
	Частина 1		
1	Прочитай. До чого закликає поет у вірші?	С.17	Он повзе мурашка (Анатолій Камінчук)
2	Прочитай. Що для тебе значить Батьківщина?	С. 28	Мама. Тато. Батьківщина

			(Валентина Кравець)
3	Прочитай легенду. Що тебе найбільше вразило? Користуючись текстом, дай відповіді на запитання (усно). 1. Де стояла дзвіниця? 2. Скільки дзвонів на ній було? 3. Про що сповіщав дзвін? 4. Що зробили ординці? 5. Чому їм не вдалося зруйнувати дзвіницю? 6. Що з'явилося на її місці? 7. Які звуки чути біля води?	С. 29	Дзвіниця легенда
4	Прочитай вірш. Як ти гадаєш, про що говоритиме сім'я?	С. 45	На подвір'ячку, під в'язом Надія Красоткіна
5	Прочитай текст. Що нового ти дізнався (дізналася)? Ти впевнений (впевнена), що кожне слово має своє значення? Доведи свою думку.	С. 50	Ми розмовляємо українською Валентина Кравець
6	Прочитай вірш. Знайди і випиши назви міст України. Допиши назву одного з міст України.	С. 74	Мерефа, Чугуїв, Ізюм (Володимир Верховень)
7	Прочитай правила української народної гри та пограй із	С. 84	Лавина українська

	друзями у вільний час. Як ти гадаєш, яких правил потрібно дотримувати, щоб гра приносила радість?		народна гра
8	Прочитай вірш. До чого закликає поетеса?	С. 87	Ви прийшли до школи вчитись (Валентина Романова)
9	Прочитай оповідання. □ Як гадаєш: хлопці плакали, бо їм було соромно?	С. 89	Як хлопці мед поїли (За Василем Сухомлинським)
10	Прочитай правила української народної гри. Пограй у вільний час із друзями.	С. 93	Міст народна гра
11	Прочитай казку. Як ти гадаєш, якою була мурашка?	С. 97	Куди поспішали мурашки (За Василем Сухомлинським)
12	Прочитай початок казки. За малюнками та планом придумай кінцівку казки. За потреби використовуй слова для довідки. Що спочатку зробив Чоловік? Як зійшло зерно? 3. Якою стала нива? 4. Що зробив Чоловік із зерном? 5. Які вироби випекли із зерна? 6. Як подякував Чоловік Сонцю?	С. 98	Зернятко За Галиною Демченко

13	Прочитай. Чи можна назвати цей текст розповіддю? Чому? Які слова вживає автор, щоб уникнути повтору слова «мурашка»?	С. 116	Мураха (За Леонардо да Вінчі)
14	Прочитай текст. Добери заголовок.	С. 121	Лошата За Юрієм Ярмишем
15	Прочитай текст. Що потрібно зробити, щоб уникнути повторів у тексті?	С. 122	Вишиванки
16	Прочитай українську народну казку. Як ти гадаєш, чого навчає нас казка? 3. Визнач частини тексту (зачин, основну частину, кінцівку).	С. 123	Бджола рятує гусці життя укр. народна казка
17	Прочитай. Як ти гадаєш, що потрібно зробити, щоб вийшов текст? Спиши зачин або кінцівку.	С. 126	Будь ласка
	Частина 2		
18	Прочитай вірш. Про кого вірш? Як ти розумієш вислів говорять по-своєму? • Яку важливу думку хоче автор донести до читачів? • Як по-іншому можна назвати цей вірш? Обґрунтуй свою думку.	С. 9	Леонід Полтава ХТО ЯК ГОВОРИТЬ
19	Прочитай вірш. Як ти розумієш виділені рядки? Чого вчать наука, мрія та школа?	С. 10	Валентина Романова ВИРОСТАЙ

	До чого закликає авторка вірша? Що означає вислів вирости Людиною? Що має стати другом для кожної дитини? Свої міркування висловлюй за зразком:		ЛЮДИНОЮ
20	Прочитай легенду. Де були козаки, коли Бог землі роздавав? Хто, за легендою, подарував козакам мову?	С. 12	ЛЕГЕНДА ПРО МОВУ
21.	Прочитати вірш, висловити власну думку про Батьківщину. Вивчити вірш напам'ять. З ким автор порівнює Батьківщину? • Прочитай виділені слова. Чи погоджуєшся ти з цією думкою? Свої міркування висловлюй за зразком: Так, я погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ..., оскільки Наприклад, _____	Ст. 21	Анатолій Камінчук «Це моя Україна».
22	Прочитай вірш. Що символізують кольори на Державному Прапорі України? • Прочитай виділені рядки. Вибери почуття, з яким потрібно їх читати: гордість, радість, смуток, гнів, повага, здивування, захоплення. Запам'ятай народну мудрість. Уживай у своєму мовленні.	С. 22	ПРАПОР Наталка Поклад

23.	Прочитати оповідання, переказати його за опорними словами. Перегляньте мультфільм «Символи України». • Про що ти дізнався (дізналася) з мультфільму? Назви державні символи України. Які народні символи запам'яталися? • Який народний символ вважають оберегом дому?	Ст. 23	Зірка Мензатюк «Український прапор».
24.	Прочитати вірш, пригадати яку форму має герб та що символізує тризуб? Висловити свої міркування. Народне прислів'я вчить: Гзрбом дорожи — Україні служи. Чи погоджуєшся ти з цією думкою? Свої міркування висловлюй за зразком: Так, я погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ..., оскільки __Наприклад,__ Отже, ... (зроби висновок) .	Ст. 24	Наталка Поклад «Герб».
25.	Прочитати вірш. Створити лепбук на тему «Символи України».	Ст. 28	Людмила Савчук «Український віночок».
26	Прочитайте уривок з легенди. Як звали братів — засновників Києва? На честь якого брата названо місто?	С. 25	ТРИ БРАТИ — ЗАСНОВНИКИ КИЄВА

27	Прочитай вірш. Що ти дізнався (дізналася) про Київ з вірша? Прочитай виділені слова. Як ти їх розумієш?	С.25	КИЇВ Людмила Коваль
28	Прочитайте текст. Що з прочитаного вам було відоме раніше? Про що ви дізналися вперше? Скільки «родичів» у Києва? Як ти гадаєш, чи всіх «родичів» згадано в тексті? Де ти можеш дізнатися більше інформації про «родичів» Києва?	С. 26	ЧИ Ж ОДИН НА СВІТІ КИЇВ?
29	Пригадай назви творів розділу. Хто їх автори? Заповни таблицю (на аркуші паперу). Україна — рідний край Вірші Оповідання Легенди • Який із творів тобі найбільше запам'ятався? Чим саме? • Якими словами автори передавали свою любов, повагу, шанобливе ставлення до Батьківщини? • Розкажи про свою малу Батьківщину. • Які видатні місця є у твоєму краї? Які відомі люди народилися у твоєму місті (селі)? • Василь Симоненко писав: Можеш вибирати друзів і дружину,	С. 29	Перевірте свої знання за розділом «Україна — рідний край».

	вибрати не можна тільки Батьківщину. Чи погоджуєшся ти з цією думкою? Свої міркування висловлюй за зразком: Так, я погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що , бо Наприклад, Отже, ... (зроби висновок). • Попрацюйте разом. Позмагайтеся, хто швидше відповість на запитання. Який кущ вважають народним символом України? На честь кого було названо місто Київ? Яка найбільша річка в Україні? Якого кольору Державний Прапор України? Урочиста пісня нашої держави — це.... Пригадай, як закінчуються прислів'я: Без верби і калини немає Україна — мати, умій за неї ...		
30	Прочитати вірш. Хто наймиліший і найрідніший для кожної дитини? З яким почуттям потрібно читати вірш? Навчися виразно читати вірш (звертай увагу на розділові знаки в кінці речень). Вивчи його	Ст. 30	Леонід Голота « Найрідніша»

	напам'ять. Розкажи мамі.		
31	Прочитайте казку. Назви дійових осіб казки. Про що ти дізнався (дізналася) з першого абзацу казки? Яким був Хвостик? Обґрунтуй свою думку рядками тексту. Чому мама хвилювалася? • Що придумав Хвостик, щоб мама не губилася? • Поміркуй, хто насправді завжди губився. Виконай завдання на вибір. • Уяви, що ти — Хвостик. Розкажи про свою пригоду. • Уяви, що ти — мама Хвостика. Розкажи, що ти відчуваєш щоразу, коли поряд немає Хвостика. Поміркуй, якими іншими словами ми називаємо сім'ю. Склади тематичну павутинку (на аркуші паперу). Послухай пісню Наталії Май «Родина». Що ти відчував (відчувала), коли звучала пісня? За що дитина дякує батькам?	С. 31	За Юлією Каспаровою ЩОБ МАМА НЕ ГУБИЛАСЯ
32	Прочитай вірш. Уяви, що ти маєш чарівну паличку. Який подарунок для тата ти зробив би?	Ст. 32	Леся Вознюк « Диво – татусь»
33	Прочитайте оповідання. Назви дійових осіб оповідання. • Що мама вишивала для	С. 33	Андрій М'ястківський НАШ РІД

	сина? • Попрацюйте разом. Інсценізуйте оповідання. *= Запам'ятай народну мудрість. Уживай у своєму мовленні.		
34	Прочитай заголовок оповідання. Про що може йтися у творі з таким заголовком? • Чи доводилося тобі з кимось про щось домовлятися? Розкажи. Прочитай оповідання. З якої частини ти дізнався (дізналася), звідки прийшла мама? У якій частині сказано, як домовлялися брати? З якої частини ти довідався (довідалася), як хлопці поділили гостинець? Як ти гадаєш, чому Дмитрик погодився на пропозицію Сашка? А як ти вчинив би (вчинила б) на місці кожного з братів? Склади продовження оповідання (свою кінцівку). Потренуйся виразно читати речення.	С. 34	Микола Гзрасименко ЯК І ДОМОВИЛИСЬ
35	Прочитай оповідання. Де відбувалися описані події? Якого віку були діти? • У яку гру грали діти? Як вони розподілили між собою ролі? • Чому Ліля сумувала?	С. 35	Анна Коршунова СІМ — Я

	Заповни таблицю (на аркуші паперу). Познач смайликами емоції Лілі в різних частинах тексту. Поясни, як ти розумієш виділену частину тексту. • Чи можна тварин вважати членами сім'ї?		
36	Пригадай, з яких частин складається текст-розповідь. Який із творів справив на тебе найбільше враження? Чому? З яких творів узято рядки? І радів за донечку місяць у віконечку... Головне, аби всі любили й поважали одні одних. Хай буде по-твоєму, якщо так бажаєш. • Пригадай казку Юлії Каспарової «Щоб мама не губилася». Що було б, якби мама не знайшла Хвостика? • Народна мудрість свідчить: Дерево тримається корінням, а людина сім'єю. Чи погоджуєшся ти з цією думкою? Свої міркування висловлюй за зразком: Так, я погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ..., оскільки Наприклад, Отже, ... (зроби висновок). • Попрацюйте разом.	С. 37	Перевірте свої знання за розділом «Без сім'ї нема щастя на землі».

	Складіть «стіну слів» на тему «Моя родина».		
37	Назвіть персонажів оповідання. • Який настрій був у хлопчиків, коли вони повернулися з крамниці? • Як змінився їхній настрій після розмови з дідусем? • Прочитай виділене речення. Поясни, як ти його розумієш. • Чому оповідання має заголовок «Несправжня вулиця»? • Попрацюйте разом. Запропонуйте свій заголовок. Обґрунтуйте свою думку. • Театралізуйте оповідання. ^ Уживай у своєму мовленні.	С. 45	За Оксаною Кротюк НЕСПРАВЖНЯ ВУЛИЦЯ
38	Прочитай оповідання. З якої частини (зачину, основної частини чи кінцівки) ти дізнався (дізналася), ким працював дід Влас? У якій частині сказано, які саджанці привіз садівник? Прочитай уголос речення, у якому є назви саджанців. З якої частини ти довідався (довідалася) про пораду Ольги Павлівни школярам? Попрацюйте разом.	С. 46	НАШ САД Лаврін Гооха

	Пофантазуйте, як школярі доглядатимуть за саджанцями.		
39	Прочитай оповідання. Назви персонажів оповідання. Розкажи, яким ти уявляєш Тимка. Де ж насправді подівся апетит хлопчика? Що означає вислів чоло зрослося потом? Як «знайшовся» апетит? Попрацюйте разом. Прочитайте оповідання в особах	С. 48	Володимир Сенцовський УКРАДЕНИЙ АПЕТИТ
40	Як автор звертається до пташок? Як він називає горобчиків? • Які почуття в тебе викликав вірш?	С. 53	Грицько Бойко ПРИЛІТАЙТЕ ПІД ВІКНО
41	Прочитай оповідання. Що цікавого ти дізнався (дізналася) з тексту? Прочитай, від яких слів утворилися назви місяців. Пригадай, який місяць перший у році. Чому його так чекають діти й дорослі? Попрацюйте разом. Обговоріть, яку ялинку найкраще прикрашати. Уживай у своєму мовленні.	С. 61	За Тарасом Кіньком ЯК ДВАНADЦЯТЬ МІСЯЦІВ НОВИЙ РІК ВИРЯДЖАЛИ
42	Прочитай колядки. Одну колядку вивчи напам'ять.	С. 62	РІЗДВЯНІ колядки
45	Прочитайте вірші. Один з них вивчіть напам'ять.	С. 84	Сонце гріє, вітер віє Сонце заходить, гори

			чорніють Зоре моя вечірняя Т.Шевченко
46	Прочитай оповідання. Проведіть дослідження «Пам'ятники Кобзареві».	Ст. 83-84	Анатолій Григорук «Дорогі Шевченківські місця»
47	Прочитай оповідання. Де, на твою думку, дідусь ознайомився із творчістю Тараса Шевченка? Чому Дмитрик хоче вивчити азбуку? Попрацюйте разом. Театралізуйте оповідання.	С. 86	Андрій М'ястківський ВІРШ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
48	Прочитай гаївку. Переглянь відео «Великодні гаївки». • Який настрій створюють гаївки? • Попрацюйте разом. Обговоріть, чи доводилося вам бути учасниками таких святкувань. Поділіться враженнями. Послухай казку Ірини Мацко «Загублена писанка». • Коли відбувалися описані події? Назви дійових осіб казки.		НАША ВЕСНА
49	Як Катруся готувалася до Великодня? Що вона поклала в кошичок? Як писанка опинилася біля будки Сірого? Що уявляв Мацик, коли побачив писанку? Чому півник	С. 89	Ірина Мацко ЗАГУБЛЕНА ПИСАНКА

	віддав писанку Рябенській? Як Катруся подякувала мешканцям двору? Попрацюйте разом. Розгляньте малюнки. Перекажіть за ними зміст казки.		
50	Хто автор вірша «Сонце заходить, гори чорніють...»? Якими образними висловами збагатилося твоє мовлення? Добери до поданих слів слова-ознаки для опису весни. Небо (яке?)... Повітря (яке?)... Трави (які?)... Квіти (які?)... Попрацюйте разом. Створіть лепбук «Великодній передзвін».	С. 90	Перевірте свої знання за розділом «Весна, весна-весняночка».
51	Прочитай лічилки. Поміркуй, що означає слово лічилка. • Коли промовляють лічилки? З яким настроєм? • Вибери з ряду слова, близькі за значенням до слова лічилка. Віршик, казочка, лічилочка, скакалочка. • Вивчи одну з лічилок напам'ять.	С. 94	НАРОДНІ ЛІЧИЛКИ
52	Ознайомтеся з народними іграми. У кого мають перевтілитися учасники кожної гри? Чи обов'язково дітям	С. 96	ГОРЮДУБ народна гра

	одягати спеціальне вбрання для гри? Де доречно грати в ці ігри? Ким ти хотів би (хотіла б) бути в кожній грі? Проведіть дослідження. Розпитайте рідних, які народні ігри були популярними в їхньому дитинстві. Попрацюйте разом. Розучіть одну гру (на вибір).		
53	Прочитайте народні та мирилки. Коли використовують мирилки? • Як їх потрібно промовляти? • Розкажи, чи доводилося тобі використовувати мирилки. Уживай у своєму мовленні.	С. 97	МИРИЛКИ
54	Прочитайте легенду. Якими були люди в давнину? Хто вирішив змінити світ? У кого питала поради матінка Природа? Що відповіли духи? Якими були квіти спочатку? Як вони змінилися згодом? • Як виникла веселка? Чому здивувались люди? • Як зустрічають люди весну? Чому?	С. 99	ЯК З'ЯВИЛИСЯ КВІТИ ТА ВЕСЕЛКА

55	Коли відбувалися описані події? Де ластівки облаштували гніздечко? Як Андрійко вітався з ластів'ятами? Як ти розумієш виділене речення? Чи можна чіпати пташині гнізда? Чому? Поясни вислови: відчайдушний крик, став навшпиньки, затужили на весь білий світ, впала долі, понівечене гніздо. Розкажи про своє ставлення до вчинку хлопчика. Свої міркування висловлюй за зразком: Так, я схвалюю (ні, я не схвалюю) учинок Андрійка. Я вважаю, що ..., оскільки.... Наприклад, Отже, ... (зроби висновок). Попрацюйте разом. Обговоріть, який інший заголовок можна дібрати до прочитаного оповідання. Обґрунтуйте свої міркування	С. 103	ОН ЯК БУВАЄ Микола Мазера
56	Прочитай вірш. Які ознаки дитячої мови дібрав поет. Добери свої ознаки.	Ст. 42	Григорій Фалькович «Дитяча мова»

Таблиця 4.

Завдання творчого та репродуктивного характеру за підручником Л.Варзацької, В. Чипурко (2 клас) до творів патріотичного змісту для молодших школярів

№ п\п	Характер завдання	Сторінка підручника	Назва твору, автор
1	Що тобі найбільше сподобалося в цій історії? Чому зраділа мама? Чи траплялися з тобою подібні історії?	С. 11	«Яблуко в осінньому саду» Василь Сухомлинський
2	Скільки людей налічує «невеличка сімейка»? А скільки рідненьких «я» у твоїй сімейці? Опиши свою сім'ю. Поміркуй над тим, чим відрізняється сім'я від родини	Ст. 26	«Сім» Варвара Гринько
3	Яка сімейка в Омелечка? Полічи її членів. Спробуй намалювати Омелечкову сімейку у вигляді дерева.	Ст. 27	«У нашого Омелечка» Дитяча пісенька
4	Допиши вірш для мами. Для кого з рідних тобі людей ти хотів би написати вірш? Виразно, з почуттям захоплення, прочитай вірш уголос. Спробуй прочитати його тихенько, щоб відчути, як серденько б'ється від хвилювання. Яка інтонація тобі подобається більше? Допиши вірш для мами. Для кого з рідних тобі людей ти хотів би написати вірш?	Ст. 29	«Моїй мамі» Марія Познанська
5	Які лагідні звертання до своїх рідних ти знаєш? Які мамині подарунки тобі найбільше подобаються? Склади розповідь про свою маму або рідну тобі людину, називаючи її різними лагідними іменами.	Ст. 30	«Вишиванка» Вадим Крищенко
6	Чи добрі поради давав батько своєму синові? Чому люди шанують інших за	С. 31	«Батьківські поради» З народної мудрості

	працьовитість? Чи можна в кожному селі мати товариша? Яку для цього треба мати вдачу? Пригадай, які поради дають тобі твої батьки, коли ти ідеш в гості, на вулицю чи до школи. Чи прислуха'єшся ти до них? Які поради тобі до вподоби, а які — ні?		
7	Якими словами ти змалював би портрет свого дідуся? Чи є у тебе в роду прадідусі та прабабусі? Скільки їм років?	С. 32	«Мій дідусь» Марійка Підгірянка
8	Поглянь на малюнок дівчинки. Що за вербу вона намалювала? А які загадки загадує тобі твоя бабуся? Чи мама? Які казки вони тобі розповідають? Придумай власну загадку про сонечко. Змалюй словами портрет своєї бабусі. Постарайся відобразити її вдачу, звички, усмішку, улюблені заняття. Допиши вірш, уставивши пропущені слова. Напиши коротеньке оповідання «Хто мене навчає», використовуючи даний текст із пропущеними словами.	С.36	«Стоїть верба посеред села, розпустила гілля у кожне подвір'я» Іван Сенченко
	Прочитай вірш і поміркуй: хто є насінинкою на дереві роду. Як засівається ця насінинка? Розглянь схему. Склади родину слів. Послухай українську народну пісню «Роде наш красний». Чи доводилося тобі чути цю пісню? Придумай продовження пісні.	С. 38	М. Чумарна «Дерево роду»

	Хто є третьою квіточкою твого роду? четвертою? п'ятою? Чи великий у тебе рід?		
9	Розкажи казочку далі своїми словами. Якщо чуєш її вперше, придумай власну кінцівку. Спробуй повторити слова «Івасику-Телесику, приплинь, приплинь до бережка...» лагідним материним голосом і голосом зміючки. Що, на твою думку, робить голос людини лагідним, ніжним, а що — злим, неприємним?	С. 46	«Івасик-Телесик» Українська народна казка
10	Якою мовою вона повинна була розмовляти з рідними? Яка людська риса була притаманна жабі? Що б ви порадили пихатій жабі? Придумай власну казку про синичку чи горобця, котрі вирішили заревіти по-лев'ячому, і що з цього вийшло. Послухай прислів'я і поміркуй, яке з них найбільше підходить до прочитаної казки. Придумай власну казку про синичку чи горобця, котрі вирішили заревіти по-лев'ячому, і що з цього вийшло.	Ст. 63	«Пихата жаба» Василь Сухомлинський
11	Прочитай казочку і розкажи її своєму другові, вставляючи у кінці тексту його ім'я. Розпитай в нього, яке на смак і на вигляд яблуко. Розіграйте в ролях казочку, намалюйте її героїв для пальчикового театру. Чи знайшли ви у цій казочці приказку? Послухай приказки і скажи, яка з них підходить до	С. 48	КАЗКА ПРО ДІДА, БАБУ, ОНУЧКУ, ЖУЧКУ І КОТИКА З народного

	нашої казочки і чому.		
12	Склади усну розповідь, починаючи словами: Моя рідна земля — це Чи знаєш ти, куди літає у вирій журавель? Чому він щороку покидає рідну землю? А чому повертається? Чи погоджуєшся з журавлем, що рідна земля — найкраща? Чим для тебе є рідна земля? Послухай прислів'я.	С. 108	«Облітав журавель» Платон Воронько
13	А як ти поводишся, коли щось заболить? Чи подобається тобі горда маленька дівчинка? Які слова промовляє твоя мама, коли у тебе щось болить? Якими словами можна загоїти біль?	С.98	«ЯК ДИТИНОЮ, БУВАЛО» Леся Українка
14	Придумай власну історію про лелеку чи ластівку. Послухай весняні заклички. Придумай власні заклички до пташок і сонечка. Пам'ятай, що все у природі прислухається до слів, які йдуть від щирого серця. Які пташки прилітають з вирію першими? Яка пташка найкраще співає? Які пташки мостять свої гнізда біля людських жител? Яка пташина не має свого гнізда?	С. 100-102	Народні прикмети, заклички
15	Про кого розповідається в тексті? Про що думав малий Тарас? Що йому хотілося зрозуміти? Які почуття охоплювали хлопчика?	С. 107	Марія Чумарна Про що вони гомонять»

	Пригадай, за допомогою яких звуків спілкуються між собою гуси, качки, кури та інші домашні тварини. Придумай оповідання про своїх домашніх улюбленців.		
16	Чому Квітневі довелося їздити в гості до Березня то на санях, то на возі? На якому виді транспорту ти порадиш Квітневі дістатися до Березня?	С. 108	«ЯК КВІТЕНЬ ДО БЕРЕЗНЯ В ГОСТІ ЇЗДИВ» Українська народна казка
17	Чи здогадався/здогадалася ти, кого діти називали Матір'ю? Хто є матінкою для рослин, звірів, хто дає їм силу рости, коли наступає весна? Проспівайте веснянку. Послухай гаївку «Подоряночка».	С.110	Веснянки
18	Можете продовжити гру, придумавши ще якісь дії та вибираючи з-поміж себе найкращих виконавців ролі «баби» чи «діда».	С. 111	СІЄ БАБА МАК Пісенька-гра
19	Чи знаєш ти, що пташкам доводиться летіти з вирію по тричотири тисячі кілометрів, долати моря, океани, високі гори? Чи здогадуєшся ти, яка сила веде пташок додому?	С. 113	«ОЙ ЧОГО ТИ, ЖАЙВОРОНКУ?» З народного
20	Прочитай уважно вірш. Зверни увагу на виділені слова. На які питання вони відповідають? Як автор вірша називає сонце, а як — землю? Чому? Яке золото	С. 115	Олександр Олесь «Веснянка»

	розливає сонце? Склади усно маленьке оповідання про весну, використовуючи виділені слова. Придумай заклички до землі і сонечка. Послухай українську народну байку «Як птахи гуртом орали». Прочитай приказки і знайди серед них ті, котрі підходять до прослуханої історії.		
21	Прочитай вірш і спробуй його продовжити.	Ст. 126	«Гуси» Володимир Підпалый
22	Які улюблені страви вашої родини? Хто їх готує?	С. 122	ВЕЛИКДЕНЬ
23	Чи є страви, які у вашій родині готують тільки на свята?	С.121	Леонід Глібов «Христос воскрес»
24	Як ти уявляєш собі щастя? Спробуй його намалювати.	Ст.133	«Яке щастя?» Василь Сухомлинський
25	Чи є страви, які у вашій родині готують тільки на свята?	С. 123	<i>Дмитро Чередниченко</i> РОЗМАЛЮЮ ПИСАНКУ
26	Намалюй свою стежину словами й олівцями. А яка стежинка найкраща для тебе? Розкажи, де тобі подобається гратися, котре місце в цьому світі для тебе особливо рідне. Чи є різниця між стежкою і дорогою? В чому вона?	Ст. 134	«Яка стежка найкраща?» Дмитро Чередниченко
27	Прислухайся уважно: а як ще говорить з тобою Україна? Чи говорить вона голосом соловейка? А голосом твоєї мами? тата? голосами твоїх друзів?	С. 135	Дмитро Павличко «ДЕ НАЙКРАЩЕ МІСЦЕ НА ЗЕМЛІ»

28	Поглянь на малюнок. Це — дерево мови. А під ним розсипані слова: мама, небо, жуйка, камінь, сонце, зошит, вода, автобус, тато, телевізор, земля, олівець, любов, усмішка, добро. Які з цих слів, на твою думку, живуть довго, як корінчик дерева мови? Котрі можуть осипатися, як листочки? «Розклади» слова за важливістю на дереві мови і в його корінні: які будуть першими, а які — останніми?	С. 136	Б.Чепурко «Про мову»
29	Лагідно, з почуттям прочитай цього вірша. Чи хотілось би тобі подарувати його на свято своїй мамі? А може, ти придумаєш власний вірш?	С.135	Марійка Підгірянка ПРОБУДЖЕННЯ
30	Продовж казочку. Що, на твою думку, відповіла дівчинка Солов'ю? Чи можна цю казку назвати байкою? Чому?	Ст. 138	«Соловей і жук» Василь Сухомлинський
31	Прочитайте вірш. Чому мати дарувала синові вишиваний рушник? 2. Складіть слова подяки матері за рушник від імені героя вірша. Випишіть виділені слова.	С.14	Андрій Малишко «Пісня про рушник»
32	Виразно прочитайте вірш. Які почуття, роздуми пробуджують ці поетичні рядки? Розгляньте ілюстрацію. Чи співзвучні вірш і малюнок? Знайдіть у вірші слова, в яких звуків більше, ніж букв.	С.25	М.Петрів «Рідний край»
33	Виразно прочитайте уривок із вірша. Чого бажає поет синові? Прочитайте виділені слова вголос.	С. 41	М.Вороний ПРИВІТАННЯ СИНОВІ НА ІМЕНІНИ

34	Розгляньте малюнок і прочитайте уривок із вірша. Чи знаєте ви цей вірш? Якими словами він починається? Запишіть із пам'яті перші два рядки.	С. 46	Тарас Шевченко «Сім'я вечера коло хати»
35	Хто розповідає про свою мрію? Яким ви уявляєте героя вірша?	С. 49	Д.Павличко «МРІЯ»
36	Виразно прочитайте вірш. Розгляньте малюнок. Чи відповідає він змісту вірша? 3. Поміркуйте, чому поетеса назвала твір «Рідна хата». Як називається дім нашого народу? Запишіть відповідь, використовуючи опорну схему. Прекрасна Україна — то нашого _____.	С.84	Г.Черінь Рідна хата
37	Прочитай народні приповідки. З яким обрядом вони пов'язані?	С.136	Народні приповідки
37	Прочитай текст. Довідайся про походження на'зви твого міста (села) та на'зви вулиці, на якій ти живеш. Склади і запиши декілька речень на основі цих відомостей.	С. 92	МІСТА УКРАЇНИ За Д.Чередниченком
39	Виразно прочитай віршовані рядки. З чим порівнює поет пісні рідного краю? Поміркуй, чому	С. 86	Максим Рильський «Коли пісні...»
40	Виразно прочитайте вірш. Який звук найчастіше повторюється у вірші? Яке враження створюється завдяки цьому? Запишіть із пам'яті перші два віршовані рядки.	С. 85	В.Гринько «вишиваю вишиваночку»
41	Прочитай вірш. Про яке слово йдеться у вірші? Розкажи, що означає для тебе рідне слово.	С.141	Т. Шевченко "Не цурайся того слова»

42	Прочитайте текст. Що народ дбайливо зберігає у слові? Уявіть, що зникли всі мови світу. Що тоді сталося б? Яким було би життя людини? Чи близькі за значенням вислови: рідне слово, скарбниця рідного слова, рідна мова? Доведіть свою думку. Доповніть і запишіть «гроно» до слова мова. Мова (яка?) рідна, материнська, ...	С. 137	«Про народну мову» За Костянтином Ушинським
43	Прочитай текст. На чому писали перші літери наші предки? Дай письмову відповідь, користуючись опорною схемою. Наші _____ перші літери на камені, _____, _____ або _____.	С.141	«Про малюнкове письмо» За Михайлом Грушевським
44	Прочитай вірш, вимовляючи виділені слова із більшою силою голосу. Як уявляє собі поет пшеничне поле? Яким найдорожчим, найсвятішим словом він називає пшениченьку? Чому? Спиши вірш.	С. 149	<i>Дмитро Павличко</i> «Сонце гріє, вітер віє, а вода тече»
45	Прочитай казку. Чия пісня тобі найбільше сподобалася? Спиши це речення.	С. 151	<i>Без автора</i> ПОЛЕ СПІВАЄ
46	Розгляньте малюнок і прочитайте уривок із вірша. За що поет прославляє запорозького отамана?Що ви знаєте про козаків-запорожців? Розкажіть.	С.156	<i>Тарас Шевченко</i> «Наш отаман Гамалія»
47	Розглянь портрет гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного і прочитай текст. Чи відповідає заголовок змісту тексту? Обґрунтуй	С.157	<i>За Михайлом Грушевським</i> «Непереможний гетьман»

	свою думку. 2. Коли український народ відчув, що може себе оборонити? Дайте письмову відповідь, користуючись опорною схемою. _____ відчув, що _____, за часів _____.		
48	Розглянь малюнок і прочитай рядки пісні. До кого звертається поет? До чого закликає? Запиши з пам'яті рядки, які найбільше тобі сподобалися	С.157	<i>Вадим Крищенко «Гей ви, запорожці»</i>
49	Прочитай байку, виділи для себе незрозумілі слова. Поміркуй, що у цій байці є правдивим, а що — вигаданим. Чого навчає ця байка? Які людські якості були притаманні лисиці? А вороні? Це позитивні якості чи негативні? Прочитай слова і скажи, до кого із героїв байки можна їх віднести.	С. 17	
50	Спробуй одним реченням висловити найголовнішу думку, яку збудила притча. Розкажи, як ти допомагаєш своїм рідним.	С. 32	<i>САД Народна притча</i>
51	Прочитай вірш і уяви собі, що ти слухаєш казку, яку гомонить дощик. Розкажи її. Склади за зразком колискову пісеньку для своєї ляльки.	С. 41	<i>М.Підгірянкa «Колискова»</i>
52	Чи справді слова схожі на зернятка? Чи може з доброго слова вирости радість? щира усмішка? добрий настрій? Що б ти хотів/хотіла побажати собі, своїм друзям і рідним у Новий рік? Придумай власне привітання	С.77	<i>М.Чумарна «НОВИЙ РІК»</i>

	з Новим роком.		
53	Послухай колядки. Колядка — різдвяна пісня. Чи знаєш ти, які три великі зимові свята відзначають в Україні? Розкажи, як святкують Новий рік і Різдво у твоїй сім'ї. А які свята взимку святкують у вашій родині? Намалюй Новий рік. На кого він схожий? Чи знаєш ти, що посівати на Новий рік ходили тільки хлопчики? Поміркуй, чому.		<i>Коляда</i>
54	Як називався хліб, який клали на Різдвяному столі: буханець, калач, коровай, бублик, пампушок?	С. 80	<i>В.Лучук «Хата мною багата»</i>
55	Переглянь мультфільм на пісню «Щедрик» (реж. С. Коваль).	С.82	<i>ЩЕДРИВКА</i>
56	Розіграйте у ролях та продовжте розмову Зими, Літа і Мороза. Розглянь малюнок і пригадай минуле літо. Що тобі подобається влітку? Яка пора року є найкращою для тебе? Опиши словами свою улюблену пору року.	С.94	<i>СТРІТЕННЯ</i>

Додаток Б

Анкета «Патріот»

Анкета складається з 10 основних блоків з судженнями, питаннями і незакінченими реченнями. На окремі з суджень запропоновано кілька альтернативних варіантів відповідей.

Дана анкета може бути рекомендована до використання в роботі з школярами 1-4-х класів для визначення рівня сформованості особистісних якостей громадянина-патріота.

Обробка і інтерпретація результатів проводяться за методом контент-аналіз (за частотою відповідей). Кількісний показник дозволяє обчислити відсотки. Рекомендований час на проведення - 20 хвилин.

Мета анкетування:

-визначити змістовну сторону спрямованості особистості, основу ставлення учнів до навколишнього соціуму;

-визначити актуальність питань, які входять до поняття «патріот, патріотизм в системі ціннісних орієнтацій учнів;

-визначити градацію особистісних якостей.

1. Чи вважаєте ви себе патріотом?

А) так

Б) ні.

В) Частково.

Г) Не знаю

2. Хто, на ваш погляд, більшою мірою вплинув на формування ваших патріотичних почуттів?

А) Школа

Б) Батьки

В) Навколишні люди, друзі

Г) ЗМІ

Д) Органи влади.

Е) Інше.

3. За якими ознаками або висловлюваннями ви визначаєте для себе поняття «патріотизм»?

А) Гордість за приналежність до своєї нації, народу.

Б) Непримиримість до представників інших націй і народів.

В) готовність до співпраці з представниками інших націй і народів - користь своєї Батьківщини.

Г) Бескористна любов і служіння Батьківщині, готовність до самопожертви заради її блага чи порятунку.

Д) Любов до рідного дому, місту, країні, вірність національній культурі,

традиціям;

е) Прагнення працювати для процвітання Батьківщини, для того, щоб держава, в якій ти живеш, була найпотужнішою і шанованою в світі.

Є) Патріотизм сьогодні не на часі, не сучасний.

Ж) Патріотизм - це лише романтичний образ, літературна вигадка.

З) Інше.

4. Якщо ви не змогли визначити для себе поняття «патріотизм», у чому причина вашого нерозуміння?

А) Нема бажання.

Б) Нема можливості.

В) вважаю це неактуальним.

5. Перед вами список індивідуально-психологічних характеристик і життєвих цінностей людини. Визначте для себе ті якості і цінності, якими повинен володіти патріот (потрібне підкресліть).

- активне діяльне життя;
 - життєва мудрість;
 - здоров'я (фізичне і психічне);
 - навчання;
 - краса природи і мистецтва;
 - любов (духовна і фізична);
 - матеріальне забезпечення життя;
 - наявність хороших і вірних друзів;
 - суспільне визнання;
 - пізнання (освіту, світогляд);
 - продуктивне життя;
 - розвиток (постійне духовне і фізичне вдосконалення);
 - розваги;
 - свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках);
 - щасливе сімейне життя;
 - щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших; людей, всього народу, людства в цілому);
 - творчість (можливість творчої діяльності).
6. Що у вашій компанії, колективі, колі ваших друзів цінується понад усе?
- 1) вміння цінувати справжню дружбу;
 - 2) готовність допомогти другу в скрутну хвилину;
 - 3) взаєморозуміння;
 - 4) чесність, порядність, принциповість;
 - 5) приємна зовнішність;
 - 6) хороші манери;
 - 7) вміння модно одягатися;

- 8) сміливість;
 - 9) рішучість;
 - 10) інтерес, знання літератури, мистецтва, музики;
 - 11) інтерес до політики;
 - 12) наявність фірмових речей, дисків і т.п.;
 - 13) наявність грошей на кишенькові витрати.
7. Із запропонованих варіантів відповідей виберіть ті, які найбільшою мірою висловлюють Вашу точку зору:
1. Я люблю, коли інші люди мене цінують.
 2. Я відчуваю задоволення від добре виконаної роботи.
 3. Я люблю приємно проводити час з друзями.
8. Закінчіть речення:
- А) Кожен з нас вірить ...
 - Б) Кожен з нас готовий ...
 - В) Захищати свою Батьківщину можна не тільки зі зброєю в руках, а й....
 - Г) Коли я замислююся про майбутнє своєї країни, то ...
 - Д) Бути гідним громадянином своєї країни - значить бути.....
9. Навести приклади особистостей-патріотів у творах літератури.
 10. Навести приклади історичних постатей патріотів.

Додаток В**Тест «Розуміння учнями патріотичних категорій»**

1. Що таке Батьківщина ?
2. Як ти розумієш поняття «Мала Вітчизна»?
3. Що таке патріотизм ?
4. Що таке мужність ?
5. Що таке героїзм ?
6. Як ти розумієш поняття «воїнська честь» ?
7. Що таке громадянський обов'язок ?
8. Які ти знаєш архітектурні пам'ятки рідного краю ?
9. Назвати найбільш відомі українські свята. (не менше 5).
10. Назвати найбільш відомі українські звичаї та традиції. (не менше 5).

Оцінка результатів

Усі питання оцінюються по 2 бали. Якщо повна, самостійна та аргументована відповідь – 2 бали, якщо часткова – 1 бал.

- Високий рівень розуміння учнями патріотичних категорій – від 15 до 22 балів;
- середній рівень розуміння учнями патріотичних категорій – від 7 до 14 балів;
- низький рівень розуміння учнями патріотичних категорій – від 1 до 7 балів.

Додаток Г

Тест «Моя участь у справах на благо Батьківщини»

Мета: визначення рівні готовності до різних видів діяльності на благо Батьківщини.

Хід проведення

Пропонований в методиці опитувальний лист містить питань, на які респонденту слід відповісти або «так», або «ні». Учасникам опитування слід проставити відповідь, відповідну їхній думці, тобто фактично через самооцінку оцінити рівень розвитку патріотичної вихованості.

Опитувальний лист включає наступні питання:

1. Чи пишаєтеся Ви своєю національністю і причетністю до українського народу?
2. Чи знаєте ви слова гімну і чи завжди співаєте його на урочистих випадках?
3. Ви цікавитесь історією свого роду?
4. Якби Вам випала можливість переїхати на нове місце проживання до іншої держави, Ви б поїхали?
5. Чи слід проявляти любов до Батьківщини в справах і вчинках?
6. Ти соромишся сказати, що ти беззавітно відданий своїй Батьківщині?
7. Про які добрі справи задля Батьківщини, міста ти хотів би розповісти?
8. У період, коли вирішується доля Батьківщини, змогли б Ви самовіддано воювати з зовнішнім ворогом і заради досягнення спільної перемоги пожертвувати собою в бою?
9. Чи любите Ви свою малу Батьківщину?
10. Назвіть героїв літератури-патріотів, на яких ви хотіли б бути схожими? Чому?
11. Чи змогли Ви слідувати звичаю «Сам гинь, але товариша виручай»?
12. У Вас вдома зберігається державний прапор ?
13. Назвіть історичні постаті, яких можна вважати патріотами?
14. Чи вірне твердження, що в сучасних умовах збройні сили не потрібні для захисту Вітчизни?
15. Чи брав ти участь у військово-спортивних іграх ? (вказати яких).
16. Чи треба ставитися гуманно до поваленого ворога або полоненого?
17. Патріотизм громадянина повинен проявлятися тільки на словах?
18. Ви любите історію і багатонаціональну культуру народу України?
19. Слово «Батьківщина» асоціюється у Вас зі словами «рід», «рідня», «батьки», «Україна»?
20. Чи знаєте і співаєте Ви українські народні пісні?
21. Чи хотів би ти служити в Збройних силах України?

22. У скількох заходах історико-краєзнавчої спрямованості ти брав участь?
- А) допомога у створенні краєзнавчого кутка в школі,
 - Б) створення музейних експозицій,
 - В) догляд за могилами загиблих, пам'ятниками
 - Г) шефство над ветеранами, учасниками бойових дій,
 - Е) поширення знань про рідний край.
23. Ви зберігаєте у Вашому сімейному фотоальбомі фотографії прадідусів, які воювали на фронтах Великої Вітчизняної війни?
24. У яких у волонтерських заходах ти брав участь ?
- А) Прибирання та охорона культурних та історичних пам'ятників;
 - Б) Соціальна допомога інвалідам, сиротам, людям похилого віку,
 - В) просвітницька діяльність, пропаганда здорового способу життя;
 - Г) насадження дерев;
 - Д) патріотичних акцій, операцій, проектів, пам'ятних лінійок та інших заходів;
 - Е) Вшанування пам'яті загиблих воїнів Другої світової війни, війни в Афганістані, АТО;
 - Є) Шефство над ветеранами Другої світової війни, дітьми війни;
 - ж) Догляд за пам'ятниками та могилами загиблих воїнів;
 - з) Поповнення експозицій шкільного музею бойової слави та вшанування загиблих воїнів.
25. У яких у благодійних заходах ти брав участь ?
- А) Благодійна допомога тим, хто опинився у складних життєвих обставинах;
 - Б) Підтримка воїнів АТО;
 - В) Проведення благодійних ярмарок, акцій з метою надання адресної допомоги.
26. Оцініть наявність у себе якостей, які необхідні громадянину і патріоту, за 10-бальною шкалою:
- активне діяльне життя
 - здоров'я (фізичне і психічне)
 - уміння учитися
 - впевненість в собі
 - акуратність (охайність)
 - вихованість (гарні манери)
 - високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)
 - життєрадісність
 - старанність
 - незалежність

- непримирність до недоліків у собі та інших
- освіченість
- відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово).
- раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)
- самоконтроль (стриманість, самодисципліна)
- сміливість у відстоюванні своїх поглядів
- тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)
- терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їх помилки)
- широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)
- чесність (правдивість, щирість)
- ефективність в справах (працьовитість, продуктивність в роботі)
- чуйність (дбайливість).

Оцінка результатів

Усі відповіді підраховуються згідно з ключем.

Відповіді «так» по 1 балу на питання 1, 2, 3, 4, 5, 8,9, 11, 12, 16, 18, 19, 20, 21, 23.

Відповіді «ні» по 1 балу на питання 6, 14,17

Кількість заходів оцінюється по 1 балу за відповіді на питання 7, 10, 13, 15, 22, 24, 25, 26.

Високий рівень готовності до безпосередньої участі в творчій діяльності на благо Вітчизни і її захисту; рівень участі у волонтерській діяльності, в заходах історико-краєзнавчої спрямованості, у благодійній діяльності, в пам'ятних заходах, роботі пошукових загонів, військово-спортивних іграх - від 25 до 65 балів;

Середній рівень готовності до безпосередньої участі в творчій діяльності на благо Вітчизни і її захисту; рівень участі у волонтерській діяльності, в заходах історико-краєзнавчої спрямованості, у благодійній діяльності, в пам'ятних заходах, роботі пошукових загонів, військово-спортивних іграх - від 15 до 24 балів;

Низький рівень готовності до безпосередньої участі в творчій діяльності на благо Вітчизни і її захисту; рівень участі у волонтерській діяльності, в заходах історико-краєзнавчої спрямованості, у благодійній

діяльності, в пам'ятних заходах, роботі пошукових загонів, військово-спортивних іграх - від 2 до 14 балів.

Додаток Д

Систематичне календарне планування заходів, спрямованих на формування патріотичної вихованості учнів початкових класів (за підручником Л.Сапун) 2 клас

Місяць	Тема	Мета	Уміння	Опис діяльності учнів
Березень	Наш Тарас Шевченко — сонце України. У. Кравченко «Сонце України». (С. 41–42) Бесіда «Що таке Батьківщина?» дискусія «Хто такий патріот?»	Ознайомлення учнів з поняттями «патріот», «Батьківщина», «честь», «доблесть», «подвиг», «обов'язок»	Розрізняти поняття «патріот», «Батьківщина», «честь», «мала Вітчизна», «доблесть», «подвиг», «обов'язок»	Бесіда «Що таке Батьківщина?» Обговорення питань щодо проблеми поета та Батьківщини, ознайомлення учнів з поняттями «патріот», «Батьківщина», «честь», «доблесть», «подвиг», «обов'язок» «патріот»; висловлювання різних думок учнів щодо проблеми. Дискусія «Хто такий патріот?» за питаннями: 1. Хто є патріотом у сучасній Україні? 2. Як насправді проявляється патріотизм? 3. Яке значення в слово «патріотизм» вкладаєте ви? 4. Людина, яка говорить українською мовою, обов'язково є патріотом? 5. Сучасний патріотизм: мода чи життєва позиція? 6. Можна бути патріотом за межами своєї країни?
Березень	Т. Шевченко «Світає, край неба палає...». (С. 42–43) Бесіда «Шевченко-патріот» Приємне словесне малювання, створення учнями	продовжити ознайомлення учнів із творчістю Т. Г. Шевченка; поглиблювати знання дітей про рідну мову, її багатство, красу; удосконалювати навички	уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	Бесіда «Шевченко-патріот» за питаннями: - Кого можна назвати патріотом? - Хто такий Шевченко? - Чи боровся поет за долю українського народу? - Чи вважаєте ви Шевченка патріотом? - Яких ще історичних діячів можна назвати патріотами? Чому? - Чи можна вважати вірші

	ілюстрації до вірша, гра «Знайди помилки»	виразного читання віршів; вчити аналізувати прочитане; розвивати образне мислення, зв'язне мовлення; виховувати любов до поезій великого Кобзаря, до поетичного слова.		поета патріотичними? Чому? Виставка творів Т. Г. Шевченка. Опрацювання вірша Т. Г. Шевченка «СВІТАЄ...». Аналіз змісту вірша з елементами вибіркового читання. — У якому значенні вжито вислови край неба палає; степи, лани мріють? — Які дерева згадує поет? — Яку пташку? — Із ким порівнює тополі? Давайте розглянемо картини, які написав Т. Г. Шевченко. (Учні розглядають малюнок тополі.) — Чи можна почути, як тополі розмовляють із полем? Завдання: намалювати ілюстрацію до вірша. Прийом словесне малювання: намалювати картини, які виникають у вашій уяві під час слухання вірша? Гра «Знайди помилки». Світає, Край неба палає, Жайворонок (соловейко) в темнім гаї Сонце зустрічає. Сади густі (рясні) похилились, Тополі по волі стоять собі, Мов сторожа, Гомонять (розмовляють) з полем.
Березень	Т. Шевченко «Зацвіла в долині червона калина...». (С. 43–44) Конкурс на краще виконання вірша, гра «Хто більше»,	продовжувати знайомити учнів із життям і творчістю Т. Г. Шевченка; удосконалювати навички виразного читання віршованих творів; учити	Виразного читання творів, їх аналізу, уміння шукати інформацію та систематизувати її	Конкурс на краще виконання вірша. Гра «Хто більше». Конкурс на краще знання та розуміння віршів, прислів'їв та приказок про калину та Україну. Буде гучна гостина, як настоялась калина. Бузок і калина – пам'ять для сина. Великдень без вербових котиків – не буває. Вербова лоза піднімає й ледачого

	гра «Добери риму»	аналізувати прочитане; збагачувати словниковий запас; розвивати зв'язне мовлення учнів, пам'ять, увагу; виховувати любов до природи, України; поглибити уявлення учнів про символ України – калину.		пня. Весела вдача, як калина в лузі душу звеселяє. Вірність лебедина – гарна, як калина. Гарна господиня калиновим стрічкам майстриня. Гарна калина, як рідна ненька Україна. Гарна, як Намисто червоне, як калина положить. Гнучка, як верба поки дівка молода. Гойдалочки вербові при сутінках казкові. Гостям в хаті тісно, як колискова настоянка і пісня. Де калинові вінки – часті гості парубки. Де лелека гніздо в'є, там верба у пригоді стає. Де у дворі калина – там порядна родина. Дівчата-хуторянки, як калини у тапках. Дубовий віник добрий у душі, я вербовий, як шана бабусі. Завбачлива господиня до Благовіщення калину тримає. Калина для мікробів яд, а для здоров'я – лад. Калинова сопілка розрадить, коли гірко. Калиновим мостом йти легко і просто. Калинові пироги – здоров'ю не вороги. Калину і мак – не згордує козак. Гра «Добери риму» — Які рими дібрав поет у своєму вірші? Калина - ... (дитина) Зраділа - ... (защбетала) Свитині - ... (долину) Хати - ... (погуляти)
Березень	Т. Шевченко «Попрощалос»	розширити знання учнів	встановлювати зв'язок	Вікторина «Як я знаю творчість Т.Шевченка»

	ь ясне сонце». (С. 45–46) Вікторина «Як я знаю Т.Шевченка» Складання інформативного грона	про життєвий та творчий шлях Т. Г. Шевченка, допомогти учням усвідомити ідейно-художню цінність поезії Т. Г. Шевченка, залучити дітей до скарбниці рідної мови, прищеплювати любов і повагу до Шевченкового слова, формувати відчуття прекрасного; виховувати любов до рідного краю, батьківського дому, української народної пісні, культуру слухання музики; розвивати усне мовлення, увагу, уяву, мислення, пам'ять; формувати дослідницькі вміння та вміння передавати	між пейзажем і діями та вчинками героями, пояснювати цей зв'язок; визначити тему й основну думку твору; пояснювати свій вибір; знаходити в тексті засоби художньої виразності (епітет, метафору, порівняння без вживання терміна); пояснювати їхнє значення у творах різних жанрів, у створенні художніх образів, описів; використовувати художні засоби у власному мовленні (в описах), розуміти їх роль у тексті; висловлювати емоційно-оцінні	1. Назвіть дату народження Т.Г. Шевченка (9 березня 1814 р.) 2. Яке село поет вважав своєю батьківщиною? (село Моринці) 3. У якому селі минуло його дитинство? (село Кирилівка) 4. Ким були батьки Шевченка ? (кріпаками) 5. Хто з близьких поета мав ім'я Катерина ? (мати і сестра). 6. Автором якої найвідомішої книги є Шевченко? (“Кобзар”) 7. Як народ називає Тараса Шевченка? (Великий Кобзар) 8. Коли помер Шевченко і де його поховали?(10 березня 1861 року, поховали на Смоленському кладовищі в Петербурзі, у травні перепоховано на Чернечій горі біля Канева.) Скласти інформативне гроно Нанизати разок намистинок Ш – широко відомий Е – ерудований В – вигадливий Ч – чесний Е – енергійний Н – небайдужий К – кмітливий О - обдарований Т.Г. Шевченко – поет – художник – українець – Великий Кобзар – патріот – політичний діяч – учитель – геній – талант.

		настрої пейзажної поезії за допомогою виразного читання, виховувати почуття естетичної насолоди від твору мистецтва.	судження (морально-етичного й естетичного характеру); обґрунтовувати свою думку; пояснювати ставлення автора до зображеного ; висловлювати думку про власне ставлення до зображеного , порівнювати її з авторською; самостійно та з допомогою вчителя виконувати творчі завдання до прочитаного (словесне малювання та ілюстрування).	
Березень	Весняні заклички. «Вийди, вийди, сонечко» (З народного). (С. 52–53) інтегрований урок літературного читання та народознавст	збагачувати уявлення дітей про українську народну пісню; Виховна та розвивальна: формувати національну самосвідомість учнів,	Розрізняти вірші та народні пісні, аналізувати українські народні співаночки	Бесіда « Жанри усної народної творчості » - Пригадайте, з яким жанром усної народної творчості ми познайомились (З потішками, скоромовками, прислів'ями, приказками, дитячими народними іграми). - А чому ігри називають народними? (Їх придумав народ). - Що промовляють діти, коли скликають до гри інших

	ва Бесіда «Жанри усної народної творчості»; проведення дитячої народної гри «журавель»; відновлення деформованого тексту; «Обряд «Зустріч весни» в Україні»	викликати інтерес до традицій свого народу, виховувати бережливе ставлення до природи; формувати мовленнєві вміння, розвивати увагу, пам'ять, творчі здібності. Навчальна: удосконалювати техніку читання, учити відшукувати у тексті образні вислови, описи, риму, формувати вміння повноцінно сприймати народні пісні, як жанр українського фольклору, розвивати інтерес до української народної творчості.	дітей ? (Заклички). - Як діти вирішують, хто буде водити у грі? (Рахують, промовляючи лічилки). - Зараз я вас всіх закликаю до народної гри "Журавель". Вчитель читає закличку: За горою, за крутою за горою золотою там шука-риба грала, золотее перо мала. Сама себе дивувала, що хороше вигравала. - А грати разом зі мною сьогодні буде Діти виходять у центр класу, стають у коло. 2. Робота з лічилкою. Визначення дійових осіб гри . - Я прошу ... за допомогою лічилки визначити, хто буде водити у грі "бабусю". А "журавля" буде визначати Проведення дитячої народної гри. Гра «Редагування речення». Індивідуальна робота. - У другому завданні слова в реченнях розсипалися, спробуйте навести лад в цих реченнях і тоді ви дізнаєтесь, над якими співаночками ми будемо сьогодні працювати? Діти самостійно працюють з завданням. Склади речення. ой вийди

				сонечко весна вийди Читання деформованого тексту «Обряд «Зустріч весни» в Україні», задалегідь підготовленими учнями. - Деякі з вас отримали додаткове домашнє завдання – прочитати деформований текст про обряд "Зустріч весни" в Україні. Я прошу вийти ... і ознайомити з цим обрядом всіх учнів. Діти читають відновлений текст "Обряд "Зустріч весни" в Україні" Прочитай текст. приносили, на, за уявленнями, Весну, предків, наших, птахи. у святкове, Зранку, зодягались, вбрання. хороводами, танцями, Піснями, веселими, зустрічали, пращури, весну, наші. збереглися, на Україні, Веснянки, тільки. називають, ще, Їх, гаївками. супроводжувалося, Це, обрядовими, піснями, свято, закличками, співаночками. співалось, про, В них, струмочки, квіти, птахів, сонечко.
Квіте нь	Урок позакласного читання «Матусенько рідна, це про тебе слова» (свято) Технологія «Мозковий штурм» Твір «Моя мама».	Удосконалив ати навички виразного читання; сприяти розвиткові творчих здібностей учнів; викликати почуття поваги до	уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	Технологія «Мозковий штурм» - Як найчастіше ви називаєте свою маму? Запишіть ці слова на дошці. матінка добра матусяласкава мамочка ніжна матусенька рідна мамуся турботлива - Яка ваша мама? Запишіть слова у другий стовпчик. Прислів'я про маму.

	Технологія «Два – чотири – всі разом» Гра «Улюблена мамина квітка» Пісні про маму Улюблена мамина пісня.	матері, як найважливішою і найріднішою людини для кожного; виховувати ласку, милосердя, доброту, ніжність.		Технологія «Два – чотири – всі разом» (Пари отримують завдання: з окремих частин скласти прислів'я. Пари об'єднуються в четвірки. Завдання: порівняти результати попередньої роботи, дійти згоди. Кожна четвірка зачитує, які склали прислів'я.) Шануй батька й неньку, буде тобі скрізь гладенько. На сонці добре сидіти, а коло мами добре жити. Лагідна, як мати рідна. Материне серце, як літнє сонце. У дитини заболить пальчик, а у матері – серце. Нема кращого друженька, як матінка рідненька. Нема цвіту кращого, як маківочка, нама нікого ріднішого, як матіночка. 3. Твір «Моя мама». (Учні зачитують твори, які вони написали вдома про своїх мам.) 4. Гра «Улюблена мамина квітка». - Погляньте на дошку. Кожен намалював улюблену квітку своєї мами і у нас вийшов ось такий чудовий букет. Пісні про маму. Улюблена мамина пісня. - Пісні про маму зачаровують нас надзвичайною ніжністю і любов'ю до своїх дітей, тугою за ними. Вони ніби ввібрали в себе всю мамину турботу, тепло і ласку. - Які пісні ви хочете нам заспівати? («Мамина вишня», «Росте черешня в мамі на городі», «Виростеш ти, сину», «Рідна мати моя», «Чебреці», колискові пісні)
Квіте нь	Урок позакласного читання	Поглиблюват и знання дітей про калину,	уміння співвідносит и вчинки	- У нас урок позакласного читання. На ньому працюватимуть:

	«Червона калино, чого в лузі гнешся?» (урок-конференція) Мозкова атака «Що я знаю про калину?» Конкурс на краще читання віршів учнями про калину	пробуджувати інтерес до прочитаного; розвивати навички правильного свідомого читання, уміння самостійно працювати з текстом, порівнювати, узагальнювати, робити висновки; виховувати бережливе ставлення до природи, чуйність і доброту.	героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	1. Інформаційна група, яка підготувала цікаві розповіді про калину. 2. Група читців подарує нам насолоду від читання. 3. Представник юних мовознавців поведе нас у світ багатства та краси рідної мови. 4. Група юних літературознавців ознайомить нас із додатковою літературою. 5. Група юних аналітиків підсумує сказане, запропонує висновки. 6. Секретар зафіксує на дошці найцікавіші думки. Літературознавець. Майже у всіх народів є символи – улюблені рослини. Так, наприклад, кленовий листок – це символ Канади, шипшина – символ Англії, гілочка сакури – Японії. У росіян символом є берізка. Символ і оберіг нашої землі – калина. Проблемне питання. Які ви знаєте прислів'я та приказки про калину? Без верби і калини нема України. Калина – символ України. Нема рідного краю без калинового гаю. Любуйся калиною, коли цвіте, а дитиною – коли росте. Посади біля хати калину – будеш мати долю щасливу. Стоїть у дворі дівонька, як над ставом калинонька. - А де ж росте калина? Інформатори. На нашій планеті росте понад 200 видів калини, а в Україні росте калина цілолиста. Немає жодного села чи міста в Україні, де б не росла калина. Вона росте скрізь: біля будинку, криниці, у лузі, парку. Весною вона радує нас рясним білим цвітом, а восени – червоними

			ягодами. Наш народ завжди її шанував, оспівував. Калина біля хати здавна найперша і найзначніша ознака оселі українця. Мозкова атака (мовознавці ставлять запитання, а літературознавці відповідають). - Яка калина за розміром? - Яке в неї галуззя? Які листки? - Який цвіт? Які ягоди? - Чим подобається тобі ця рослина? Опис (узагальнює один учень – представник мовознавців). Належить до родини жимолостевих. Це високий, з сильно-розвиненим галуззям, кущ. Пагони вкриті сірою корою з поздовжніми тріщинами. Листя трилопатеве, темно-зелене, округлене або зворотно-яйцевидне, знизу опушене, сірувато-зелене. Квіти білі, зібрані в плескаті зонтикоподібні суцвіття. Зовні квіти великі, зібрані у віночок, а в середині – дрібненькі, непоказні. Цікаво, що великі квіти не дають плодів, а з великих восени дозрівають червоні, соковиті круглі плоди. - Про калину складено багато легенд, казок, пісень, віршів, оповідань. До класу ви, дітки, принесли ось ці книжки. Ви їх прочитали, опрацювали. Що допомогло вам вибрати потрібну книжку? (Назва книги, автор, малюнки на обкладинці, ...) Літературознавець.1) Колись у сиву давнину турки, татари нападали на Україну. Палили села, а дівчат забирали в неволю. Дівчата плакали за своїми рідними, за Україною. Там, де падали дівочі сльози, виростала

				калина і розцвітала білим цвітом. 2) Не могли миритися батьки, брати, хлопці-козаки з цією наругою. Брала гострі шаблі і вирушали визволяти дівчат з неволі. Часто їм доводилось битися з ворогами, і там, де з ран капала кров, на калині з'являлись червоні плоди. Ось тому калина має красиві білі квіти і цілющі червоні плоди. - Настав час послухати повідомлення читців. 2. Г.Демченко «Калинка» (казка). - В честь кого названо калину? Чому? Що нагадує кісточка всередині ягідки? 3. В.Гринько «Матінка-калина», М.Магера «Калина». - Кого нагадує авору калина? Зачитайте опис калини. 4. Пісні про калину. - Без пісень про калину не уявити собі пісенної народної творчості, не злічити пісень про цю рослину: «Червона калина, похиле деревце», «Ти, червона калино, чого листя опустила», «Ой у лузі при дорозі зацвіла калина», «Ой зацвіла калина, а з неї цвіток упав», «Ой єсть в лісі калина» та ін. (Учні виконують одну з пісень) 5. Т.Шевченко «Зацвіла в долині червона калина», «Тече вода з-під явора», І.Франко «Червона калино, чого в лузі гнешся?», Марійка Підгірянка «Колишися, калинонько, колишися», Леся Українка «Поки ніж не крас, калина не грає». Літературознавець. 1) У калині, мабуть, більш ніж у будь-якому кущі, поєдналося красиве і корисне. Калинові ягоди – гарні ліки при багатьох хворобах: кашлі,

				ангіні, запальних процесах шлунка й кишечника. Для лікувальних цілей використовують також листя і корінь. Стертим у порошок коренем присипали болючі зуби, а свіже листя прикладали до наривів. 2) Кора у калини також має цілющі властивості. Відвар з кори застосовували не тільки внутрішньо, а й для промивання ран. У народній медицині використовують і цвіт калини, оті білі пишні пелюстки, що так тішать око. Читання власно підібраних учнями віршів про калину Хай і знов калина Червоніє, досягає, Всьому світу заявляє: „Я – країна Україна – На горі калина!” П. Тичина Серед поля, край села Калинонька зацвіла Ніби дівчина в віночку У вишиваній сорочці Русу косу заплела. Л. Біда
Квіте нь	Українська народна веснянка «Травка-веснянка». (С. 53–54 Розповідь учителя про веснянки, гаївки Розучування веснянок та гаївок	Ознайомити учнів з великодньою обрядовістю, з веснянками і гаївками. Навчити водити хороводи (Великодні), вивчити на уроці 3-4 гаївки, виховувати у дітей любов до свого краю, своїх обрядових	уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	Розповідь учителя про веснянки, гаївки. Веснянки — назва старовинних слов'янських обрядових пісень пов'язаних з початком весни і наближення весняних польових робіт за допомогою веснянок люди передавали свою енергію природи, щоб усе живе навколо прокинувся і знову ожило. Веснянки співаються майже завжди одночасно з танцями та іграми, які мають закликати весняну та добрий урожай. кожна місцевість, Окрім особливої назви мала ще й свої традиційні слова веснянок та веселих забав. Різновидом веснянок є гаївки —

		традицій, виховувати естетичні смаки у дітей, кращі моральні якості (любов, дружбу, повагу) почуття гумору.		пісні, що виконували скільки учасники Великодніх свят. Гаївок було багато і різних для молодших дітей, для старших для хлопців і дівчат, були й гаївки, у яких парубки то дівчата обирали собі пару. На відміну від гаївок, веснянки мали цілий цикл веселих пісень, які співаються від Благовіщення цілу весну. Не кожна веснянка є гаївкою, хоч кожна гаївка є веснянкою. Але попри все, найголовніше залишається те, що усі веснянки, як би їх не називали — це ті пісні, що звеселяють людей, несуть їхні душі красу та оптимізму та є дорогоцінним скарбом обрання культури наших прапрадідів. 4) Розучування гаївок (Діти разом повторюють слова, стають в коло) Гаївки «Голубка» (2р.) 5) Вчаться водити хоровод, гаївки (Голубка (2р.)) Аналіз української народної веснянки «Травка-веснянка».
Квіте нь	«Підлога буде чиста... А душа?». Висловлювання власного ставлення до вчинків дійових осіб. (С. 60–61) Гра «Передбачення» Дискусія «Що таке чистота душі?» Конкурс «Створюю сам	Удосконалювати вміння учнів на слух сприймати текст, аналізувати його, дискутувати на тему чемності, поваги до старших. Сприяти розвитку вмінь уважно вислуховувати думки товаришів, залучати	уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	Дискусія «Що таке чистота душі?» - Як ви розумієте слово «душа»? - Що уявляєте, коли вимовляєте це слово? З якими словами асоціюється? - Що таке чистота душі? - Чи повинна людина тримати душу в чистоті? Гра «Передбачення». Висловлювання думок щодо сюжету твору за назвою. Конкурс «Створюю сам запитання до твору». Учні повинні у парах поставити запитання до тексту твору. / На дошці таблиця для допомоги при постановці питань. /

	запитання до твору» Гра «Добрі чарівники» Гра «Добери прислів'я»	всіх учнів до дискусії. Розвивати навички критичного, творчого і толерантного мислення.		Як ...? Де ...? Чому ...? Навіщо ...? Звідки ...? і т. д. Можливі варіанти: 1) Що означає словосполучення «чиста душа»? 2) Чому мама низько вклонилася бабусі? 3) Навіщо учні витирають підлогу після уроків? 4) Навіщо приходить комісія і ставить оцінку? Гра «Добрі чарівники» (Робота в групах) - Я хочу вас познайомити з першокласниками, які навчаються у нашій школі. Але вони ще мало вміють, адже провчилися в школі ще дуже мало. Уявіть, що ми йдемо до них в гості. - Що хороше можна для них зробити? – Як краще можна провести час? (Влаштували б разом концерт, провели змагання з бігу, кидання в ціль, вивчили б скоромовку, відремонтували б книги, іграшки, вивчили б нову гру, прочитали і обговорили б цікаву книгу). Гра «Добери прислів'я». Учні повинні дібрати прислів'я, яке узагальнює ідею твору. 1. Шануй людей і тебе шануватимуть. 2. Краса людини – в її душі. 3. Годину в добрі побудеш – все горе забудеш. 4. Добре слово краще за цукор і мед. 5. Людині потрібна людяність.
Квіте нь	Свято Великодня. Л. Глібов «Христос Воскрес!». (С. 64–65) екскурс в історію	ознайомити учнів з історією виникнення свята Великодня; розширити знання про	уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми	Учитель розповідає про виникнення свята. Пропоную до вашої уваги короткий екскурс в історію виникнення свята Великодня. Найулюбленіше, найсвітліше християнське свято — Великдень — Світле Христове Воскресіння,

	виникнення свята Великодня. Ідейно-художній аналіз вірша Л. Глібова «Христос Воскрес!» Конкурс «Я знаю народні прикмети, прислів'я та приказки про Великодень» Гра «Добери риму»	символічне значення писанки; установити зв'язок між літературою, християнською етикою, музикою, народознавством, образотворчим мистецтвом, поезією; учити виразно і вдумливо читати твори; удосконалювати навички їх художнього аналізу; розвивати творчі здібності, мислення, фантазію; виховувати інтерес та повагу до народних традицій.	патріотичними якостями	або Пасха. Це — родинне свято, що збирає разом усю сім'ю. Усім нам відомо, що Ісус невинно ніс важкий хрест на гору Голгофу. Його було розп'ято. Божа Мати плакала ревними сльозами під хрестом. Після трьох годин важких мук Ісус помер. Його поховали учні в новому гробі під горою. Коло гробу було поставлено військову сторожу. Люди розійшлися. Лише Божа Мати ще довго стояла, поки землю накрила темна ніч. Тоді й вона з великим болем у серці поволі пішла до міста, але всю дорогу скропила гіркими гарячими сльозами. У неділю рано зібралися кілька жінок і пішли до гробу Ісуса. Але у гробі Господнього тіла не застали. Ангел, який у сліпучому сяйві з'явився, сказав їм, що Христос Воскрес. Жінки, втішені тією новиною, верталися щасливі до міста. На дорозі вони побачили прегарні писанки і почали їх збирати. Жінки зразу зрозуміли, що це — сльози Божої Матері, які перетворились на писанки. Зустрічаючи людей по дорозі, вони з радістю говорили: «Христос Воскрес», — і дарували їм гарні писанки. З тієї пори писанка означає радість, яку нам приносить Христове Воскресіння. Проблемне запитання — Чим писанка відрізняється від крашанки? (Писанки розписуються за допомогою воску, часто у два кольори. Писанки ніколи не варять, їх не їдять, а дарують і зберігають як талісман. Крашанки фарбують природними барвниками в один колір, їх варять, їдять.) Ідейно-художній аналіз вірша Л. Глібова «Христос Воскрес!»

				(Декламування поезії.) — Який настрій поезії? (Піднесений, урочистий, радісний.) — Які почуття викликав цей твір? (Радість, святковий настрій.) — Які пісні виконуються у час Великодніх свят? (Гаївки.) Конкурс «Я знаю народні прикмети, прислів'я та приказки про Великдень» З народного <table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="background-color: #e6f2ff;"> Народні прикмети, повір'я - На Великдень перший раз закує зозуля. - Де вовк на Великдень зачусь дзвони, то там буде щилий рік крутитися. </td> <td style="background-color: #e6ffe6;"> ❖ Прислів'я та примовки - На Великдень: кожна дівка – маківочка, кожен хлопець – голубочок. - Такий вдатний газда, що й кури крашанками несуться. - Рохкай, пащо, рохкай, іще не Великдень. - Іж Ковбаску, поки Паска. А яйце від курки старше, бо воно свячене </td> </tr> </table> Гра «Добери риму» Садок- ... Рай - Мати- Небес -.....	Народні прикмети, повір'я - На Великдень перший раз закує зозуля. - Де вовк на Великдень зачусь дзвони, то там буде щилий рік крутитися.	❖ Прислів'я та примовки - На Великдень: кожна дівка – маківочка, кожен хлопець – голубочок. - Такий вдатний газда, що й кури крашанками несуться. - Рохкай, пащо, рохкай, іще не Великдень. - Іж Ковбаску, поки Паска. А яйце від курки старше, бо воно свячене										
Народні прикмети, повір'я - На Великдень перший раз закує зозуля. - Де вовк на Великдень зачусь дзвони, то там буде щилий рік крутитися.	❖ Прислів'я та примовки - На Великдень: кожна дівка – маківочка, кожен хлопець – голубочок. - Такий вдатний газда, що й кури крашанками несуться. - Рохкай, пащо, рохкай, іще не Великдень. - Іж Ковбаску, поки Паска. А яйце від курки старше, бо воно свячене															
Квіте нь	За Н. Наркевич «Лесина квітка» Обговорення вчинків дійових осіб (С. 65–67)	ознайомити учнів з українськими традиціями святкування Великодня; розширити знання про значення Великодня; установити зв'язок між літературою, християнсько ю етикою, музикою, народознавств ом, образотворчи м	учити виразно і вдумливо читати твори; удосконалю вати навички їх художнього аналізу; розвивати творчі здібності, мислення, фантазію;	Заповніть таблицю за зразком <table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td>Назва твору</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Хто головні персонажі?</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Що мене найбільше вразило?</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Запитання Лесі:</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Запитання Юркові:</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Запитання Грицеві:</td> <td></td> </tr> </table> Гра «Інтерв'ю». Учні у парах виконують роль кореспондентів і	Назва твору		Хто головні персонажі?		Що мене найбільше вразило?		Запитання Лесі:		Запитання Юркові:		Запитання Грицеві:	
Назва твору																
Хто головні персонажі?																
Що мене найбільше вразило?																
Запитання Лесі:																
Запитання Юркові:																
Запитання Грицеві:																

		мистецтвом, поезією; виховувати інтерес та повагу до народних традицій.		Лесі. По закінченні часу на обговорення кожна пара представляє результати роботи щодо інтерв'ю у Лесі, обмінюються своїми ідеями та аргументами з усім класом. Гра «Намалюємо мультфільм». Створення учнями кадрів мультфільму до оповідання у групах. Гра «Співатор». Учні у парах створюють свій варіант фіналу твору.
Квіте нь	В. Таран «Писанка». (С. 68–69) Гра «Хто краще?» Гра «Шифрувальники» Квест «Збери Яєчко» Порівняльний аналіз віршів В.Тарана «Писанка», Л. Полтави «Великодні писанки», Д. Чередниченка «Розмалюю писанку» гра «Знайди помилку»	розширювати знання учнів про звичаї українського народу, традиції святкування Великодня; удосконалювати навички виразного, швидкого читання; виховувати повагу до культурних цінностей майбутніх поколінь, любов до рідної землі	розвивати вміння виділяти у тексті головне; уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	Гра «Хто краще?». Учні повинні розповісти про традиції святкування Великодня. Виграє той, хто дасть найбільш повну інформацію та цікавіше розповідь. Гра «Шифрувальники». Для проведення гри клас поділяємо на команди. Кожна команда отримує картку з однаковим завданням. Завдання: у кожному рядку знайти «зайву» літеру. Скласти всі «зайві» літери з кожного рядка і прочитати назву твору. Перемагає та команда, яка швидше і правильніше виконає завдання. OOOOOOOOPOOOOOOOOOO VVVIVVVVVVVVVVVVVVVVVVV IIIIISIIIIIIIIIIIIIIIIIIII ДАДДДДЛДЛДЛДЛДЛДЛДЛДЛД ТТТТНТТТТТТТТТТТТТТТТТТТ КООООООООООООООООООО RRRRRRRRRARRRRRRRRRRR («Писанка».) Квест «Збери Яєчко» На дошці 10 елементів яєць, 2 команди намагаються швидше за іншу команду зібрати своє яйце. Порівняльний аналіз віршів В.Тарана «Писанка» та Л.

				Полтави «Великодні писанки», Д. Чередниченка «Розмалюю писанку» РОЗМАЛЮЮ ПИСАНКУ Розмалюю писанку, Розмалюю, Гривастого коника Намалюю. Розмалюю писанку, Розмалюю, Соловейка-любчика Намалюю. А сопілка буде грати, Соловейко щебетати, А гривастий кониченько - Славно танцювати. ВЕЛИКОДНІ ПИСАНКИ Що за дивнії яєчка Наша курочка знесла? Намальоване гніздечко, Ще й пташиночка мала! Навкруги - барвисті квіти, Жовті, сині гілочки... Чи здогадуєтесь, діти, Що це? Певно — писанки! Їх не курочка знесла, Їх матуся принесла, Ми гуртом розмалювали Для святкового стола: Сяють наші писанки, — Як весняні квіточки! - Що спільного у віршах? Про що у них йдеться? - Яку ідею обстоюють автори? - Які засоби використовують? - Що відрізняє вірші? Гра «Знайди помилку». Вчитель читає вірш з помилками, а учні їх знаходять. В хаті на осонні Сяду на кріслі. Сяду я скрасчку — Розпищу картину. Нумо, пензлю, потанцюй, Гарно картину малюй.

				Буде небо і трава, І ставочок, і поля. Сильний і міцний кленок, А на ньому — яструбок. Буде в мене писанка — Про Київ пісенька.
Траве нь	Урок позакласного читання «Рідний край і наші земляки письменники» (урок-подорож) Гра «Добери риму» Гра «Про що розкажуть непрочитані твори?» Гра «Крісло автора».	Розширити знання учнів про творчість письменників -земляків; познайомити з біографічним і даними таких письменників як ; вивчити їх найцікавіші поезії та прозові твори, навчити аналізувати їх; розвивати уяву, мислення; виховувати любов до своєї землі, до художнього слова, почуття гордості за славних земляків.	уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	Біографія В.Струтинського. Бесіда за змістом вірша «Дивний сон». - Про що розповідається у вірші? - Яким ви бачите головного героя? Чи хотіли б ви бути на нього схожим? - До чого закликає автор? Бесіда за змістом вірша «По секрету». - Чи сподобався вам вірш? Що вас вразило? - Яка тема вірша? - Поясніть назву вірша. Придумайте власну назву вірша. - Якби ви зустріли головного героя вірша, то що б у нього запитали б? Гра «Добери риму». Учні повинні дібрати риму до слів: Удав- ... Слон- .. Вдома - ... Киця - Гра «Про що розкажуть непрочитані твори?» Дидактична мета. Вчити дітей налаштовуватися на книгу і правильно починати знайомство з нею, визначити тему, можливий зміст книги. Зміст. Учитель демонструє учням незнайомі книги (ілюстрації подані вище): «Таємниці квітчаного міста», «Обрії», «Чому рипить сніжок». Діти розкладають обкладинки, титульні сторінки, ілюстрації, зміст. Виграє той, хто швидше здогадається, про що

				може розповідатися у кожній книзі. Завдання після гри. Прочитай удома твір, перевірити, чи правильно ти визначив зміст непрочитаної книги. Гра «Крісло автора». Діти по черзі сідають в крісло і грають роль автора, розповідають від його імені про себе та відповідають на питання учнів за оповіданням «Сідайте, будь ласка». - Що надихнуло автора створити такий твір? - Що хотів донести до читачів? - Чому він зобразив саме такий образ головного героя?
Травень	Добре ім'я — найкраще багатство». А. Григорука «Нетерплячка». (С. 69–71) Гра «Інтерв'ю». Конкурс на кращий план до твору.	розширювати знання учнів про творчість А.Григорука; удосконалювати навички виразного, швидкого читання; виховувати, любов до природи, рідної землі, доброти та милосердя	Уміння висловлюватись, створювати план; уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	Гра «Інтерв'ю». Учні у парах виконують роль кореспондентів і Мар'янки. По закінченні часу на обговорення кожна пара представляє результати роботи щодо інтерв'ю у героїні, обмінюються своїми ідеями та аргументами з усім класом. Запитання для героїні: - Що ти можеш розповісти про себе? - Чому ти так вчинила? - Які у тебе здогади щодо того, що грушка знову з'явилась на дереві? Що б ти порадив/порадила Мар'янці? Конкурс на кращий план до твору. 1. Перший цвіт на грушці у саду. 2. Одна грушка на гілці. 3. Нетерплячка Мар'янки. 4. Вчинок героїні. 5. Поява нової грушки на гілці.
Травень	І. Сенченко «Мандрівна	розширювати знання учнів	уміння співвідносити	Конкурс «Які квітки є символами України ?». Учні

	квітка». (С. 71–73). Конкурс «Які квітки є символами України?». Розповідь учителя про квітку мак Гра «Намалюємо мультфільм»	про творчість І.Сенченка; удосконалювати навички виразного, швидкого читання; виховувати повагу до культурних цінностей майбутніх поколінь, любов до рідної землі, України	и вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	змагаються у знаннях про росилини та квіти, які є символами України. Чорнобривці Немає України без білої хати і чорнобривців, які милують око до сивих морозів. Чорнобривці — трав'яниста рослина. Її є 20 видів, які у дикому вигляді зустрічаються в Америці. Є високі й низькі, зі своєрідним запахом і без нього. В Україні поширені декоративні чорнобривці. Вважалося, що чорнобривці допомагають позбутися головного болю. Для українців чорнобривці символізують дитинство, рідну матір і батька, рідну оселю. Барвінок Барвінок — теж символ України. Україну називають барвінковим краєм. Прекрасна, осяйна ця рослина. Квітневої пори на коротких пагонах розкриваються ніжні, кольору небесної блакитні, п'ятипелюсткові квіти барвінку. Чому так люблять і шанують люди барвінок? Через нев'янучу зелень і виняткову живучість у середні віки барвінкові приписували чудодійну силу і вважали його символом вічності й постійності. Казали, що він оберігає від влади диявола і всякої нечисті й через те вішали над дверима оселі та ніколи не викидали на смітник, а лише у воду. Барвінком прикрашають весільний коровай, його садять біля хати. Барвінок влітають дівчата у віночок. Він зеленіє навіть під снігом. Барвінок є символом кохання, і барвінок-символ вічності.

			Розповідь учителя про квітку мак. В українській міфології мак має дуже багато значень. Це символ сонця, безкінечності буття й життєвої скороминущості, пишної краси, волі, гордості, сну, отрути, оберегу від нечистої сили, а також хлопця-козака, крові, смерті. Ця квітка часто згадується в українських народних піснях та думах, особливо козацької доби: “Ой, з могили видно всі долини, – сизокрилий орел пролітає: стоїть військо славне Запорізьке – як мак процвітає...”. У відомій пісні “Ой, ти, Морозенку, славний козаچه”, мак згадується поруч зі смертю козака: “...Обступили Морозенка турецької війська. По тім боці запорожці покопали шанці; Ой, ввіймали Морозенка у неділю вранці. Ой, не даром ранесенько той мак розпускався, – Ой, уже наш Морозенко в неволю попався...” Образ маку нерідко символізує козака, що героїчно загинув, боронячи Україну. З народної творчості мак у такому символічному значенні перейшов у художню літературу. У Івана Франка: “Гей, Січ іде, красен мак цвіте! Кому прикре наше діло, Нам воно святе”. Легенду про мак обробив і Михайло Стельмах у творі “У долині мак цвіте”: “...Ординці воїна скришили, на землю впало тіло біле і, наче зерно, проросло, а влітку маком зацвіло...” Одна із героїнь роману Олеся Гончара “Прапорonosці” гине в долині червоних маків. Гра «Намалюємо мультфільм» Діти діляться на групи, отримують завдання на картках, виконують його, обмінюються думками. Завдання:

				- Які малюнки можна намалювати дотвору, щоб діти, які його не читали, зрозуміли зміст? - Виберіть серед поданих ілюстрацій найменшу кількість, за якими можна відтворити зміст оповідання. - Виберіть із твору або придумайте підписи до ілюстрацій. У результаті виконання завдання має вийти мультфільм.
Травень	А. Камінчук «Це моя Україна». Виразне читання вірша. (С. 73–74) Порівняльний шлях аналізу творів на одну тему на прикладах віршів М. Сингаївського «Мати-Україно!», М. Познанської «Про нашу Україну». А. Камінчука «Це моя Україна» Конкурс на краще читання віршів на одну тему	розширювати знання учнів про творчість А.Камінчука; удосконалювати навички виразного, швидкого читання; виховувати любов до рідної землі та України	уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	Порівняльний шлях аналізу творів на одну тему. Продемонструємо це на прикладах віршів М. Сингаївського «Мати-Україно!», М. Познанської «Про нашу Україну», А. Камінчука «Це моя Україна». 1. Знайомство з текстами. - Діти, давайте познайомимося з віршами М. Сингаївського «Мати-Україно!», М. Познанської «Про нашу Україну», А. Камінчука «Це моя Україна» і спробуємо порівняти їх. Учні знайомляться з цими віршами про Батьківщину. 2. Обговорення прочитаного. - Що спільного в прочитаних віршах? (І в першому, і в другому, і в третьому вірші описано красу рідної землі – нашої України, з її полями, гаями, калиною. Спільною також є ідея – звеличення нашої Батьківщини, краси її природи, народу). - Чим відрізняються ці твори? (У вірші «Про нашу Україну» автор змальовує образ соловейка, який співає, і цим він схожий на співучий український народ; у віршах «Мати-Україно!» та «Це моя Україна» автори оспівують Батьківщину, стверджуючи, що вона у нас одна). 3. Перечитування і робота з текстом.

			Вчитель опрацьовує з учнями значення незрозумілих слів і виразів: • зоріє доля – світить; • повсякчас – завжди; • диво-луна- відлуння; • окрас – прикраса. - За допомогою яких слів авторам вдалося передати свою любов до Батьківщини? У вірші «Про нашу Україну» є фрази «Ми дуже любим весь наш край», «І любим Україну», а також епітети: «зелений гай», «рясну калину», метафора «змагається соловейко з нами». Вірш «Це моя Україна» насичений фразами «Це моя Україна», «Це моя Батьківщина, що, як тато і мама, одна!», а також епітетом: «диво-луна», метафорою «котиться диво-луна». Вірш «Мати-Україно!» містить патріотичні фрази «Мати-Україно, ти одна у нас!», «Рідна мати-Батьківщино», епітет «доля світла і ясна», метафора «зоріє доля». - Яке з поданих прислів'їв виражає головну думку цих 3 віршів? (Наша слава – Українська держава. Без верби і калини немає України. Людина без Вітчизни, як соловей без пісні). Нема на світі другої України, немає другого Дніпра. Україна одному — до границь його ланів, а другому — від колиски до гробу серед злиднів. Наша слава – Українська держава. Без верби і калини немає України. Вкраїна – мати, за неї треба головою стояти. На чужій стороні Вітчизна удвічі миліша. Жити – Вітчизні служити. Нема в світі милішого, як своя країна!

				Людина без Вітчизни, як соловей без пісні. За народ і волю віддамо життя і долю. Без відваги зазнаєш зневаги. За морем тепліше, та вдома миліше. Будь-кому мила своя країна. Що країна, то родина. Нове у нас тепер життя – старому не буде вороття. Конкурс на краще читання віршів на одну тему
Травень	П. Осадчук «Попід гору в'ється річка». (С. 74–76). Конкурс на краще читання вірша конкурс на кращий малюнок до вірша. Гра «Добери риму» Гра «Крісло автора».	розширювати знання учнів про творчість П.Осадчука, удосконалювати навички виразного, швидкого читання; виховувати повагу до природи, любов до рідної землі	Виразно читати; уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	Конкурс на краще читання вірша Гра «Добери риму» Річка - ... Високо- ... Побачив- .. не знає - ... в себе - ... крила - ... Конкурс на кращий малюнок до вірша та підпис під малюнком. Гра «Крісло автора». Діти по черзі сідають в крісло і грають роль автора, розповідають від його імені про себе та відповідають на питання учнів за оповіданням «Сідайте, будь ласка». - Що надихнуло автора створити такий твір? - Що хотів донести до читачів? - Чому він зобразив саме такий образ головного героя?
Травень	К. Малицька «Як діти яблуньку врятували». Добір інших заголовків до тексту. (С. 81–82). Гра «Встанови	розширювати знання учнів про сучасних, удосконалювати навички виразного, швидкого читання; виховувати шанобливе	Уміння встановлювати взаємозв'язок між героями та подіями твору, обстоювати власну позицію.	Гра «Встанови послідовність подій» 3. Треба швидше наш садок очистити; 1. Торік яблунька була весела, в зеленому листі. 2. Наплела собі гусинь гніздечок на зиму. Гра «Знайди помилку». Учитель зачитує текст, а учні виправляють

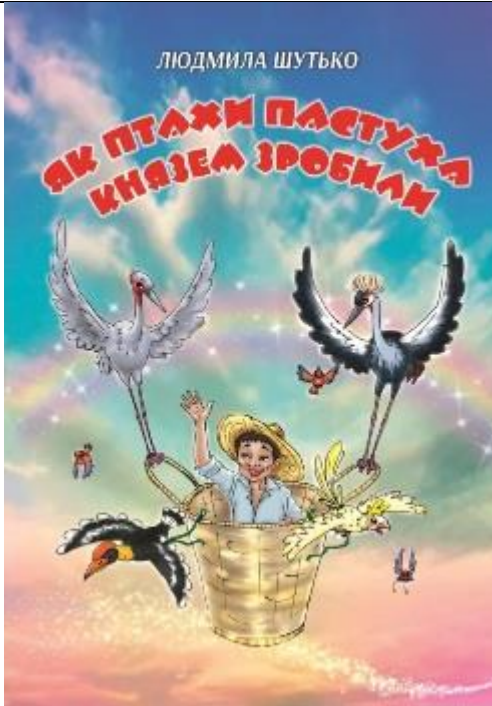
	послідовність подій» Гра «Знайди помилку» Гра «Співавтори».	ставлення до природи, примноження її багатств, любов до рідної землі		помилки. Усім сумно навесні, тільки молода яблунька, що у шкільному садку росте, радісна стоїть. Що їй, зеленій, робити? Ось що з нею трапилось. Стояла вона торік стомлена, в жовтому листі, а між листям ховалися жовті яблука. Кислі були яблучка, і сама вона струнка, пишна. Діти її дуже любили. Гра «Співавтори». Учитель читає твір. Завдання: - Придумай продовження твору. Які події могли відбутися в майбутньому? - Хто з героїв мав сильніший вплив на події? Якщо його забрати, як зміниться сюжет твору? - Яка з подій вплинула на подальший розвиток сюжету?
Травень	Сучасна література Чернігівщини (колективний проєкт)	Розширити знання учнів про творчість письменників -земляків; познайомити з біографічними даними таких письменників як Лариса Юхимівна Ткач, Людмила Григорівна Шутько; вивчити їх найцікавіші твори, навчити аналізувати їх; розвивати уяву, мислення;	Дослідницькі і уміння, уміння працювати разом	Учні об'єднуються у групи. Кожна готує коротенький огляд літератури, виданої на Чернігівщині у 2000-х рр. Перша 4 дітей підготувала таку інформацію. Лариса Юхимівна Ткач народилася 5 жовтня 1948 р. у селі Сиволож Борзнянського району Чернігівської області. Закінчила середню школу в с. Велика Загорівка і технікум торгівлі в Чернігові. Працювала за фахом. На початку 90-х років минулого століття взяла активну участь у заходах, спрямованих на утвердження нашої Незалежності, на духовне відродження нашого краю, є активісткою чернігівської «Просвіти». Веде активну громадську і просвітницьку роботу, гідно проявляє себе у відстоювання та збереженні національної спадщини, культури та рідної мови.

		виховувати любов до своєї землі, до художнього слова, почуття гордості за славних земляків.	Лариса є членкинею літературної спілки «Чернігів». Вона – багатогранна у своїх діяннях. Пише для дітей і дорослих. Друкується в періодичній пресі. У авторському доробку Лариси Ткач є дитячі збірки «Ріки течія» (2003), «Неслухняний дощик» (2005), «Свято весни» (2008), «Їсти хочу і лежати» (2013) і поетична збірка «Кришталева роса» (Чернігів, вид. Лозовий, 2015). У своїх дитячих творах авторка не вишукує якихось захмарних образів. Вона пише про те, що бачить довкола. Про голубів, мишку, котика, їжачка, козу, небо, дощ і т. ін. Письмо у неї легке, не відчувається ніякої напруги. Лариса Ткач добре знає дитячу душу й вправно розкриває різні її грані у своїх віршах. До нової поетичної збірки «Кришталева роса», за яку її висунуто на здобуття премії, увійшли вірші, написані переважно останнім часом. Багато поезій навіяні тривожним сьогоденням, авторка досліджує вічні теми добра, справедливості, а також прагне зрозуміти і осмислити загадкову сутність людини, швидкоплинність людського буття. Поезія Лариси Юхимівни наповнена ніжністю та любов'ю до рідного краю та відзначається тонким ліризмом, щирістю, непідробленими почуттями та переживаннями.

				Чернігівська письменниця Лариса Юхимівна Ткач порадувала малечу новою книжечкою дитячого гумору «Їсти хочу і лежати». Книжечка побачила світ у 2013 р. До збірки увійшли віршики про дотепних дітей, про їхнє розуміння світу та людських стосунків, яке породжує гумор та викликає посмішку. Збірочку поетка присвятила своїм онукам, сюжети для віршів черпала також із спілкування з ними. А самі вірші добрі, радісні і проникнуті теплою іронією до своїх героїв. В обласному конкурсі «Краща книга року-2013» збірочка Лариси Ткач посіла почесне 2-ге місце. Сонце високо Роздягла мама синочка, Випрала йому сорочку: Ну ж мені допоможи, З м'ячем гратись не біжи. Йди на сонечку повісь, Не впади тільки, дивись. Повернись малий до хати: Мені сонця не дістати. Наступна група з 4 учнів підготувала такі відомості про сучасну літературу рідного краю:

Чернігівська письменниця Лариса Юхимівна Ткач порадувала малечу

				Людмила ШУТЬКО ЯК ПТАХИ ПАСТУХА КНЯЗЕМ ЗРОБИЛИ Наша землячка Людмила Григорівна Шутько тривалий час мешкає в сонячній Італії. І пише захоплюючі, пригодницькі казки для дітей. Малеча – в захваті! Діти подарували письменниці вже сотні малюнків і своїх відгуків на її твори. Людмила Шутько – письменниця популярна та відома, лауреат престижних міжнародних літературних премій імені Миколи Гоголя, Григорія Сковороди, Пантелеймона Куліша, Лесі Українки, «Золотий Дюк»... П'ята книжка, як і попередні чотири («Закон радості», «Гуртожиток у лісі», «Чи є душа у дерева?» та «Як подружитися з часом?») має великий формат і навсіх сторінках містить прекрасні кольорові ілюстрації художниці Марини Скоробагатько. Як чернігівка потрапила до Італії? Як вона там живе? Про що мріє? Людмила Шутько – родом із Кіровоградщини. Як і багатьох

			співвітчизниць, життя не балувало жінку і вже багато років вона живе в Італії. Проте на чужині не забула про своє коріння і знайшла віддушину у творчості. Жінка пише захоплюючі казки для малечі – про пригоди білочок, мурашок, байбаків, лисичок, кіз, ведмедів, мавпочок, собак, котів, які діти читають італійською та українською мовами. Про своє дитинство Людмила згадує з болем і з вдячністю рідним, які не залишили дівчинку поневірятися. До війни її батьки викладали в сільськогосподарському технікумі. Потім батько загинув на фронті, як і мільйони українців... А мама в нелегкий повоєнний час пішла працювати агрономом – на машинно-тракторну станцію, бо їй дали житло – півхати. У родині вона була найменшою, п'ятою дитиною. Старші брати й сестри не віддали її до дитбудинку. Боялися, що там лущуватимуть, отож доглядали самі. З дитинства любила читати і здобула вищу освіту. А далі була тяжка робота на Донеччині, в Росії, у Казахстані. Згодом вирішила повернутися додому – в Україну. 2013 р. побачила світ збірка казок та оповідань для дітей Людмили Шутько «Закон радості». Казки видані двома мовами – українською та італійською, а упорядником та перекладачем став відомий чернігівський письменник і журналіст Сергій Дзюба. Книжечка яскрава, весела, навчас доброти, дружби – справжніх людських стосунків. Книгу оцінили і місцеві літературознавці

			– на обласному конкурсі «Краща книга року-2013» вона посіла почесне 1-е місце у номінації «Література для дітей та підлітків». Наступна група з 4 учнів підготувала такі відомості про сучасну літературу рідного краю: Лана Світко (Світлана Сусленко)-дитяча письменниця. Народилась у Чернігові, навчалася у ЧГПУ ім. Т.Г. Шевченка. За фахом учитель початкових класів, за покликанням – філолог. Тому їй вельми до душі робота коректора в обласній газеті "Деснянська правда". Пані Лана живе в Чернігові, пише вірші – переважно ліричні. У творчому доробку Лани Світко є також і твори для дітей. Автор казок «Соняшник і Айстра», збірки творів ЛЮБИМ ДІТКАМ ВІД ЛАНИ СВІТКО», до якої увійшли твори: «Как-То-Так и Лишь-Бы-Что», «Чому Пушок не їв сніжок», «Новорічна історія (майже детектив, але з хепі-ендом)» та ін. Особливість творів – вони віршовані. Читаючи вірші Лани Світко перед очами проносяться картини із дитинства, запах квітів, трав і справжньої дружби. Ростислав Мусієнко так написав про казку Лани « (казка) вносить ще й нові барви до не так і багатого спектру

				людяності європейської цивілізації». Цікавим та актуальним є вірш поетеси «Листи на війну», завдяки якому разом з донькою стали фіналістами міського конкурсу "Читаюча родина Чернігова – 2016». «Листи на війну» А знаєш, сину, — скоро буде мир. Незгоди щезнуть назавжди з вітрами. Маленьким снишся ти мені, повір, Мій захисник, мій диво-богатир... Я так люблю тебе! Цілую. Мама. А знаєш, брате, — скінчиться війна. Навіки всохне сліз солоня річка. Тебе чекає рідна сторона. За тебе так тривожиться вона! І я, рідненький, — теж. Твоя сестричка. А знаєш, любий, — я щодня молюсь І вірю: згине наволоч погана. Я горда й сильна. Смутку не скорюсь. Заплакати захочу — усміхнусь. А ще — я сина жду. Твоя кохана. А знаєш, тату, — я вже підросла. Вже не вміщуся на твою долоньку. Не стане скоро в Україні зла, І твої руки, наче два крила, Обнімуть знов мене. Цілую. Донька. А знаєш, сину, — скоро буде мир... А знаєш, брате, — скінчиться війна... А знаєш, любий, — я щодня молюсь... А знаєш, тату, — я вже підросла... А знаєш — будуть сонце і весна... І ти — із нами.
Траве	«Стежками	Продовжуват	Уміння	Умови аукціону:

нь	Чернігова» (урок-аукціон)	и знайомити учнів з поезією поліських письменників, легендами та архітектурними пам'ятками рідного краю; розвивати вогник творчості, бажання більше читати; виховувати патріотичні почуття.	відчутти барви поетичного слова; уміння співвідносити вчинки героїв-патріотів з творів літератури з їхніми патріотичними якостями	1. Знання біографії, творів письменників рідного краю, легенд та архітектурних пам'яток. Учитель оголошує правила проведення аукціону, завдання якого полягає у купівлі учнями цікавих речей. В якості капіталу виступають виготовлені дітьми гроші, які можна придбати за знання. Вчитель пропонує відповісти на питання. У кінці аукціону кожен рахує гроші. Далі вчитель в якості розпорядчика аукціону проводить торги за допомогою молотка та гонга – виставляє лоти: книги, канцприладдя, бали. Відповідно лот «купує» той, хто має гроші та вміє вести торг. В аукціоні учні беруть участь кожен сам за себе, а оцінка виставляється відповідно до кількості грошей, які «заробили» школярі. Окремим стимулом для учнів буде можливість придбати за гарні знання якусь цікаву річ та можливість торгуватися. Запитання для аукціону: 1. Назвіть письменника рідного краю, який народився в Козелецькому районі. 2. Назвіть відомі дитячі твори письменника С.Дзюби. 3. Де народився С.Дзюба? 4. Назвіть відомі дитячі твори письменника Ю.Збанацького. 5. Назвіть вірші В.Струтинського. 6. Які ви знаєте архітектурні пам'ятки Чернігівщини. 7. Що ви знаєте про заснування Чернігова? 8. Які ви знаєте легенди про Чернігівщину? 9. Назвіть відомих патріотів Чернігівщини? 10. Назвіть відомих історичних

				діячів Чернігова. 11. Чи знаєте ви легенду про Чорну могилу ? 12. Що вам відомо про будинок полкової канцелярії в Чернігові ? 13. Що ви знаєте про чавунні гармати на Чернігівському Валі ? 14. Назвіть дитячих письменників рідного краю. 4. Підсумки аукціону.
Травень	Я серед інших. Шляхетна поведінка. В. Сухомлинський «Скажи людині «Доброго дня!»». Читання діалогів в особах. (С. 99). Гра «Розтлумач прислів'я» Інсценізація твору Дискусія «Чи можна шляхетну людину вважати патріотом?» Гра «Чарівна галявина» Конкурс на краще створення плану до твору Вправа «Я хочу позбутися...»	Продовжувати формувати уявлення дітей про моральні якості людини, сприяти їхнім проявам у повсякденному житті; вчити пізнавати знайомі твори Великого педагога, називати оповідання за уривками, казки – за малюнками – схемами. розкрити перевагу доброти над байдужністю, злістю; В.О.Сухомлинського. Розвивати в дітей чуття мови, темп мовлення; збагачувати словник дітей добрими	формувати вміння розмовляти українською мовою, прогнозувати, передбачати твір за назвою, вміння висловлювати власну думку, чуйно ставитися до людей, розрізняти хороші та погані вчинки на основі творів	Гра «Розтлумач прислів'я». «Сила птаха в крилах, а людини - в дружбі». «Хочеш собі добра, не роби нікому зла». «Друга шукай, а знайдеш - тримай». «Гостре словечко, раниць сердечко» «Чесне діло -роби сміло». «Ввічливість нічого не коштує, але багато дає». «Один за всіх і всі за одного». Вправа «Я хочу позбутися...» Я хочу позбутися ліні, жорстокості, брехні, байдужості, суперечок, ненависті, грубості, невихованості, злості, грубості, образ... (діти викидають чорні сердечка в коробочку). Дискусія «Чи можна шляхетну людину вважати патріотом?» - Кого можна назвати шляхетним? Чому? - Шляхетність шкодить чи допомагає у житті? - Чи можна шляхетну людину вважати патріотом? Інсценізація твору. Гра «Чарівна галявина» Квіти бачу я в руках у вас, Чудова галявина вийде у нас.

		словами, розвивати вміння розповідати оповідання за мнемотабліця ми, вчити брати участь в інсценуванні, грі-драматизації; за допомогою образів звірят, розвивати пізнавальну активність, інтонацію, артикуляційн у моторику, діалогічне та монологічне мовлення; продовжувати вчити малят немовними засобами виразності (жестами, мімікою) передавати характерні особливості образу. Розвивати у дітей мову культурного спілкування, правильне володіння літературною мовою, вправляти у виразному мовленні з метою впливу на емоційну сферу		По одному ви виходьте. Чарівне слово скажіть, І квіточку «посадіть». (дякую, пробачте, вибачте, перепрошую, на все добре, до побачення, доброго дня, спасибі, хай щастить.....). Конкурс на краще створення плану до твору. 1. Прогулянка батька та сина. 2. Зустріч за бабусею. 3. Пропозиція батька привітатися з бабусею. 4. Посмішка змінює світ.

		співрозмовника. Виховувати потребу в регулюванні своєї поведінки за свідомо засвоєними морально-етичними нормами, естетичне почуття, дбайливе ставлення до природи, добробуту, чуйність, уважність, дружні взаємовідносини, прагнення допомогти слабшому, милосердя.		

Додаток Е

Розробки уроків позакласного читання у 2 класі патріотичного змісту**Урок позакласного читання****ТЕМА. Рідний край і наші земляки-письменники.**

МЕТА. Розширити знання учнів про творчість письменників-земляків; познайомити з біографічними даними таких письменників як В.Струтинський С.Дзюба, Ю.Збанацький; вивчити їх найцікавіші твори, навчити аналізувати їх; розвивати уяву, мислення; виховувати любов до своєї землі, до художнього слова, почуття гордості за славних земляків.

ОБЛАДНАННЯ. Карта подорожі, виставка збірок письменників, портрети письменників.

ТИП УРОКУ. Урок – подорож.

ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

II. Повідомлення теми та мети уроку.

(Під звуки мелодії вчитель читає вірш)

Твій рідний край, дитино, -

То ті сільські хати,

Що в них живе народ наш,

Усі твої брати.

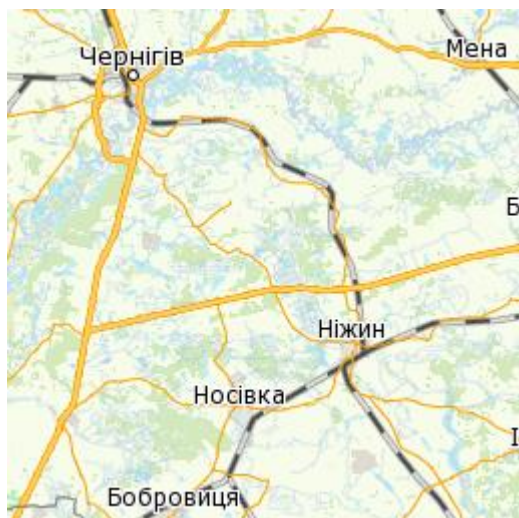
І ті птахи співучі,

І тих квіток розмай –

Це все, моя дитино,

Твій рідний край.

- Сьогодні, діти, у нас урок позакласного читання на тему «Рідний край і наші земляки-письменники.» Ми уявно помандруємо шляхами-доріжками по цій карті Чернігівщини. Роздивіться уважно.

III. Робота над темою уроку.

- Розпочнемо ми свій шлях з чарівного славетного Чернігова. Ця сторона славиться видатними людьми, письменниками. Вони увійшли яскравими сторінками в історію нашого рідного краю.

- Багатьом з нас відомий В.Струтинський. Василь Михайлович Струтинський - відомий дитячий український письменник, поет та журналіст.

Він народився 12 квітня 1946 р. в селі Кремне на Волині в сім'ї залізничника. Тут закінчив школу. Навчався заочно спочатку на музично-педагогічному, а згодом на філологічному факультетах Ніжинського педінституту імені Миколи Гоголя. Служив в армії. З 1966 року жив на

Чернігівщині. У 1969 році почав писати вірші для дітей. Вони друкувалися у багатьох газетах і журналах, звучали у програмах Національного радіо. Протягом 1982 - 2002 років видав 9 книжок, з яких 6 - поетичних та прозових для дітей. Став переможцем Всеукраїнського закритого конкурсу на кращу поетичну книгу для дітей (1984), лауреатом премії імені Бориса Грінченка, заснованої Чернігівською обласною "Просвітою" та лауреатом літературної премії імені Леоніда Глібова, яку заснувала обласна Літературна спілка "Чернігів". А також відзначений премією за книгу "Таємниця квітчаного міста", де в конкурсі "Краща книга року-2001" в Чернігові нагороджена за друге місце в номінації "Художня література". Помер 30 квітня 2003 року.

Гра «Про що розкажуть непрочитані твори?»

Дидактична мета. Вчити дітей налаштовуватися на книгу і правильно починати знайомство з нею, визначити тему, можливий зміст книги.

Зміст. Учитель демонструє учням незнайомі книги (ілюстрації подані вище): «Таємниці квітчаного міста», «Обрії», «Чому рипить сніжок». Діти розкладають обкладинки, титульні сторінки, ілюстрації, зміст. Виграє той, хто швидше здогадається, про що може розповідатися у кожній книзі.

Завдання після гри. Прочитай удома твір, перевір, чи правильно ти визначив зміст непрочитаної книги.

Учні читають вірші В.Струтинського.

Дивний сон

Хочте вірте, хочте ні –
Я катався на слоні!
Товстоногий він,
вухатий,
Величезний, ніби хата.
В джунглі рушив не для
втіхи –
По кокосові горіхи.
А під пальмою удав,
Так мене він налякав,
Що розтанув раптом слон
І розвіявся мій сон,
І прокинувся я вдома,
Де усе-усе знайоме.
Міцно спить під ліжком киця.
Що, цікаво, киці сниться?

Струтинський Василь. Дивний сон : [вірш] / В. Струтинський // Сонце
хвастати не вмів / В. Струтинський ; худож. В. Кирієнко. – Чернігів, 2006. –
С. 4.

Гра «Добери риму». Учні повинні дібрати риму до слів:

Удав- ...

Слон- ..

Вдома - ...

Киця -

Бесіда за змістом вірша

- Про що розповідається у вірші?
- Яким ви бачите головного героя? Чи хотіли б ви бути на нього схожим?
- До чого закликає автор?

По секрету

Скажу вам по секрету,

Великому секрету,

Найбільшому секрету

(нікому б не сказав)

Сашко відкрив планету

Нечувану планету!

І він оту планету

«Іринкою» назвав.

З вас кожен здогадався,

Напевно, здогадався,

Ну, звісно, здогадався:
 Він юний астроном.
 Узяв та закохався,
 По вуха закохався,
 На віки закохався
 В Іринку. От кіно!
 А я кохаю небо,
 Одне високе небо,
 Лиш я й прозоре небо,
 І телескоп шкільний.
 Не вірите – не треба,
 Всміхаєтесь про себе?
 У хлопців запитайте –
 Підтвердять це вони...
 Однак, якщо планету,
 Нечувану планету,
 Омріяну планету
 Відкрию раптом я,
 Скажу вам по секрету,
 Великому секрету,
 Найбільшому секрету
 Вже вибрав їй ім'я...

Струтинський Василь. По секрету : [вірш] / В. Струтинський // Сонце хвастати не вміє / В. Струтинський ; худож. В. Кирієнко. – Чернігів, 2006. – С. 3.

Бесіда за змістом.

- Чи сподобався вам вірш? Що вас вразило?
- Яка тема вірша?
- Поясніть назву вірша. Придумайте власну назву вірша.
- Якби ви зустріли головного героя вірша, то що б у нього запитали б?

Аналіз оповідання В. Струтинського «Сідайте, будь ласка», яке діти читали вдома.

Василь Струтинський

Сідайте, будь ласка

«Гур-гур-гур!» — весело гуркотів автобус.

Сергійко сидів у м'якому кріслі і пильно розглядав малюнки в новенькій «Азбуці».

«До школи! До школи!» — виспівував мотор.

Аж ось і зупинка. Двері розчинилися, й до салону зайшла тітонька.

— Сідайте, будь ласка,— враз підхопився Сергійко.

— Велике тобі спасибі,— сказала тітонька й опустила на звільнене місце.

На сусідній вулиці автобус знов зупинився. Зайшла старенька бабуся. В одній руці — білий вузлик, у другій — палиця.

— Сідайте, бабуню,— підвелася тітонька.

— Дякую,— сказала бабуся й, полегшено зітхнувши, сіла.

А Сергійкові стало так приємно, ніби це він поступився бабусі місцем.

Тим часом автобус поїхав далі.

Сергійко мав уже виходити, як до салону*, міцно тримаючись за мамину руку, увійшла зовсім маленька дівчинка.

— Ходи сюди та сідай, моє ластів'ятко,— сказала бабуся.

А дівчинка ще й говорити не вміє. Блимає* оченятами й мовчки усміхається.

— Спасибі вам, бабусю! — сказала за дівчинку її мама.

Сергійкові здалося, що це і йому подякували.

Вийшов він з автобуса. Помахав усім пасажиром рукою. А автобус: «Гур-гур-гур! На все тобі краще, Сергійку!»

* салон внутрішнє приміщення автобуса

* пильно моргає, дивитьсч, поглядає

* зітхнути сильно вдихнути і видихнути

* блимає дуже уважно

За матеріалами: <http://disted.edu.vn.ua/>.

Гра «Крісло автора». Діти по черзі сідають в крісло і грають роль автора, розповідають від його імені про себе та відповідають на питання учнів за оповіданням «Сідайте, будь ласка».

- Що надихнуло автора створити такий твір?
- Що хотів донести до читачів?
- Чому він зобразив саме такий образ головного героя?

Діти читають оповідання «Зоряні квіти».

Зоряні квіти

Навесні в затоні відтанули зорі. Гойднулися у воді, посміхнулися. А влітку на тому місці білі лілії розцвіли.

Дідусь Микола каже: «То зоряні квіти... Кожна небесна зірочка свою квітку пильнує. Зірвеш – і згасне зоря від смутку...»

Звісно, жартує дідусь. Та можна зрозуміти його : не збережемо білі лілії – менше краси і світла стане на землі...

Я і мій брат Сергій знаємо, що рідкісні рослини і тварини занесені до «Червоної книги». А от самої книги ніколи не бачили. Тому ми завели «Червону книгу річки», до якої заносимо річкових мешканців та найцікавіші рослини.

З любов'ю записали: бобрів, ондатр, сомів, раків, а також лепеху, водяний горіх, жовте латаття... Усього уже біля ста рослин. І найулюбленіша серед них – біла лілія.

Красивішої квітки на нашій річці нема.

Джерело: Струтинський Василь. Зоряні квіти / В. Струтинський // Голуба вулиця / В. Струтинський ; мал. В. Євдокименка. – Київ, 1982. – С. 20.

- **Про що розповідає автор? Яка ідея твору?**
- **Що ви можете розповісти про Червону книгу? Які рослини Чернігівщини занесені до цієї книги?**
- **Як ви можете схарактеризувати поведінку хлопчиків?**
- **Чому лінії названі у творі зоряними квітами? Що цим хотів сказати автор?**
- Також у цій місцевості проживає і **ДЗЮБА СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ**

(народ. 1964 р.) – український дитячий письменник. Народився у м.Пирятин Полтавської обл. Закінчив Київський держуніверситет імені Т. Шевченка, факультет журналістики (1989). Працював кореспондентом обласної газети “Гарт” (1989 – 1991), потім заступником головного редактора газети

“Чернігівські відомості” (1992 – 2000), власний кореспондент радіо “Свобода” (1997 – 2000), власний кореспондент газети “Молодь України” (1993 – 2000).

Член Спілки журналістів України (1989), Спілки письменників України (1995), ради обласної організації товариства “Україна” (1998), керівник обласної школи молодого журналіста (1999). Президент громадської організації “Чернігівський інтелектуальний центр” (з 2000), директор видавництва “Чернігівські обереги”. Лауреат багатьох міжнародних, всеукраїнських та обласних премій і конкурсів, зокрема Міжнародної премії журналістів імені Василя Стуса (1998). Документи творчої діяльності. Автор збірок «Коли я напишу останнього вірша» (1995), «Сонце пахне снігом і яблуками» (1997), «Зима така маленька, мов японка» (рукопис; 2004). Написав повісті-казки для дітей: «Гонки для Кракатунчика» (рукопис; 1999 – 2000), «Душа на обличчі. Нові пригоди Кракатунчика та його друзів» (рукопис; 2003).

- Отже, діти, ми з вами побували на мальовничих вулицях у Чернігові. З якими гарними, талановитими письменниками ми познайомились?

- А зараз вирушимо у дорогу далі по нашому маршруту і зупинимось у мальовничому селі Борсуків на Чернігівщині, де народився Юрій Оліферович Збанацький, відомий український письменник. Зростав на берегах відомої «зачарованої Десни». Батько письменника — учасник першої світової війни — був поранений, довго хворів і рано помер. Мати за своє життя зазнала багато горя: поховала чотирьох маленьких дітей, у роки війни проводжала сина у партизанський загін і чекала, чекала...

Ріс Юрко здібним і цікавим хлопчиком, вирізнявся великою спостережливістю, надзвичайною пам'яттю та кмітливістю. З дитинства полюбив пресу. Запам'ятався йому той день, коли листоноша приніс до хати газету, на якій було написано: «Збанацькому Юрку». Це батько виконав

обіцянку: передплатив для сина газету. Скільки-то було радості! До хати тепер часто сходилися сусіди, щоб послухати, про що читає малий Юрко.

Початкову школу (чотири класи) хлопчик закінчив у рідному селі. Писати вірші й оповідання Юрко почав ще у школі. Помітивши в Юрка допитливість, бажання більше знати, вчитель попросив батьків дати синові змогу продовжити навчання. Незважаючи на те що сім'я Збанацьких була багатодітною, часто хворів батько, на сімейній раді було вирішено одноставно: Юрко вчитиметься. Семирічна школа була в районному центрі, що знаходився за тринадцять кілометрів від села. І хоча долати пішки щодня таку відстань було нелегко, хлопчик залюбки оволодівав знаннями. Потім здобував освіту в Чернігівському педагогічному технікумі, продовжував навчання на мовно-літературному факультеті Ніжинського педінституту. Згодом працював учителем, а в дев'ятнадцять років став директором неповної середньої школи. Потім редагував районну газету.

У роки Вітчизняної війни Юрій Оліферович організував партизанський загін, а потім командував великим партизанським з'єднанням імені Щорса. Виданий зрадником, Ю. Збанацький потрапляє до рук німців. За період дев'ятимісячного ув'язнення він пройшов через Чернігівську тюрму, Яцевський концтабір, голод і тортури. В осінню ніч 1942 року Юрію Оліферовичу вдалося втекти з-за колючого дроту.

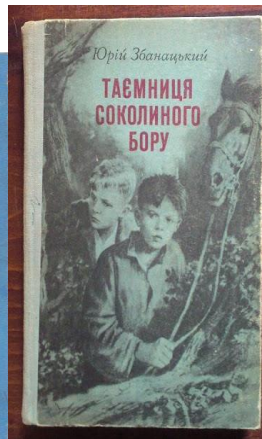
Восени 1942 року німці схопили матір письменника Євгенію Вікторівну. Розшукуючи заарештованого сина-підпільника, вона потрапила в гітлерівську тюрму. Ні погрози, ні катування не змусили цю мужню жінку видати сина. Її було страчено. Згодом ці події ляжуть в основу повісті «Єдина». Від рук фашистів загинув також рідний брат Юрія Збанацького Василь, якому було лише чотирнадцять років.

Та особисте горе не зломило письменника. Він пише нариси, оповідання, повісті, а між боями читає їх солдатам. Таких творів налічувалося вже до двадцяти, але в одному з боїв рукописи згоріли.

Після війни Ю. Збанацький працював старшим викладачем і деканом факультету мови та літератури Київського педінституту, кілька років керував літературною студією.

Широку популярність серед юних читачів здобули такі твори Збанацького, як повість “Таємниця Соколиного бору”, збірка оповідань “Крилатий гонець”, «Лелеки», казки та інші.

Вчитель звертає увагу учнів на виставку книг Ю.Збанацького, яка є в класі.

Учні читають казку «Щедрий їжачок». Короткий аналіз казки.

Щедрий їжачок

Якось уночі пішли ми з товаришем у розвідку. Ніч була темна, дорога незнайома. Листям увесь час шарудів вітер. Нам доводилось часто зупинятися і прислухатися. Ми боялися, щоб зненацька не наткнутися на ворога.

Та не вбереглись.

Тільки вийшли з лісу, ще й десяти кроків не ступили на галявину, як враз:

— Хальт!

Ми кинулись назад, а вони по нас з кулеметів та з автоматів. Кулі, як мухи, так і задзижчали біля вух.

Кроків на сто відійшли ми від ворогів, уже гадали, що все обійдеться щасливо. Та саме в той час я відчув, що хтось ніби вдарив мене палицею по нозі. Я впав. Спробував підвестись і не зміг. Ворожа куля пробила ногу.

Спираючись на товариша, с'як-так дибав я на одній нозі з півкіло метра. Далі йти не було сили. Ще з кілометр проніс мене на плечах товариш. А далі просуватися вже ні я, ні він не мали змоги.

Ми поповзли у густий хмизняк.

— Що ж, — сказав я товаришеві, — йди в загін, а я залишусь.

— А коли фашисти по сліду підуть? — перелякано глянув на мене друг.

— Та вже нічого не зробиш, — відбиватимусь, поки будуть патрони...

— А тоді?

— А тоді? Що ж, тоді...

Я не доказав. І так було зрозуміло.

Товариш не хотів залишати мене одного. Тільки тоді, коли ми переконалися, що вороги нас не переслідують, він рушив у партизанський загін. А я залишився чекати.

Так проминув день. Пройшла ніч. Дошкуляв біль у нозі, і проймала густа холодна осіння мряка. А потім — голод і особливо спрага. Мене всього палило, я міг би випити не кухоль, а ціле відро води, а її не було й краплинки. Осіння мряка тільки змочила одяг і землю, на якій я безвільно розпластився, і не давала мені ні краплини води.

Я знав, що товариш мій повернеться з партизанами хіба днів через чотири. Але здавалося, що сил не вистачить навіть для того, щоб пережити день.

На світанку неподалік від мене щось зашелестіло листям. Я тільки міцніше стиснув автомат, бо не було сили підвестися. Прислухався. Тріснула суха гілка, ще виразніше зашелестіло листя. Я зрозумів — то не людина. Мабуть, якась тваринка.

Я не помилився. Кроків за два від мене пройшов круглий нашорошений їжачок. На його голках я запримітив якісь зеленкуваті кульки.

Їжачок пробрався в густий кущ і довго чогось там вовтузився, господарював. Згодом я побачив, як він вийшов з куща і кудись подався в своїх справах.

Я здогадався, що в кущі їжачкове житло.

Підповзаючи на ліктях, я добрався до куща. Справді, тут була їжачкова комора.

Перше, що мені потрапило під руки, це були дикі лісові грушки-гнилиці.

Довелося взяти з десяток грушок, хоч і шкода було кривдити трудягу-їжачка. Поївши, я відчув себе значно краще і був дуже вдячний їжачкові.

Згодом їжачок знову повернувся до своєї комори. Він був увесь прикрашений невеликими лісовими грушками. Якусь хвилину зачудовано дивився на мене з-під насуплених брів, потім пройшов до своєї схованки. Коли

вийшов звідти, знову глянув на мене маленькими оченятами. Видно було, що їжачок не помітив пропажі, а може, й не розгнівався на мене за свої груші.

Весь день і ніч їжачка не було. Я вирішив, що він більше не повернеться до своєї комори. Та на світанку він повернувся з трьома яблуками, наколотими на голки. Підійшовши зовсім близько до мене, хуркнув. Мені здалося, що то він запросив мене поласувати яблучком. Я охоче прийняв подарунок щедрого їжачка.

Так було і наступного дня. Їжачок ніби взявся постачати мене їжею — носив то яблучка, то груші.

Нарешті прийшли партизани. Їжачка в цей час не було вдома. Мене поклали на ноші і підняли на руки. Пішли лісом. Забуваючи біль, я весь час вдивлявся в куці. Мені дуже хотілося ще раз побачити щедрого їжачка, що так гостинно привітав мене у своєму лісі і врятував від голоду.

- Про події якої війни йдеться в оповіданні?
- Чи можна назвати головного героя твору патріотом? Чому?
- Які якості головного героя викликають у вас захоплення? Чи хотіли б ви бути схожим на нього? Чому?
- Як автор ставиться до свого героя? За якими ознаками ви це визначили?
- До чого закликає автор твору?

IV. Підсумок уроку.

- Це була остання зупинка.
- Про яких письменників нашого краю ви дізналися сьогодні?
- Чиї твори вас найбільше вразили?
- Чи можна героїв творів, які ми сьогодні читали, вважати патріотами? Чому?

І скільки б ми не говорили, але все ж ми не зможемо познайомитись з усіма прекрасними письменниками нашого краю. До цієї теми ми будемо звертатися ще багато разів, але сьогодні урок хочеться закінчити такими словами:

Полісся, мій краю чарівний,

Казкові ліси і поля,

Немає ніде тобі рівних,
Моя материнська земля!

Урок- аукціон знань «Стежками Чернігова»

МЕТА. Продовжувати знайомити учнів з поезією поліських письменників, легендами та архітектурними пам'ятками рідного краю; допомогти відчувати барви поетичного слова; розвивати вогник творчості, бажання більше читати; виховувати патріотичні почуття.

ОБЛАДНАННЯ. Виставка літературних творів, стенд «Літературна Чернігівщина», ілюстрації до віршів.

ТИП УРОКУ. Урок-аукціон знань.

ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

II. Вступне слово вчителя.

- Діти, наш урок – данина уваги до творчості письменників, які жили і працювали на Чернігівщині. Наш рідний край, оповитий легендами, оспіваний у піснях, багатий літературними традиціями. Тут у різні часи перебувало багато визначних майстрів слова.

- Запрошую вас, учні, взяти участь у конкурсі- аукціоні знань за творами поетів краю, легендами та архітектурними пам'ятками.

III. Умови конкурсу.

- Оголошую умови конкурсу:

1. Знання біографії, творів письменників рідного краю, легенд та архітектурних пам'яток.

Учитель оголошує правила проведення аукціону, завдання якого полягає у купівлі учнями цікавих речей. В якості капіталу виступають виготовлені дітьми гроші, які можна придбати за знання.

Вчитель пропонує відповісти на питання. У кінці аукціону кожен рахує гроші. Далі вчитель в якості розпорядчика аукціону проводить торги за допомогою молотка та гонга – виставляє лоти: книги, канцприладдя, бали. Відповідно лот «купує» той, хто має гроші та вміє вести торг.

В аукціоні учні беруть участь кожен сам за себе, а оцінка виставляється відповідно до кількості грошей, які «заробили» школярі. Окремим стимулом для учнів буде можливість придбати за гарні знання якусь цікаву річ та можливість торгуватися.

Запитання для аукціону:

1. Назвіть письменника рідного краю, який народився в Козелецькому районі.
2. Назвіть відомі дитячі твори письменника С.Дзюби.
3. Де народився С.Дзюба?
4. Назвіть відомі дитячі твори письменника Ю.Збанацького.
5. Назвіть вірші В.Струтинського.
6. Які ви знаєте архітектурні пам'ятки Чернігівщини.
7. Що ви знаєте про заснування Чернігова?
8. Які ви знаєте легенди про Чернігівщину?
9. Назвіть відомих патріотів Чернігівщини?
10. Назвіть відомих історичних діячів Чернігова.
11. Чи знаєте ви легенду про Чорну могилу ?
12. Що вам відомо про будинок полкової канцелярії в Чернігові ?
13. Що ви знаєте про чавунні гармати на Чернігівському Валі ?
14. Яких письменників рідного краю ви ще знаєте?

4. Підсумки аукціону.

- Вчитель визначає переможця конкурсу, який набрав найбільшу кількість грошей.

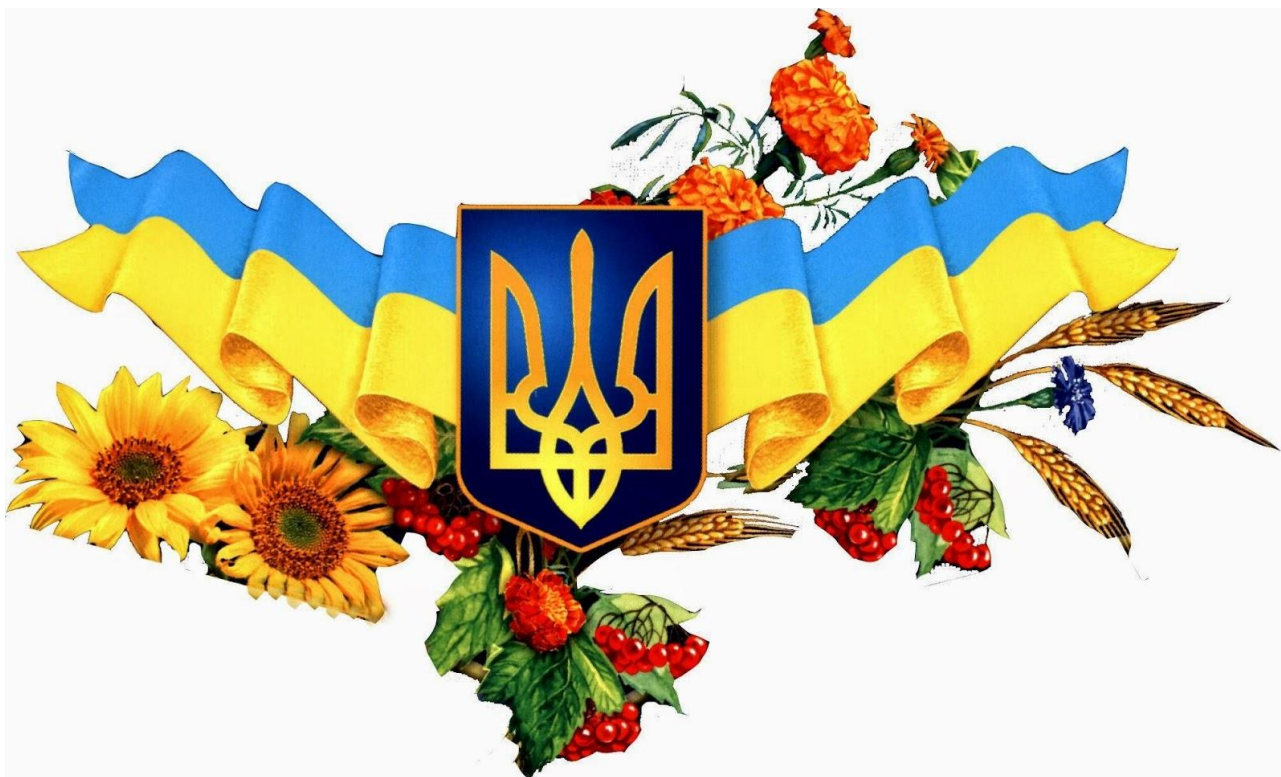
- Література... Вона схожа на бездонну криницю. Чим більше з криниці береш води, тим вона в ній чистіша. А якщо люди забувають стежку до криниці – вона замулиться. Від нас, діти, залежить, щоб не замулювалися криниці літератури, які завжди наповнять спраглого читача джерельною водою.

5. Домашнє завдання.

- Написати твір «Які думки і почуття викликали у мене твори письменників Чернігівщини?».

Додаток Ж

Приклад фрагменту уроку за оповіданням К. Ушинського «Наша Вітчизна» (урок позакласного читання).

Наша Вітчизна

Наша Вітчизна, наша Батьківщина - матінка Русь.

Вітчизною ми кличемо її тому, що в ній жили споконвіку батьки і діди наші.

Батьківщиною ми називаємо її тому, що в ній ми народилися. У ній говорять рідною нам мовою, і все в ній для нас рідне; а матір'ю - тому, що вона вигодувала нас своїм хлібом, напувала своїми водами, вивчила своєї мови, як мати вона захищає і береже нас від всяких ворогів.

Велика наша Батьківщина-мати - святоруська земля! Від заходу на схід тягнеться вона майже на одинадцять тисяч верст; а від півночі до півдня на чотири з половиною.

Не в одній, а в двох частинах світу розкинулася Русь: в Європі і в Азії ...

Багато є на світі, і крім Русі, всяких хороших держав і земель, але одна у людини рідна мати - одна у неї і батьківщина.

Русь – Російська імперія, за часів якої жив письменник. До її складу входила Україна.

1. Підготовка до сприйняття.

- Прочитайте назву твору.

- Як ви думаєте, про що твір, який ми будемо читати?

(Про Батьківщину);

- Що зображено зліва від назви твору? (прапор, герб України);

- Прапор і герб є державними символами України.

Ще одним символом України є гімн - це урочиста пісня, її треба слухати стоячи. Давайте всі встанемо і прослухаємо фрагмент гімну (прослуховування гімну).

- Що ми називаємо Батьківщиною? (Україну, рідну країну, рідний край).

2. Знайомство з текстом.

Перед читанням оповідання, вчителю разом з учнями слід уточнити значення слів і виразів:

- споконвіку - здавна, з давніх часів;

- вигодувала - виростила, виховала;

- заснем навіки - помрем;

- верста - старовинна міра довжини.

Після з'ясування незнайомих слів, вчитель пропонує читати дітям по черзі оповідання вголос.

3. Перечитування і робота з текстом.

- Знайдіть і прочитайте, чому ми називаємо рідну землю Вітчизною?

(Вітчизною ми називаємо Україну тому, що в ній жили споконвіку батьки і діди наші).

- Чому ми називаємо Україну Батьківщиною? (Батьківщиною ми називаємо тому, що в ній ми народилися, в ній говорять рідною мовою, і все в ній для нас рідне).

- І чому ж ми називаємо Україну матір'ю? (Матір'ю - тому, що вона вигодувала нас своїм хлібом, напувала своїми водами, навчила своєї мови; як мати, вона захищає і береже нас від всяких ворогів).

- Давайте подумаємо, які з наступних прислів'їв виражають ідею твору:

- жити - Батьківщині служити;
- Батьківщина - мати, вмій за неї постояти;
- для Батьківщини своєї ні сил, ні життя не шкодуй;
- всякому мила своя сторона.

Під час обговорення прислів'їв, діти доходять висновку, що всі прислів'я виражають ідею оповідання, але оскільки в оповіданні не йдеться про захист Батьківщини, то більшою мірою підходить останнє прислів'я.

Фрагмент уроку на тему «А. Камінчук «Це моя Україна». Виразне читання вірша» (С. 73–74).

Робота над віршем Н.Зарічної «Про Україну».

1. Знайомство з текстом.

- Багато творів присвячено Батьківщині. Послухайте ще один вірш, який називається «Про Україну», автором якого є Н.Зарічна.

2. Обговорення прочитаного.

- Які картини природи ви представили, коли слухали вірш?

3. Перечитування і робота з текстом.

- Діти, як ви думаєте, які малюнки можна зробити до цього вірша? (Тут мається на увазі словесне малювання картини природи). При цьому

обговорюють, що буде намальовано на передньому плані картини, а що буде на задньому плані. Визначають розмір і колір кожного компонента картини.

- Прочитайте вірш про себе і визначте, за допомогою яких слів автору вдалося передати свою любов до Батьківщини (Слова: «чудовий рідний край», «наша Україна», «Кримські гори і Карпати», «степ і пагорби Дніпрові»).

- Як потрібно читати цей вірш, щоб передати свою любов до рідного краю? (Не поспішаючи, урочисто, натхненно, радісно).